

içindekiler

- 04 Aforizmalar
- 06 **Homo Sapiens Demens: Şiir ve Düzyazı Arasında Hayat** Feyza Nur Kaya
- 11 **Hazan Da Devadır Doğaya** Sena Nur Sezer
- 12 **Ahlaki Eylemin Amacı Var Mıdır?** Ahmet Mete Tanrıverdi
- 14 **Oley Felsefesi** Sena Nur Sezer
- 18 **Röportaj: Furkan Çalışkan**
- 27 **Sebebu'l Esbab** Mervarîdî
- 28 **Mustafa Özel'le Roman Tadında** Ömer Tuna Okulu
- 30 **Cihâna Bakış** Müşteki
- 36 **Bilim Felsefesi** Eyüp Berk Utku
- 38 **Bilimin Kökleri** Saltuk Buğra Çiftçi
- 42 **Karl Raimund Popper ve Yanlışlanabilirlik** Mehmet Enes Onuş
- 44 **Karl Popper Bağlamında Bilim ve Sahte Bilim** Enes Şaban Tanrıkulu
- 46 **Felsefe ve Bilim İlişkisi** Ahmet Eren Gözübenli
- 48 **Pozitivizm** Ebubekir Karaca
- 49 **Klasik Mantığın Bulanık Mantık Tarafından Eleştirisi** Saltuk Farsak
- 54 **Röportaj: Sami Dural**
- 62 **Düşünce Kafesi** Erkam Salih Büyükdinç
- 64 **Fuat Sezgin Üzerine** Emre Can Kiraz
- 68 **Kitap Tanıtımı: Bilim Tarihi Sohbetleri** Elif Nur Doğanlı
- 70 **Keşif, İcat ve Matematik** Adem Eren Uyanık
- 74 **Kurt Gödel ve Düşünce Ufkumuz** Mehmet Emin Tiryakioğlu
- 77 **Matematik ve Felsefe** Elif Leyal Uğraş
- 80 **İnsan Ne İle Düşünür?** Bilge Bostanbaşı
- 83 **Mümkün Olmayan Ahlak** Mirza Kotil
- 86 **Yapay Zekâ Mümkün Müdür?** Zeynep Betül Kaya
- 89 **Panteizm ve Vahdet-i Vücûd** Ali Said Ağırailoğlu
- 90 **İntihar Cebri** Yunus Emre Güneş
- 91 **Maniler** Kerem Sezen
- 92 **H'an** Elif Leyal Uğraş
- 96 **Perde** Aybüke Büşra Mumcu

BAŞLARKEN

Türk eğitim sisteminin öncü ve önder okulu Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi, eğitim kalitesi, toplumsal talepleri karşılamadaki başarısıyla Türkiye'nin lider okullarından biridir. Okulumuz akademik başarılarını sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki faaliyetlerle tamamlamaktadır. Her alanda özgün çalışmalara imza atan Kartal AİHL, okul dergiciliğinde de bu farkını ortaya koymaktadır

'Her dergi bir okuldur' felsefemizin beklentileri arttıran bir yönü olduğunun farkındayız. Hem kaliteyi hem çeşitliliği sağlayan vizyona sahip Kartal AİHL' de on dergi, fanzinler ve kitaplar çıkması kimseyi şaşırtmamaktadır. Kemiyet ve keyfiyet dengesini gözeterek her derginin bir atölye gibi çalıştığı okulumuzda, hem üründen hem süreçten kazanımlar elde ederken aynı zamanda öğrencilerin algı, beklenti, ilgi ve ihtiyaçlarını da tanımış oluyoruz.

Seherle yola çıkanlar, ilahiyat alanında AZADE'yi, Edebiyatta SEHER'i, felsefede MAVİ ELMA'yı, İngilizcede WINGS'i, Arapçada CELALE'yi fen bilimlerinde KÜLTÜR MANTARI'nı, tarihte SILUET'i, sanatta KIRK TİLKİ'yi, bilim kurgu ve fantastikte GEÇİT'i, uluslararası programlarda BELLEK'i ve fanzinlerimizi çıkarıyor.

Cemil Meriç "Dergiler hür tefekkürün kalesidir" der. Özgün eserlerin özgür düşünmekle ortaya konulabileceğini, yeni duyguların yeni ufuklar getirerek, insana yeni boyutlar kazandıracağını vurgulayan bu cümle, bize Kartal AİHL dergilerinin bağımsız ve yenilikçi, sağlam görüşlerin sergilendiği bir zemine oturması gerektiğini işaret eder. Dergilerde böyle bir yapılanmanın gerçekleşmesi de ancak aynı idealleri paylaşan, dünyayı, insanı, yaşadığı coğrafyayı ve çağı aynı doğrultuda algılayan fakat aynı zamanda da yeni projeler, hayaller geliştirebilen insanların bir araya gelmesiyle mümkündür. 1989 yılında başlayan bu masalın farklı kapakları arasında sayısız yazara, çizere, şaire, düşünüre, filzofa, haberciye ve kahramana rastlıyoruz. Bu masal kahramanlarına da şükranlarımı sunuyorum.

Kurulduğumuz günden beri bir vizyon, bir ideal çerçevesinde ilerlemeyi kendimize şiar edindik. Felsefemiz öğrenciye alanlar açıp, yaparak öğrenmenin yöntemlerini geliştirmek. Okulu ekole dönüştürüp, kendine özgü bir Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi modeli oluşturmak ve buna uygun ürünler vermek. Aslında 30 yılı biraz geçmiş yaşımla genç bir okul sayılırız. Bilinir ki ekol oluşturmak öyle hemen olmaz. Ekol dediğimiz olgu, birikim ile gerçekleşir ve oluşması on yıllar sürer. Bilinçli eğitim veren her sistemin, mutlaka bir 'model insan' projesi vardır. Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi olarak eğitim stratejimizi bu model insanı ortaya çıkarabilmek yönünde belirlemeye çalışıyoruz. 'Her dergi bir okuldur' derken de 'dergi okulu' ile Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi ekolünü destekliyoruz aslında.

mavi elma

felsefe ve kültür dergisi

OKUL ADINA SAHİBİ
MİTHAT TEKÇAM

EDİTÖR
ASIM KAHVECİ

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
ÖMER FARUK KORKMAZ

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
İKRA ERKAM GÖKSU
MUSTAFA ÖZGÖR
ELİF NUR DOĞANLI

GRAFİK TASARIM
MUSTAFA ÖZGÖR

KAPAK
VUSLAT SOYTÜRK

YAYIN KURULU
HAYRULLAH ENES DAĞ
ALİ SAİD AĞIRALIOĞLU

TASHİH
MUSTAFA ÖZGÖR
SENA NUR SEZER

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi, öğrencilerini kendi eğitim felsefesinin tam merkezine yerleştirerek sosyal faaliyetler, akademik süreçler, uluslararası proje ve etkinliklerle Türkiye'ye öncü, dünyaya örnek bir nesil hedeflemektedir. Yarının Türkiye'sinde bu sıralarda ufuk ve donanım kazanmış öğrencilerimizin olacağını ümit ediyorum.

Kartal AİHL'de dergicilikten önce kitaba ve okumaya önem veriliyor. Öğrencilerimiz dolarak taşıyorlar. Okul yerleşkemizin girişinde üç katlı müstakil olarak inşa ettiğimiz kütüphanemiz alanında da öncü olma özelliği taşıyor. Özgün mimarisinin yanı sıra, geniş kitap hacmi, teknolojik alt yapısı, okuma ve çalışma alanlarıyla Harikulade İşler Şatomuzun nadide bir parçası.

Kütüphanemizin imkânlarıyla, seçkin eğitim kadromuzun rehberliğiyle, öznesi olduğu eğitim programlarımızla yetişen bu nesil bugün olduğu gibi yarın da inşallah güzel eserlere imza atacak. Okuduğu kadar dolu ve konuştuğu kadar hazırlıklı olan öğrencilerimizin yazdıklarıyla olgunlaşması en büyük dileğimizdir.

Gayret biz kulların vazifesi, tevfik Yüce Yaran'ın lütf-u keremidir.

Mithat TEKÇAM
Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

Aforizmalar

Bu bölüm okulumuzun pek değerli öğretmenlerine ait aforizmalar içermektedir

“Kanser öldürür
şeker süründürür.”

–Sibel İNAN

“Her istediğini yapan her
istediğini yapamaz.”

–Enver ŞİMŞEK

“Akıl zekânın kınıdır. Hem
zekayı korur hem zekadan
korur.”

–Sedat CANKILIÇ

“Umut ekmeginiz, Kur'an
yoldaşınız olsun.”

–Yunus EREN

“Ben değil biz olduğumuz
zaman zavallı olmaktan
kurtuluruz.”

–Ekrem BİLİM

“Her sonuç bir çö-
züm değildir.”

–Asım KAHVECİ

“Size mutluluğun da kimya-
sını anlatayım: Evlenmeden
önce gözünüzü dört açın
evlendikten sonra kapatın.”

–Mustafa KAYA

“Tembel kişi kendi-
nin celladıdır.”

–Muhammed
ŞENLİKOĞLU

“Bir yerde olan her yerdedir. Her yerde olan hiçbir yerdedir.”

-Mehmet Fatih UÇAR

“Dünya değişir, insanlar değişir, değişim bile değişir ama pi değişmez.”

-Yavuz ÇINAR

“Kendimizi bilirsek alemleri daha iyi anlarız.”

-Muhammed Yahya FAKSH

“Herkes biriciktir.”

-Ümit Yaşar ÖZKAN

“Düşünmek kadar neyi düşündüğümüz de önemlidir.”

-Ernail OKUMUŞ

“Sevgide aşırılık mâkul değil makbuldür.”

-Ömer Faruk KORKMAZ

“45 senedir Kur'an-ı Kerim'i okumaya-okutmaya, ezberlemeye-ezberletmeye, anlamaya-anlatmaya ve en önemlisi de yaşamaya-yaşatmaya gayret ediyorum. Ancak bâkî âleme giderken, ona hasret ve özlemle bu fani dünyadan ayrılacağım.”

-Abdurrahman GÜL

“Kültürü inşa eden medeniyeti kurandır.”

-Sema Küçükalioglu ÖZKILIÇ

“İndirgenmiş ve bağlamından koparılmış aforizmalar zavallılar içindir.”

-Doğuhan Murat YÜCEL

“İnsan hayatında iki önemli gün vardır: Biri doğduğu gün. Diğerisi ise neden doğduğunu anladığı gün.”

-Ahmet ERCAN

Homo Sapiens Demens

Feyza Nur KAYA

Aşk Şiir Bilgelik, Edgar Morin'in konferans metinlerinden oluşan ve bu üç konu hakkında birer yazı içeren bir eser. Aşk, şiir ve bilgelik birbiriyle güçlü bağlantıları olan konular ve Morin de direkt olarak bağlantı kurmasa da her üç konu hakkında söyledikleri arasında bir bağlantı ağı vardır. Bu yazıda bu üç konu hakkında kafamda çizdiğim bağlantı haritasını dile dökmeye ve genel bir incelemeye eserdeki konular hakkındaki fikrimi anlatmaya çalışacağım.

Eserin her üç konu başlığıyla da bağlantılı olarak bana sordurduğu temel soru insana duygunun mu mantığın mı hükmettiği oldu. Aslında duyguların çoğu zaman mantığı bastırdığı sinirbilimin verilerinden ve bireysel tecrübelerimizden anlaşılabilir. Örneğin karanlıkta birine benzeterek korktuğum görüntünün askıya asılı bir mont olduğunu bilmenin o korkuyu durdurması gerekirdi. Ne var ki sürecin tam olarak öyle işlemediğini fark ettim. Bir işleyişin veya bir durumun mahiyetini bilmenin ona engel olmayı mümkün kılacağına dair düşüncelerimde yanılmıştım. Konuyu bilimsel olarak değil felsefi olarak ele aldığım için bunun neden böyle olduğunu sorgulamam

gerekir. Bunu yaratıcının oyunun dışına çıkmamıza izin vermemesine bağlıyorum şimdilik. (Düşünceler sık sık değişir.) Aslında hiçbir şeyin gerçek olmadığının ve kurulu bir oyunun içinde olduğumuzun farkındayız. Akıl bunu görür ve insanlığın ortak paydası olan acı çekmenin bile belki de anlamsız olduğunu kabul eder ancak kontrol edilemeyen hisler tuhaf bir şekilde akılla olan savaşı hep kazanır ve kendinizi mitosun ellerinde acı çekerken bulursunuz. Gerçekten oyunun dışına çıkmamıza izin vermeyen bir güç vardır ve hisler de, hislerin en büyüğü ve en tuhafı olan aşk da o güç tarafından içimize işlenmiştir.

Aşkın varlığı, gerekliliği deneysel ve mantıksal olarak kanıtlanamaz ve aşk mantığa aykırı hareket etmekte hiçbir beis görmez. Morin'in ifadesiyle "Aşk, çılgınlığın ve bilgeliliğin birliğinin zirvesidir."

İlk bölüm aşkın karmaşık bütünü diye isimlendirilmiş. Yerinde bir isimlendirme olmuş çünkü çılgınlık ve bilgelik, sapiens ve demens, şiir ve düzyazı arasında net sınırlar yoktur ve aşk tüm bunların karmaşık bir bütünüdür. Aşk, akılla kavranan bir şeyden ziyade hissedilen bir

Şiir ve Düzyazı Arasında Hayat

şeydir ve Morin'e göre hakikat ancak hissedilebildiğinde hakikattir. Bu noktada Morin metafiziğe olan inancı, pozitivist düşünceye mesafeli duruşu ve içinde bulunduğu kültüre dair yaptığı özeleştiriyiyle bir Avrupalı için şaşırtıcı bir yerde durur. Bununla beraber aşk, evrimsel olarak da ele alınır ve onun biyolojik boyutu da göz ardı edilmez. Morin, önceleri "ilkel" olan ve hayatta kalma endişesi diğer duygularına ağır basan insanın aşkın biyolojik boyutunu yaşadığını ve bu boyutun daha sonra mitolojik boyutla bir araya gelerek gerçek aşk halini aldığını söyler. Bu durum kim olduğunu bilmediğim Jaynes'den alıntılarla da desteklenir. Jaynes'e göre insan ruhu iki odadan oluşur. Bunlardan birinde kutsal görülen değerler vardır, diğerinde insanın hayvani tarafı, gündelik ihtiyaçları yer alır. Bilinçle beraber bu iki oda arasında bağlantı kurulmuştur. Bilinç sayesinde aşırı kutsallık, tapınma, hayranlık duygularıyla bayağılık ve sıradanlık arasında denge kurulur ve hayranlık duygusu gibi kutsal hisler bireysel varlıklara da yönelmeye başlar. Böylece aşk insan hayatının içinde yer almaya başlar.

Eserde Batı toplumuyla ilgili söylenen düzyazı ve şiir arasına set çekme mese-

lesi burada anlatılan iki farklı bağlantısız oda mantığına benzer. Şiir bölümünde kapitalist hayat tarzı ve soğuk akıl düzyazı; her şeye sayılarla değer biçilen düzene karşı direniş ise şiir olarak adlandırılır. Morin'e göre Batı toplumu için ikisi hala farklı odalarda yer alır ancak arkaik toplumlar aşkı aşk yapan tapınma, hayranlık gibi mitolojik unsurları hayata kazandırır ve bu unsurların gündelik hayatta bir karşılığı ve yaygınlığı vardır. Dolayısıyla arkaik toplumlar şiirle düzyazıyı beraber yaşar. Burada iki zıt görünen durum birlikteliği görülür.

Morin'in sapiens kelimesine demens kelimesini eklemesi de bu birliktelikle bağlantı kurduğum bir noktadır. Bu konuyla ilgili öncelikle şu soruları sormak gerekir: İnsan nasıl tanımlanmalı? Akıl, ruh gibi metafizik ve mistik özellikleriyle mi yoksa bir hayvandan çok da farklı olmayan biyolojik varlığıyla mı? Kısacası homo sapiens insanı tanımlamak için yeterli midir? Morin buna hayır diyor ve akıllı varlık olma özelliğini vurgulayan sapiens kelimesine biyolojik eğilimlerini, arzularını ifade eden demens kelimesini de ekleyerek insan için "homo sapiens demens" ifadesini kullanıyor. Bunun şiir ve düzyazının hayattaki birlikteliği ve aş-

kın karmaşık bütününüyle bağlantısına gelecek olursak, sapiens ve demens, şiir ve düzyazı gibi iki farklı uçtur ve insanı tanımlarken bunlardan birini seçip diğerini elemek mümkün değildir.

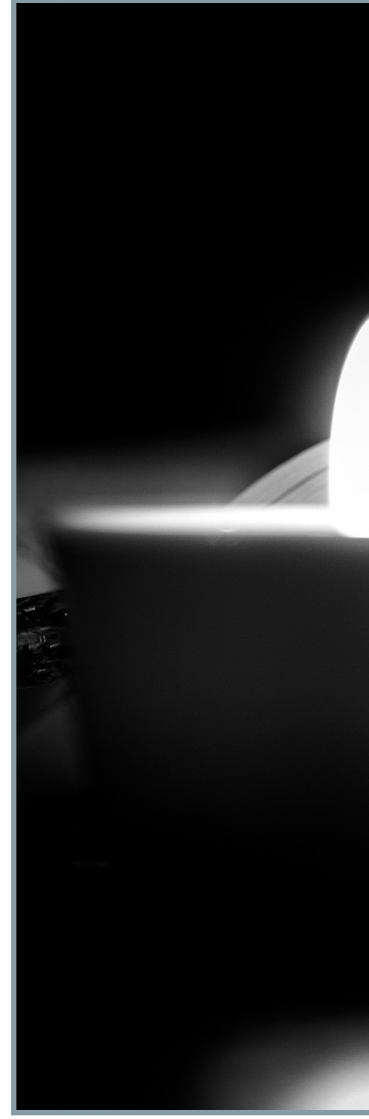
Aşk ve şiir arasındaki bir diğer bağlantı ise aşkın hayatı düzyazılıktan çıkarıyor ve hayattaki şiiri duymaya yardım ediyor olmasıdır. Eserde insanın tarihsel evriminin hep iyiye doğru gittiği ve kolektif tarihin bir pozitif ilerleme süreci yaşadığı yanlışlığına vurgu yapılır. Şiir, ihtiyacımız olan gücü ve yeniliği hayata katar ve Morin'e göre yenilik aslında kaynağa, öze dönmekle ortaya çıkar.

Morin'in aşırı düzyazı boşanması olarak adlandırdığı kapitalizm, pragmatizm, materyalizm gibi fikirlerin hayat üzerindeki etkisi arttıkça şiire, aşka olan ihtiyaç da artar. Bu fikirler ve şiirsiz hayatın hızı insanların sonuç ve fayda odaklı olmasına neden olur. Bu durum ise bilgeliğin önündeki en büyük engeldir. Temelde Batı'ya ait olan tabiata hükmetme düşüncesi de şiiri ve aşkı öldüren bir tutum olarak bilgiye de engel olur. Zira arkaik toplumların şiir dolu bir hayatının olmasının doğa ile iç içe olmalarıyla paralel olduğu açıkça görülebilir.

Aşkla ilgili eserde değinilen bir nokta da âşık olan öznenin, nesneyi genelde tanınamamasıdır. Ortada materyalist bir çıkar ilişkisi de yoktur. Aslında hedef aşktır ve nesne bahanedir. Bu durum aşk duygusu yitirildikten sonra nesneye dair hayal kırıklığına sebep olduğu için aşkın trajedisi olarak anlatılır. Tabii bu durum içinde bulunulan kültüre göre büyük değişiklik gösterir. Doğu, aşkın hedef olduğu ve nesnenin güzelliğinin bir öneminin olmadığı Leyla ile Mecnun gibi hikâyelerle doludur ancak aynı yaklaşım bana kalırsa Batı toplumu için söylenemez çünkü Batı toplumu Morin'in de bir özeleştirisi olarak belirttiği gibi sonuç odaklı ve çıkarıcı ha-

reket etmeye meyillidir. Morin, bu bağlamda Batı'nın Doğu'ya dönüşü meselesine de değinir. Batı bireyciliğinin insana iç huzuru getiremediğini savunur ve -bu noktada mistisizm olarak tanımlayabileceğimiz- şiir açığını kapatmak isteğiyle Batı'nın Doğu'ya yöneldiğini söyler. Bu zaten âşikâr bir durum ve bence bu konuda akla gelmesi muhtemel soru Batı'nın Doğu'ya dönerken neden İslam'ı görmezden geldiği meselesidir. Bu düşüncenin doğruluğu tabii ki sosyolojik inceleme gerektirir ve belki de Uzak Doğu'ya yönelenler medyada İslam'ı tercih edenlerden daha çok yer aldığı için bu görüşe sahibiz. Ancak yakın zamanda okuduğum Erichh Fromm'un "Psikanaliz ve Din" kitabında Doğu dinleri başlığı altında İslam'dan hiç bahsetmiyor oluşu ve Morin'in de aynı şekilde bilgelik başlığı altında Doğu dinlerinden İslam'a değinmiyor oluşu ve buna benzer örneklerin çokluğunun bana şimdilik bu kabulü yazma hakkını verdiğini düşünüyorum. (En azından Doğu kültüründen bahsederken kasıtlı olmasa da Müslümanlardan da bahsetmiş oluyorlar.)

Din değiştirmeyi tercih eden Batı kültüründen insanların yadsınamaz bir kısmı ilk olarak Uzak Doğu dinlerine yöneliyor. Soruya dönecek olursak, bu sorunun muhtemel cevaplarından birini Ali Şeriatî'nin Medeniyet ve Modernizm kitabında çizdiği bir şablonda buldum. Şeriatî, sağda materyalizmin, solda mistisizmin

olduğu bir şablon çizmiş ve İslam'ı denge noktası olarak merkeze yerleştirmiş. Denilebilir ki Batı insanı materyalist düşünceden kaçarken bunun zıddı olarak parlayan mistisizme, dolayısıyla Uzak Doğu inanışlarına yönelir çünkü denge noktasına ulaşmak daha zordur ve insan bireysel değişim süreçlerinde de genelde belli bir özelliğinden kurtulmaya çalışırken farkında olarak ya da olmayarak önce bunun tam zıddı olan özelliğe bürünür.

İnsanlar denge noktasına ulaşadursun, bu sırada Morin'in Doğu kültürüne ait olduğunu ve Doğu yoluyla Batı'ya geldiğini söylediği "antik faziletler" meselesine değinelim. Morin, bilgeliliğin merkezinin

"kendi kendine uygulanan etik" olduğunu söylüyor. Ben bu ifadeyi "vicdan" olarak yorumluyorum. Bu noktada eser, kendi kendine etikle intikam ve cezalandırma fikirlerinin reddedildiğini ve acıya merhametle bakıldığını söyler. Bu tanım bizim "vicdanlı davranma" anlayışımızla uyumludur. Vurgulanan diğer bir özellik kendini nesnelleştirebilmektir. "Özne olduğunu bile kendini nesne gibi görmek, kendini keşfetmek ve gözlemleyebilmek". Bu, insanın haddini bilmesidir ve doğaya hükmetme, Tanrılaşma gibi istekleri olan bir insan için sahip olunması pek mümkün bir özellik değildir. Morin, bu bakış açısının kendini kabullenmeyi öğrenmeyi ve öğretmeyi gerektirdiğini

söyler. İnsanın kendisiyle arasına mesafe koyarak kendine nesne olarak bakabilmesi de tefekkürü gerektirir ve tefekkür maruz kalınan bilgi ve hadise yığını, üzerine düşünerek sindirmektir ve bu da tabii ki hızdan vazgeçmeyi gerektirir. Yavaşlamak ise Batı'nın Doğu öğretilerinden öğrendiği bir şeydir.

Son olarak aşkın, şiirin ve bilgelğin içinde bulunan ve bulunması gereken çılgınlığa değinmek isterim. Morin, çılgınlığın hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğuna, bence haklı olarak, vurgu yapar ve "Makul bir hayatın hiçbir makul ölçütü yoktur." sözüyle bilgelğin de çılgınlık içerdiğini söyler ve çılgınlık hakkındaki görüşlerini bu cümleyle özetler. Burada makul derken akıldan ne anladığımız önemlidir çünkü Yunanlıların akı tanımlayışı ile bugün akıldan anladığımız şey arasında hayli fark vardır. Dolayısıyla kelimeyi nasıl tanımladığımıza göre makul olmanın ölçütleri de değişir. Müphemlik dilin kendisinde olan bir özelliktir ve kurduğumuz birçok cümle aslında müphemdir. Akı ilk tanımlandığı gibi tanrısallık olarak ele alırsak günümüz felsefesinin akıl dışı olduğunu söylememiz gerekir ancak günümüzdeki akıl anlayışı daha çok beyne indirgenir ve duyguların da beyinde olduğu ve kontrol edildiğine dayanan pozitivist yaklaşım yaygındır. Felsefe de aklın ilk tanımına aykırı olarak bir meseleyi tanrısallık katmadan tartışmak olarak görülür. Hatta bunu başardığı oranda evrensel kabul edilir. Görüldüğü üzere akıl tarihsel süreçte farklı tanımlandı ve günümüzde de akli olmanın ölçütü fikirden fikre değişiklik gösterir. Dolayısıyla bir şeyin makul olup olmadığına evrensel bir akıl lçeğinde karar vermek pek mümkün değildir. ■

Hazan da Devadır Doğaya

Sena Nur SEZER

işte anlardan biri
son kez baktım sana
yine güzeldin sabahın
ilk ışıklarında

biliyordum biteceğini
biçilmiş sonu belliydi
ölüme kadar her gün uyanış var
biliyor olmak getirmedi gideni

yine de bitmeyecek gibiydi
hayretle geldi son sınıf sürüncemesi
zaten ziyadesiyle kekre zamanlar
cabası yaklaşmakta olan intizar

hatırlamıyorum nasıldım
sensizken
sende ben oldum
ve zaman geçerken

ayrılık
geldi
ezdi
kalbimi

Ahlaki Eylemin Bir Amacı Var Mıdır?

Ahmet Mete TANRIVERDİ

Tanım olarak ahlaki eylem, insanın kendi iradesi ile ahlak kurallarına uygun davranışdır. Tanımdan yola çıkacak olursak, ahlaki eylemi gerçekleştirirken iyi ile kötü arasında tercih yapan insan, bu tercihte özgürdür. Zaten özgür olmadığı bir tercihte insanın eyleminin ahlakiliğinden söz edilemez. Söz konusu tercihte eylemin insanın iradesi, akli ve bilgisi ile oluşturduğu ahlakilik ölçütüne uygunluğu önemli bir yer tutar. Bu bağlamda, ahlaki yasalara uygunluk ölçütü dışında insanların eylemlerinin ahlakiliği kişiden kişiye farklılık gösterir ki zaten her insanın ahlak, etik algısı birbirinden farklıdır.

Ahlak filozoflarının çoğu, ahlaki eylemin bir amacı olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak ahlaki eylemin bir amacı olduğunda birleşenler bu amacın ne olduğu üzerinde anlaşamamışlar, soruya farklı yanıtlar vermişlerdir. Bunların önde gelenleri mutluluk, haz (Aristippos, Epiküros), fayda, ödevdir. İlk çağdaki düşünceler ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur

derken, Kant ahlaki eylemin amacı “Ödev ve uygunluktur.” demiştir. (Ödev; kişinin hiçbir çıkar gözetmeksizin, iyiyi istemesi ve ahlak yasasına uygun davranmasıdır.) Democritus’a göre ahlaki eylemler mutluluğa erişmek için yapılır. Çünkü ona göre mutluluğu sağlayan yollardan biri de eylemlerde uyumluluk göstermek ve aşırılıklardan kaçınmaktır.

Platon’a göre ahlaki eylemlerin bir amacı da üstün iyiliğe ulaşmaktır ve üstün iyiliğe ulaşmış kimse hayatı boyunca mutlu yaşayacaktır.

Sartre’ye göre insanın eylemlerinin ahlaki olabilmesi, insanın eylemlerinde özgür olmasına bağlıdır. Tüm eylemlerinin sorumluluğunu alabilen insan, eylemlerinde özgürdür ve ahlaki bir eylem gerçekleştiriyordur.

Farabi’ye göre ahlaki eylemlerin en önemli amacı akla uygunluktur. Çünkü iyi ile kötüyü birbirinden ayıran, eylemin ahlaklılığına karar veren merci, insanın

aklıdır. Bizi iyiye ulaştıran şey Tanrı'nın bilgisidir ve bu bilgi mutluluk için de gereklidir.

John Stuart Mill ve Bentham gibi düşünörlere göre, ahlaki eylemin amacı toplumsal faydaya bağılıdır. İnsana faydası olan bir eylemde durumdan faydalanan kişi de, faydası dokunan kişi de mutlu olur.

Bergson'a göre doğruluğun da ölçütü olmakla beraber iyi ile kötüyü ayıran da insanın sezgisidir. İnsan yaptığı yahut yapacağı eylemin iyi olduğunu seziyorsa o eylem ahlakidir.

Anarşizme göre ise ahlaki eylemin amacı insanın bu eylemi yapmak için kendi içinden gelen istektir, insanın kendi özüdür. Zira, insan özünde iyidir. Kötölük ise baskı ve kontrolden gelir. (Anarşizm, evrensel ahlak yasasına aykırıdır.)

Ahlaki eylemin amacı ölçölü olmaktır. Davranışları birbiriyle tutarlı olan ve kurallara uygun hareket eden insan, eylemlerini ahlaki olarak kabul edecektir ve toplumca davranışları mâkul olarak kabul görecek, toplumun değeri yargılarıyla gelişmeyecektir.

İnsan, hem düşünen hem de davranışlarda bulunan bir varlıktır. İnsanın, davranışta bulunurken yaşadığı toplumun benimsediğı ahlâki kurallara uyması gerekir. Ahlaki eylemin amacı, ahlak yasasına uygunluktur. Ahlak yasası, uyulması gereken genelgeçer kuralları ifade eder. Bu kurallar kişinin ne yapması ve de ne yapmaması gerektiğini belirler. Hukuk kurallarından farklı olarak toplumda

kendiliğinden ortaya çıkarlar ve bireyleri bu şekilde davranmaya zorlarlar. 1

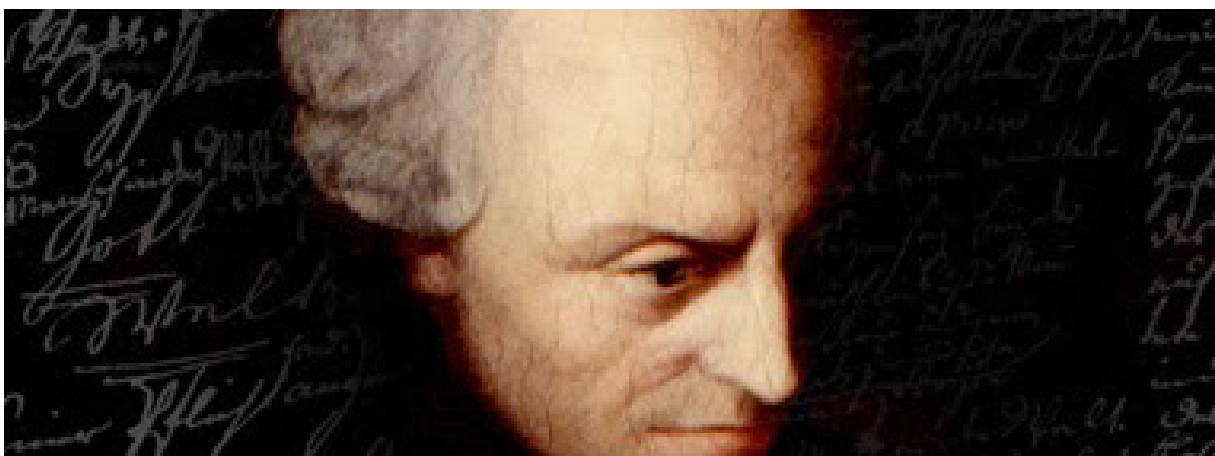
Karnı aç olup yiyecek alacak parası olmayan biri için hırsızlık yapması yahut yapmaması ahlaki bir eylemdir. Eğer o kişi hırsızlık yapmamayı seçerse bunda akli, ahlak yasası, kişinin davranışı sonucu alacağı sorumluluğı bilmesi, kişinin vicdanı etkilidir.

Ahlâkın temel vazifesi nefis hakkında bilgiler vermek ve nefsi kendisinden faziletli filler sâdır olacak şekilde terbiye etmektir. Ahlaki eylemin amacı nefsi iyiye yöneltmek, kötölükten kaçınmak, nefsin kötü arzularına karşı ve doğru bilinen yolda ilerlemek, hayatını sürdürmektir.

Ahlaki eylemin amacı, insanların toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşamalarıdır. Toplumdaki insanlar birbirlerine karşı ahlaklı, görgölü davranırlarsa toplum içindeki insanlar arası ilişkiler kuvvetlenecek, aradaki sorunlar büyük ölçüde azalacaktır. Çünkü ahlaki eylemler; sevgi, saygı, birliktelik, iyiliğı yayma temelleri üzerine inşa edilir.

Bir görüşe göre de ahlaki eylemin amacı Tanrı ve devletin yasalarına uymaktır. Bu bağlamda din, insanların etik algısında da çok önemli rol oynamaktadır.

Sonuç itibariyle ahlaki eylemlerin amacı vardır ve ahlaki eylemler, insanın akli, yaşadığı toplum, dini, tecrübelerinden ayrı düşünölemez. İnsanın eylemlerini ahlaki olarak değeriendirmeleri, ahlak yasalarına, insanların ahlak algılarına bağılıdır. ■

OLEY FELSEFESİ

Sena Nur SEZER

"Dünya meşakkatinden kurtulmamış hiç yoktur, ama sırayladır. Meşakkatten kurtulmayı özleyeceğimize yaşamaya bakalım Alishar Bey, yaşama meşakkatine kurban olayım!"

Kemal Tahir / Devlet Ana

Cümle ardına cümle, her cümlede konudan saptığım bir yazıma daha hoş geldiniz efem. İyi seyirmeler. Mutlu olmak diyecektim ben. Aslında bu mevzuda dokunaklı bir yazı yazmak epey zor, çünkü o kadar çok söz söyle-negelmış ki artık kulaklar duymaz, göz-ler görmez olmuş. Düşünmüyoruz sanki pek duyduklarımız üstüne. Ne diyeceğim ben size: "Olaylara iyi yanından bakın" diyeceğim siz de "Aman Allah'ım bu nasıl inovasyon beynim patladı" deyip geçecek-siniz. Biraz düşünmem lazım ne diye-ceğimi, izninizle.

İki gün düşünüp geldim. Yalandı. Lafa gireyim, herhangi bir olaya iyi yanın-dan bakmak çok müşkil bir şeyse -ki de-ğil- biraz daha çılgınlaşalım. Devrim gibi icat eyledim: Eğer günümün çok sıradan hatta kötü olmaya yakın geçtiğini his-sediyorsam veya yapmak istemediğim

ama yapmak zorunda olduğum bir şeyi yapmaya gidiyorsam, o günün birileri için çok önemli bir gün olduğunu düşü-nüyorum. Eğer hepsini tek tek gerçekten kafanızda canlandıracak olursanız mese-la o gün birileri sonunda evleniyor, biri kanserden kurtulduğu haberini alıyor, bir çift anne-baba oluyor, bir çocuğun yıllardır istediği yavru kedisi oluyor, biri namaza başlıyor, bir âşık mâşuğundan karşılık aldığını öğreniyor, birinin babası komadan çıkıyor, bir gayrimüslim şeha-det getiriyor, bir kız kapıyı açtığında sev-diğini ve ailesini ellerinde çiçek ve çiko-latayla görüyor, bir asker eve sağ salım dönüyor, âmâ birinin gözleri açılıyor, bir korecan Kore'ye uçuyor falan filan. Güzel şeyler oluyor o gün. Her gün güzel şey-ler oluyor. Ben de onların mutluluğunu paylaşıyorum kendimce. Adlarını, yaşla-rını bilmiyorum belki ama o insanların mutlu olduğunu biliyorum ve bu beni

mutlu ediyor. Onlar gerçekten varlar ve mutlular. Hayalleri gerçek oluyor o gün. Benim de daha güzel ve önemli günlerim olacağına inanıyorum sonra. Her ne kadar heyecanımı celbedip sabrımı yavaştan tüketse de beklemek, daha yaşamamış olmak biraz da mutlu ediyor, hâlâ Allah'ın izniyle yaşanacak öyle günler olduğunu bilmek. Bekleyeceğim. Benim günüm de o kadar fena olmuyor ondan sonra. Sonuç olarak en sevdiğim film den alıntı yapayım da yazı daha profesyonel görünsün: "I just try to live everyday as if I've deliberately come back to this one day to enjoy it", yani Timmy Bey diyor ki: "Her günü, sanki tadını çıkarmak için bilerek o güne dönmüşüm gibi yaşamaya çalışıyorum."

Mesela gerçek mutluluğa giden diğer bir yol da mutlu etmek. Terlik falan değilseniz işe yarama garantilidir. Hâlâ hatırladıkça mutlu olduğum bir olaycığı nakledeyim, hazırlıkta -tabii öyle günler vardı...- bir gün sınıfta hazine ve bedbaht bir hâlde oturmakta idim teneffüste, yapayalnız. Ayakta konuşan iki arkadaşım dan birinin "Canım çok çikolata çekti ya" demesi üzerine kafamda bir ampul patlamak suretiyle bana bir fikir verdi, kantine koşuverdim. Bir insanın çikolata yemesi beni bu kadar mutlu edebilirdi herhalde. Çünkü ben gidip almıştım o çikolatayı, benim sayemde mutluydu. Hem

de almasam da olacak bir durumdu. Gereksizdi resmen ama yaptım, hiçbir menfaat gütmenden sadece arkadaşımın mutlu olması amacıyla yaptım. Tahmin edersiniz ki ne gam ne keder kaldı bende. İngilizcede çok sevdiğim bir kelime vardır "selflessness" diye. Adeta "kendisizlik" yani (Türkçede tam karşılaman bir kelime varsa aşağıya yorum olarak bırakın lütfen). Yaptığınız şeyde kendi menfaatinizin m'sinin bulunma-

ması (aslında dolaylı yoldan mutlu olma amacıyla yaptığınız, temelde pragmatist eylemler, ama bu konuya girersem yazı yeterince pembecik olmayacak, o yüzden girmiyorum). Canlı, cansız fark etmez sevgi göstermek çok güzel bir yol. Mesela kedilere, köpeklere de selam verin, gülümseyin. Namazda selam verirken omuzlarınızda ki meleklerle gülümseyin. Okuduktan sonra Kur'an'ınıza sarılın. Okumamış olsanız da sarılın. Sımsıkı sarılın ama. Yapmak zorunda olmadığınız ve çok da yorucu olmayan şeyler yapın, hayatın bu minik hassasiyetlerle asıl anlamını kazandığını görürsünüz. Attığınız adımların kaynağı sevgi olsun. Allah size karşı ne kadar sevgi doluysa siz de tüm varlığa karşı öyle sevgi dolu olun. (Sonra öyle bir nokta geliyor ki yoldaki taş düşünmeden tekme atınca o taşın özür diliyorsunuz, çünkü tekme atmaya hakkınız yoktu); daha da çok, golgi cisimciklerinize kadar hissedersiniz Allah'ın sevgisini. Anahtar nokta da ne yaparsanız yapın tek amacınızın Allah rızası olması. Nitekim mutluluk verme çabası da Allah rızası için. Sürekli (kendim de infilâk etmemeye dikkat ederek) insanlara mutluluk verme yolundaysam ben mutludan başka ne olabilirim ki? Veya ben sürekli mutluyken insanlara mutluluktan başka ne verebilirim? Yani, nedir yani! Zihninizi yeniden yoğurursanız o kadar da zor değil mutlu olmak.

Yanlış anlaşılacak istemem. Demek istediğim sürekli ortada sırtarak gezelim, ağzımızdan salyalar aksın falan değil. Yeri gelince elbette üzülmek de var. Mesela bu yazıyı yazmaya başladığım gece ağlayarak uyuyakaldım. Ne kadar mutluluk verici (yazar burada tecahül-ü arif sanatını kullandı ve yazar henüz o kadar da delirmedi çok şükür). Şaka bir yana bu gerçekten bir ajitasyon değil, ağlayarak uyumuş olmak acınası bir durum değil çünkü ben yaşadığım için çok mutluyum. Demiş ya OneRepublic, "Everything that kills me makes me feel alive". Beni öldüren şeyler canlı hissettiriyor. Canlı olmasam ölemem... Bir şeyler kalbime dokunabiliyor demek ki ve ben bunun için müteşekkirim. Uğruna üzülmeyi hak eden şeyler de var. Uğruna üzülmeyi hak eden bir şey olmasa da arada üzülmeye ihtiyaç duyan bir insan var. Yine bir ihtiyaç olan sanatı da besleyen önemli bir duygudur hüznün. Olmazsa olmazdır. Fakat önemli nokta bu hüznün durumlarında da kalbi çok üşütmemek. Üzülmek hayatın bir parçası ve ben üzuldüm. Bu huzur verebilmeli. Hüznüyle de farkında ve en derinlerimde huzur hâlinde olabilirim (kendimi yolmak istemek yerine). Yaşadığınız hüznün derinliğine bağlı olarak bu farkındalık ve akabinde huzur rötartlı da gelebilir elbette. Hiç gerçekten ve gerçekten üzgünken bir an durup hâlinize bakıp "Ulan yaşıyorum bu hayatı" demediniz mi? Denemelisiniz. Ben bu yüzden hep hayatım bir filmmiş (tercihen DC) ben de baş kahramanıymışım gibi hissederim. Hissederken filmin

içindeyimdir, hissime öteki bir göz olarak bakınca oyuncu olduğumu fark ederim falan gibi garip şeyler. Düşüncelerim duygularımı çok sık böler. Bu sayede istediğim duyguda derinleşebilirim, kontrol alanım genişler. İstemediğim işgalci düşünceleri de sandalyeyle döverek kafamdan uzaklaştıran muhafızlarım vardır zihnimin kapısında. The Simpsons'ın bir sahnesinde Homer'ın beyninde oluyordu, hoşuma gitti, çorladım.

Bazen de izleyicisi olurum filmin. Anlama çabasımdan ve iletişimden soyutlanıp izlerim sadece. Bir iletişimsizlik ki kurduğum en tatlı iletişimdir. O an, o anı yaşadığımı dibine (golgi cisimciklerime) kadar hissederim. Durup etrafımdaki güzellikleri (çoğu zaman bu güzellikler sevdiklerim olur) izlerim. Konuştuklarını duymam, söylediklerini anlamam o an. Sadece onlara, gülüşlerine, yüzlerine bakıp şükran duygusuyla dolarım. Ayrılık vakti geldiğinde onlarla yürüyerek 3 dakika daha geçirmiş olmak için karar veririm bir sonraki durağa yürümeye. Ondan sonra yine ayrılık vakti geldiğinde görüş alanımdan çıkana dek bakarım arkalarından. Hatta bir kere yine metroda ilk inen ben olduğumdan metro gide ne kadar içerideki dostlarıma camdan el sallamaktaydım, birden benim ve kapıları kapanmış metronun dışında kimse'nin kalmadığı Küçükalyalı peronunda bir anons yankılandı: "Vagonlardan uzaklaşalım lütfen". Meğer sarı çizgiyi geçmişim. Sonra dostlarım güldü, ben güldüm. Metro gitti, ben ağladım falan. Çünkü o

an başka bir şeye bakıyor olmaktansa sevdiğime, güzelliğe bakıyor olmayı tercih ederim; ne zaman tekrar görebileceğimi de bilmemekle birlikte. Maruz kaldığınız şeyler zihninizi ve ruhunuzu etkiler, bilirsiniz. Duyularınızın neye maruz kaldığına dikkat edin. Güzelliğe maruz kalın, helalinden. Gözlerime doldukça kalbim de dolup taşar benim güzelliikle. Ben durup izlerim, durup dinlerim. Durup severim. 17 Nisan 2019 Çarşamba, hâlâ Kartal'da okuyorum, hâlâ 12. sınıfım, hâlâ 16B'den inince E5 yan yolundan evime yürüyorum, hâlâ o yolu yürürken gökyüzüne baktığımda aynı dut ağacının dalları giriyor araya. Hiperaktif benliğim âşıktır bazen yavaşlamaya ve bulunduğu zamanla mekânı kendine fısıldamaya. Değerini bilmeye çalışır. Çünkü daha birçok şeye âşıktır o ben. Sevmeyi görev bilir zira Yücelerin Yücesi tarafından çok sevildiğini fark eder. Deyim yerindeyse şiir yaşar her şeyde.

Evet, üzölmek diyor idik. Hayatı her şeyiyle yaşayabiliyor olmak... Genelde mutlu insanlar yaşamayı sever sanılır, aslında yaşamayı seven insanlar mutludur. Olayı kapmıştı o insanlar, verilmeyene de sırf verilmediğı için verilen kadar şükredebilmişti. Verilmemesinin veya verildiğı şekilde verilmesinin de lütuf olduğunu fark etmişti. "Verdiğin, vermediğın, vereceğın her şeye şükürler olsun." Komple teslimiyet. Hayatı her şeyiyle sevmek yani. Yaşamayı sevmek. Yaşatan çok güzel değil mi? Yaşatan bu kadar güzelken yaşam nasıl sevilmez? Yaşam kadar ölüm de sevilir hatta bu sebepten. Ama en çok mutsuz şiirler okundu, en çok mutsuz tweetler favlandı. Tenkit yok, tespit var. Mutsuzlar o kadar popüler olup gözlerin önünü kapadı ki insanlar herkes mutsuz sandı, bilinçaltında ancak mutsuz olarak topluma kabul edilirim (fav alırım) mesajı uyandı. Kendini mutsuz olduğuna inandırdı farkında olmadan. Ne demişler, "Hayat kısa, kuşlar uçuyor". Hayat kısaysa ve mutluluk bir seçimse neden uçmalıyım.

Eh o zaman en bilimsel, mutlu olma yöntemlerini ilk olarak Mavi Elma'nın nadi-de okuruyla paylaşıyor olmaktan gurur duyalım. Gülümsemek mesela, bayağı mutluluk hormonu salgılatıyor bilimsel olarak kanıtlanmış. Diğer yandan üzgünken kendi kendine sürekli beep-boop beep-boop demek de kuvvetli bir çözüm yolu. Tumblr'da görmüştüm, denedim işe yaradı. Siz de inanarak deneyin, işe yaramazsa dövün beni. Çok güzel anlattım ama değil mi sevgili okuyucu? Neyse uzattıkça okur mutluluğunu yitirmeye başlayacak gibi. İyi akşamlar, güzel yaratıklar sizi. ■

*"Yağmur yağar akasyalar ıslanır
Bulutlar uçuşur geceleyin
Ben yağmura deli buluta deli
Bir büyük oyun yaşamak dediğın
Beni ya sevmeli ya öldürmeli"*

Gölten Akın / Deli Kızın Türküsü

Haydi şimdi gözlerimizi kapatıp derin bir nefes alalım ve Allah'ı her şeyden çok sevelim.

Gözünüz aydın olsun. Selâmun aleyküm.

Röportaj:

FURKAN ÇALIŞKAN

Faruk SARTIK | Yunus Emre GÜNEŞ | Arif KIRAÇ
Mehmet Kağan Adıgüzel

Değerli Mavi Elma okurları,

Bu sayımızda sizlerle Furkan Çalışkan ile gerçekleştirmiş olduğumuz bu güzel röportajı sunuyoruz. Keyifli okumalar.

Faruk Sartık: İlk şiiriniz Batan Gemi Yemini 2001’de Kırklar dergisinde çıkmış. Daha sonra İtibar, Cins dergilerinde yazdığınızı biliyoruz. Bir ara da Yeni Şafak’ta yazmışsınız. Velhasıl benim sorum: Sizin edebiyat hayatınız nasıl geçti, nasıl devam etti?

Furkan Çalışkan: İnsan hayatına evde başlar. Bizim evimiz de edebiyat dergilerinin konuk olduğu bir evdi. Babam çok meraklıydı. Evimizde sadece çıkan edebiyat dergileri değil kapanmış edebiyat dergileri bile vardı. Maver’a’lar, Diriliş’ler, Büyük Doğu’lar; cilt cilt, takım takımdı. Güncel edebiyat dergileri de aylık gelirdi. Her ay on beş dergi girerdi bizim eve çocukluğum boyunca. Zaten çocukken ben İsmet Özel’i, Cahit Zarifoğlu’nu Türkiye’nin en ünlü insanları zannediyordum. Futbolculardan daha popüler olduklarını düşünüyordum. Ev atmosferi öyleydi. İleride öyle olmadığını öğrendim ama senin dünyanın artık o oluyor, ne yaparsan yap o oluyor. Durum öyle olunca benim edebiyat dergileriyle tanışıklığım çok küçük yaştan beri. Bir zaman sonra artık okuduğun şeyler edebiyat dergilerinin içeriği

olunca sen de onu yapmak istiyorsun. Bana da en muazzam ve yapılabilecek en enteresan kahramanlık türü şiir gibi gelmişti. Hala da öyle geliyor. Çünkü garip bir deneydir. Cahit Zarifoğlu’nun Meç şiirini okumuştum ben. Maver’a’da yayınlanmış halini okumuştum. Tabii bahsettiğim yıllar 13-14 yaş. Şiirden hiçbir şey anlamadım fakat çok etkilendim. Bu tuhaflık benim çok ilgimi çekti. Yani bir insan hiç anlamadığı bir şeyden nasıl etkilenir? Bu bana çok çözülmesi gereken, çözmem gereken bir gizem, bir metafor, açmam gereken bir kapı gibi geldi ve bunun üzerine gittim. Mucizevî, büyülü bir şey. Bir şeyi anlamıyorsun ama etkileniyorsun. Sende bir şeyleri harekete geçirdiğini, bir şeyleri değiştirdiğini düşünüyorsun. Ve bunu sadece bir kâğıdın, bir saman kâğıdının üzerindeki sözler yapabiliyor ve tam vâkıf da değilsin. O zaman dedim ki bu şiir çok kuvvetli bir şey. Şiir, kendi kuvvetini kendi bünyesinde taşıyan enteresan bir iş ve şiir yazmaya başladım. Sonra tabi Meç şiirini anladım ilerleyen yıllarda. Sonra ki yıllarda başka bir şey anladım. Şimdi başka bir şey anlıyorum. İyi bir şiir okumak da yıllar alıyor. Mesela bir romanı okursun geçersin. Sende etkisi kalır, kalmaz. Fakat şiir yıllarca okunacak bir şeydir. Sen değiştikçe şiir de değişir. Sen hayattan bir şeyler öğrendikçe o şiirin anlamları da değişir. O yüzden bu kadar süreklilik sağlayan ve muazzam bir sanat; benim bu hayatta yapmam gere-

ken bu, başka bir şey değil. Kazanmam gereken üniversite, şiir. Öyle düşündüm yani. Böylece yazdığım şiirleri o dönem çıkan edebiyat dergilerine göndermeye başladım on altı ya da on yedi yaşındayken. Bunlardan bazıları geri döndü, bazıları yayınladı. Ama ilk ilgilenen Alaaddin Özdenören'di. O yayınladı benim ilk şiirimi "Ünlem" diye bir dergide. Bir de yazdığım bir şeyin bir yerlerde yayınlanması ve başka insanların, tanımadığım insanların gözlerine değecek olması da tarifsiz bir histir. Bu hangisiydi Semih Kaplanoğlu'nun "Yumurta" filmi miydi? Şiirinin ilk yayınlandığını görür kahramanımız. Mesela çok güzel yakalamıştır onu. Sana nobel verseler, belki o hissi vermez. Çok enteresan bir histir. O yüzden rahmetli Alaaddin abi şiiri yayınlayınca ben de artık bundan sonra hayatımın böyle geçeceğini düşünmüştüm. Öyle de geçti hakikaten. On altı yaşındayken tahmin ediyorsun hayatın nasıl geçeceğini, tahmin edememen lazım. Tahmin ettim gibi de oldu.

Mehmet Kağan Adıgüzel: 16-17 yaşlarında dergilere şiir göndermeye başladım dediniz. Tam bizim sürecimiz, üniversiteye hazırlık süreci. Çalışmaların yoğun olduğu bir süreç. Bir de inşaat mühendisliği, sayısal bölüm. Şu an bizim içinde bulunduğumuz eğitim sisteminde sayısal-sözel ayrımı, şiir ve mühendislik ayrımı çok uç şeyler gibi gözüküyor ama siz bunu birleştirmeyi başarmışsınız. Ve eğer on yedi yaşında gönderdiyseniz sınav sürecinde de göndermişsinizdir.

Furkan Çalışkan: Tabii tabii, test kitaplarının arasına çok şiir yazdım ben.

Mehmet Kağan Adıgüzel: Bu nasıl oldu, herkesin başarabileceği bir şey mi? Kronolojik bir algı gibi bir şey mi?

Furkan Çalışkan: Şairsen başarırısın. Şöyle düşün; işin aslı ben sayısal bölüm me-

zunuyum ve üniversitede inşaat mühendisliği okudum. Hatta onun doktorasını bile yaptım. Benim zamanımda gerçekçi yaklaşırsak sayısal ya da matematik-fizik ile olan münasebetim çok kuvvetli olduğu için ya da çok sevdiğim için tercih etmemiştim. İş bulabilmek için tercih etmiştim. Türkiye gibi ülkelerde sizin öyle lüksleriniz yok. Genelde çoğumuzun böyle lüksleri olmuyor. Fakat ben bunu bir garipliğe de dönüştürmedim. Çünkü şiir üniversitede okunabilecek bir bölüm değil. Edebiyat fakültesini okursun ama o başka bir şeydir. O işin akademiasıdır. Yapacağın meslekle şiir yazmanın, edebiyatla ilgilenmenin birebir bağlantısı olduğunu çok düşünmüyorum, düşünmedim. Bazı meslekler zordur, şiirle beraber yürümez. Mesela bana hep öyle gelmiştir; Avukat şair pek yoktur. Yani avukatlık şiir yazmak için zor bir meslektir. Çok fazla şeyle karşı karşıya kalırsınız zamanla, mesleğinizi yaparken. Çok fazla hayatın kafa konforunuzu bozan yanlarıyla çok fazla iştiğal edersiniz. Fakat yine de mümkün, mümkün değildir demem. Ama şöyle: Sayısal fizikle, matematikle uğraşıyordum, sizin gibi ders çalışmam gerekiyor-du sürekli. Fakat şiirin zamanı ve mekânı farklıdır. Şiir senin kafanda başka bir boyutta sürekli işler. Sürekli dönen bir matematiktir. Mesela şiir bakış açısına sahipsen, (çünkü esa-

Furkan Çalışkan Kimdir?

1983 Ankara doğumlu. Şiir ve yazıları İtibar, Dergah, Kırklar ve Derkenar dergilerinde yayınlandı. Aylık Edebiyat ve Fikriyat dergisi İtibar'ın ve kulturgundemi.com sitesinin Yazı İşleri Müdürlüğünü, Cins Dergisinin ise Yayın Koordinatörlüğünü yapmakta. İlk şiir kitabı "Kabahatler Kanunu" 2009 yılında, ikinci kitabı "Savunma Sanatları" ise 2013 yılında Profil yayınlarından çıktı. Ayrıca Lisans ve Yüksek Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nde tamamladı. Halen aynı üniversitede doktora çalışmalarına devam etmektedir.

sında şiir bakmakla, görmekle alakalıdır) baktığın şeyde şiiri görebiliyorsan, ilgilendiğin her şey şiir olur. Ben mesela şantiyelerde, vinçlerin tepesinde, kepçelerin başında, beton dökerken gecenin bir saati, çok şiir yazdım. Gündelik hayatında, mesleki de olabilir bu, ders çalışırken de olabilir, fizikle matematikle uğraşırken de olabilir. Baktığında şiiri görürsün. Mesela benim "Mukavemet" diye bir şiirim var ilk kitabımda. Üniversitede mühendislik okuyanlar bilir, her mühendislik fakültesinde olan bir ders vardır mukavemet diye. Mesela rahmetli Mustafa İnan'ın "Cisimlerin Mukavemeti" diye bir kitabı vardı. Fizik kitabıdır o fakat bana çok şiirsel gelir o kitap. Zevk alırım okurken. O dersin sınavında şöyle bir şey yaşadım. Bunda ben şiire dair bir sezi olduğunu düşünüyorum. Birinci sınıf mıydı, ikinci sınıf mıydı mukavemet sınavımız var. Okula da pek seyrek gidiyorum tabii. Fakat derslerimle ilgiliyim yine de. Ben de aldım Mustafa İnan'ın "Cisimlerin Mukavemeti" kitabını. Bir güzel çalıştım öğrendim. Kitabı zevkle okudum. Cisimlerin mukavemetini bileerek sınava gittim. Sınavdan sıfır aldım. Nasıl sıfır aldım? Meğer dersi veren hocamız tam bir ezberci olarak adamın çok kalıp dört tane soru şekli varmış. Bunlar da tamamen ezber yani formül ezberlemeye dayalı sorularmış, konuyu

bilerek pek çözebileceğin sorular değilmiş. Okula da pek gitmediğim için o sıralar, herkes onlara çalışmış. Herkes 90-100 aldı. Ben öğrenip sıfır aldım. Herkesten daha iyi biliyordum muhtemelen o dersi ama sıfır aldım. Bu çok şiirsel bir şeydir. Sonra oturdum o "Mukavemet" şiirini yazdım. Olayın şiiri değil ama. Bu yaşadığım şey bende bir şeyi tetikledi. Şiir bir şey tetikler. Bir olayda, bir insanda, her şeyde şiire dair bir şey görebilirsin. Şiir sana bir his verir. Bu anlattığım bildiğiniz şiirsel bir olaydır. Çünkü şiir romantizm değildir. Şiir hayatın çatlaklarını fark etme sanatıdır. Bu bir çatlaktır. Sen hakkınla bir şey yapıyorsun, çalışıyorsun ama çalışmayan herkes senden yüksek alıyor. Bunu sana yalnızca şiir izah edebilir. Bakmak ve görmek sanatıdır şiir. Gün geçtikçe şiirle düşünürsün. Hayatını şiir üzerine kurarsın. Hatta arkadaşlarını bile şiir üzerine seçersin. O yüzden hangi mesleği yaparsan yap fark etmez yani. Mesela ben hiç yadırgamadım o yüzden. Mühendislik okudum, doktorasını bile yaptım. Bir şekilde mühendislikle iç içeyim. Ama bir gün bile "Benim burada ne işim var? Ben sözelci, edebiyatçı adamım; hayatım dergi çıkartmakla, kitap çıkartmakla, şiir yazmakla, yazı yazmakla geçiyor. Cisimlerin mukavemetinden bana ne?" demedim. Her şeyde şiire dair bir şey

vardır. Peyami Safa'nın bu konuda güzel bir örneği vardır. Bilirsiniz Peyami Safa "Server Bedi" imzasıyla "Cingöz Recai"yi yazmıştır. "Neden böyle yapıyorsun?" diyenlere de cevabı çok güzeldir. "Çünkü Peyami Safa, Server Bedi'nin evinde oturuyor." geçinmen gerekir. Bir şekilde hayat kurman, helal yoldan hayatını kazanman gerekir. Ben de hep şöyle derim: "Ben de bir inşaat mühendisinin evinde oturuyorum."

Yunus Emre Güneş: Peki, meslek yaşantısından bağımsız olarak, sosyal hayatında, mesela Behçet Necatigil evine girdiğinde "Senden önce şiir gelir" dermiş. Şu an sosyal yaşantınızda şiirle olan bağlantınız nasıl ve bizim yaşlarımızdayken nasıldı?

Furkan Çalışkan: Ben her zaman şiirin kalıcı insanların geçici olduğunu bir sır gibi sakladım. Bunu insanlara söyleyemezsin kırıcı olur ama sen bilirsin. Hatta hayatımda bir şeyler kötü gitmeye başladığı zaman "Her şeyimi kaybetsem ne olur, benim şiirim var." derdim. En kötü ne olabilir. Şiir bana bu güveni de verir. Bu iki hissiyatı kaybedersem kişiliğimin yüzde doksanını kaybederim. Başka bir adama dönüşürüm. Hiçbir yere zamkla bağlı değilim, bir şeyler istemediğim gibi gittiği zaman bırakıp gidebilirim. Aç da kalsam şiirim var çünkü. O seni bir şeye bağlıyor. Hayatla kurduğun özel bir münasebet o. Durumlar, insanlar, hiçbir şey vazgeçilmez değil. Bunun da beni kariyerizm dediğimiz hastalıktan koruduğunu düşünüyorum. Kariyerizm dediğimiz şey insanın ruhunu kemiren bir şey. Senin medeniyetin aslında bir

tür terk ediş üzerine kuruludur. Bize kâdim tavsiyeler "Bir yerde değerinin bilinmediğini düşünüyorsan eğer, oradan çekilin" der ama modern hayat sana daha derin siper kazmanı söyler. İşte şiir sana üslubunca, istediğin gibi geri çekilme şansı veriyor. Benim için en güzel tarafı o.

Arif Kırış: İtibar dergisinde Ergin Güneş'in Türkiye Kadar Bir Çiçek üzerine bir yazınız var: *"Türk şiirinin gerçekliği Türkiye'ye ait olan öğelerin katılımı ile kendini sağlar. Şiirin en hayati varlık şartlarından biri bu sahiciliktir. Sadece dilin mümkünleri değil aynı zamanda ülkenin mümkünleri ve olgularıyla yapılan şiir o ülkenin insanında ve ortak algısında bir karşılık bulabilir."* Biz sizin şiir poetikanız üzerine düşünürken bu cümleler dikkatimizi çekmişti size de sormak istedik. Bu yazdığınız şiirlerin bir poetikası var mı?

Furkan Çalışkan: Türk şiiri; Fransız şiirinden, Alman şiirinden farklıdır. Türk şiiri doğrudan Türkiye imgesine, ruhuna göbekten bağlıdır. Ya birlikte vardılar ya da birlikte yokturlar. Çok içe dönük, mahrem bir şiir şiirdir elbet ama büyük Türk şiirinde bir yer işgal etmez. Çünkü büyük Türk şiiri doğrudan Türkiye'nin anlam zenginliğini sağlar. Kuruluş manifestosuna, istiklal marşı, birer şiirdir. Manevi dünya, mevlid; kimse kaçamaz o iki şiirden. Türkiye'de bu ikisinden birini dinlememiş biri olduğunu düşünüyor musunuz? Mümkün mü böyle bir şey? Biri milli öbürü manevi kimliğindir. Biz iki kimlik arasında yaşıyoruz. Şair ol ya da olma, şiir sev ya da sevmeye senin

Türkiye'yi anlamak isteyen Türk şiirini anlamak zorunda. O yüzden ben kendi poetikamı "Türkiye'nin ruhunu kavrama çabası" olarak tanımlıyorum.

Şiir “Bugün çok efkârlıyım, oturup biraz şiir yazayım” sanatı değil. Şiir ilhamla yazılır evet ama o yüzde biridir. Senin bir şiir için kitaplar tüketmen gerekir. Ajandalar bitirmen gerekir. Yüzlerce kitap okursun ortaya küçücük bir şiir çıkar.

pasaportundur bu. Almanlar için felsefe neyse şu an Almanya Heidegger'den bağımsız düşünülebilir bir şey değil. Aynı şekilde şu an Türkiye de Yunus Emre'den, İsmet Özel'den, Sezai Karakoç'tan bağımsız düşünülebilecek bir şey değil. Türkiye'yi anlamak isteyen Türk şiirini anlamak zorunda. O yüzden ben kendi poetikamı “Türkiye'nin ruhunu kavrama çabası” olarak tanımlıyorum. Türk tarihini, sosyolojisini çalışırsın ama bütün hepsini Türkiye'nin ruhuna açılan kapısında bırakmak zorunda kalırsın. Bir adım daha atman gerekir, atamazsın; bazı şeyleri kavraman gerekir, kavrayamazsın. İşte şiir o kapıları açar. Şiir o kapıyı açtıktan sonra içeri düşünürlerimiz, romancılarımız girer. Mesela Oğuz Atay'ın ömrü yetmemiş Türkiye'nin ruhunu yazmaya. Ne yazacaktı bilmiyorum ama gelmiş o kapıya. Kemal Tahir tıklatmış o kapıyı, ömrü o kapıda geçmiş. Anladığını anlatmaya çalışmış. Türk şiiri bize hep bunu açmıştır. O yüzden Türkiye'nin imgesi neyse bir şair poetikasını ondan bağımsız oluşturamaz. Çok evrensel bir şey olur. Mesela şiirin çeviride kaybolması da bize bir şey anlatır. Sezai Karakoç'u İngilizceye çevirsek nasıl olur? Mutlaka bir değeri olur ama neyi geride buradadır. O geride bıraktığı, çeviride kaybolan şey neyse o Türkiye'dir. O bir öz. Hani insan öldüğü zaman ruh bedenden ayrılır ve o 21 gram meselesi var ya işte o kaybolan, Türkiye'nin 21 gramıdır. Biz o 21 gramı tartmaya çalışıyoruz. Derdimiz o.

Arif Kırâç: Aynı yazıda bir de şöyle bir yazıya denk geldik: “Şiir dili şiir varoluş koşullarına göre şekillenen edilgen bir yapıdır. Şiir dili etken özellikler kazanırsa eğer bir dil fantezisinden öteye geçemez.” Sonuçta şiir dediğimiz şey mahremiyet de içeren bir şey. Bu çizgi çok önemli. Bir de 7 yılın ardından siz hala bu görüşün arkasında mısınız?

Furkan Çalışkan: Oradaki etken ve edilgenlik şöyle bir şey: Dil düşünen beyne bir tür cezbe imkânı verebilir. Dil oyunları ve dilin yapabileceği şeyler bir sanrı yaratabilir. Özellikle şairsen ve kelimeleri, grameri eğip bükme kudretine sahipsen, Türkçe ile böyle derinden bir münasebetin varsa bir serap görebilirsin. Benim edilgenlikten kastım: dilin içine tarihi, coğrafyayı, sosyolojiyi, bütün disiplinleri senin hükmünde yedirebilirsen eğer o zaman dil kudretli bir şey haline gelir. Öbüründe dil yalnızca kendi meselesi ile iştigal eder. En fazla dil felsefesinin ilgilenebileceği bir toplamın içinde kalırsın. Fakat başka türlü “Milli şefin treni neden beyaz?” sorusunun bir karşılığı var. O soruyu şiirin içerisinde sorabilmek çok önemlidir. O yüzden şairsen eğer, dilin cezbisine kapılmadan evvel diğer disiplinleri damıtman gerek. Şiir “Bugün çok efkârlıyım, oturup biraz şiir yazayım” sanatı değil. Şiir ilhamla yazılır evet ama o yüzde biridir. Senin bir şiir için kitaplar tüketmen gerekir. Ajandalar bitirmen gerekir. Yüzlerce kitap okursun ortaya küçücük bir şiir çıkar. Sadece Türkçeye çok hâkim olup

duygu ve düşünceyi bir dil şölenine dönüştürmek asıl meselemiz olmamalıdır.

Faruk Sartık: Mesela biz bu sene de öğreniyoruz. Dönem dönem edebiyat akımları var. Kitaplarda da hep 80 sonrası diye yazıyor. Bu noktada biz 2000'ler şiirinden bahsedebilir miyiz?

Furkan Çalışkan: 2000'ler şiirinden bahsedebiliriz tabii ama eski dönemler şöyle bir avantaja sahipti. Şiir az önce de söylediğim gibi Türkiye'nin ahvaline bağlı bir şeydir. Zamanının ruhuyla da bağlantılı bir şeydir. Mesela ikinci yeni-nin doğduğu şartlar dünyanın bunalım şartlarıdır. Dünya birbirini kesmiş, on beş milyon kişi katledilmiş. İnsanlık bununla karşı karşıya. Varoluşçular dediğimiz akım buradan sonra başlıyor. Var olmanın anlamsızlığı dünyada düşünceyi, sanatı etkiliyor. Bu Türkiye'ye de yansıyor. Bu sırada Türkiye de yeni kurulmuş bir cumhuriyet. İkinci yeni zamanında ülke 35 yaşındaydı. Hem ülkenin hem dünyanın varoluş krizleri vardı. Bu şiir için aslında çok verimli bir ortam. Hem şiir için önemli bir an hem de böyle bir kriz anında ortaya koyduğün şiir için önemli bir an. Şiirin çarpan etkisiyle yansır topluma. Sanata, düşünceye bir çarpan etkisiyle yansır. Enformasyon teknolojileri de şimdiki gibi olmadığı için şiirin etkisi çok daha fazla. İnsanların muhayyilesindeki etkisi daha fazla.

Böyle bir dönemde ikinci yeni böyle şiirsel akrabalıkla düşünebilen bir grup şairin yaptığı bir akım. Bu da şairlerin kolay kolay yapabileceği bir şey değil. Kendi dilini inşa edip o dilin içerisinde konuşmak. Akım dediğimiz şey budur. Bunu yapabilmişler. Dönem de böyle olunca ikinci yeni çok etkili olmuş. Mesela şimdi ikinci

yeni aynı şart ve şairlerle bugün olsa o ikinci yeni olmayacak bambaşka bir şey olacak. Ne olacak bakalım göreceğiz. 2000 şiiri böyle bir dönemde. Bütün bunlardan bağımsız, enformasyonun çok geliştiği, herkesin kendi kendisini ifade ettiği, herkesin konuşmakla söylemekle alakalı imkâna sahip olduğu, herkesin kendi kişisel kürsüsünün olduğu bir döneme doğmuş bir şiir. Bir sosyal medya hesabın varsa bir kürsün vardır. Şairin mahremiyeti daha azdır. Şöyle düşün: sen bir şiir okuyorsun, şairle aranda bir bağ kurmuşsun o seni kuşatıyor, dönüştürüyor. Sende bir imgesi var. Sende duruyor o eğer tanışmadıysan. Fakat sosyal medyada ona "dm"atabiliyorsun. Ya da resmin altına bir şey yazabiliyorsun. Dalga geçebilirsin mesela. Şair mahremiyeti değişiyor. Artık herkes birbirine çok yakın, bir kol mesafesinde. Bu da bir tür işin cazibesini ya da etkisini azaltan bir şey. Bu da insan doğasıyla alakalı bir şeydir. 2000 kuşağı ile o şairler arasındaki fark bu. Sen daha dokunulabilirsin onlar değil. Böyle olunca gizem dediğin şey bir etki bir sanrı yaratır. Şair artık bunlara sahip olmadığı için bizim şiirimizin çok kuvvetli olması gerekir. 50-60 yıl önce şairlerin vasat şiir üretme kredileri bugünden daha fazlaydı. Bugün öyle bir kredin yok. Bugün kimse bu enformasyon çağında belli bir seviyenin altında yeni bir şey söylemeyen şiire ilgi göstermez. Bu dönem şiir yazmak bundan 60 yıl önce şiir yazmaktan çok daha zor. Daha rafine bir dünyada yaşamıyoruz, daha kaotik bir dünyada yaşıyoruz. Senin zihinsel meşguliyetin geçmişle kıyaslanmayacak kadar yoğun. Bir kere daha hızlı yaşıyorsun. Hız insanın bütün yaratıcı vasıflarını üzerinden alır. Sanatçı dediğin adamın en çok ihtiyacı olan şey yavaşlıktır. Durman gerekir. Bu yaşadığımız tempoda durabilmek ne kadar zor. Buna da sahip değilsin. Kendi zamanını oluşturma ve şiirin zamanını yakalaman gerekiyor. O yüzden biz yeni kuşak şairler çok daha zor şartlarda şiir yazıyoruz. Fakat bunun takdirini za-

“Şiirin sen yokken de yaşamaya devam eder. Öldükten sonra da şiirinle bir şeylere müdahale edebiliyorsun. Bundan daha kuvvetli bir şey yoktur dünyevi olarak. Sanattır bu.”

manın şartlarına bırakmak gerekir.

Bugün bir isim koyarız 2000 kuşağı deriz bunun propagandasını yaparsın ama kararını zaman verir. Şiir zamanla direnebilir mi? 30 yıl, 40 yıl, 50 yıl

sonra da önemli mi? Hala şiir insanları değiştiren, dönüştüren bir şey mi? Bütün hikâye bu zaten. Fuzuli'nin yaşadığı çağda bir tek o mu şiir yazıyordu? Ama neden biz sadece onu biliyoruz? Zaman her şeyi alır götürür, kuşak filan kalmaz. Her çağdan bir iki şair kalır. Hakem zamandır. 2000 kuşağının bir ederi varsa bunu 40 yıl sonra anlarız.

Mehmet Kağan Adıgüzel: Şiirin kuvvetini ne oluşturur?

Furkan Çalışkan: Mustafa İnan'ın kuvvet tanımı var: “Kuvvet kimileri için para, organizasyon ve ilişkilerdir. Ama bizim için zaman ve kütledir.” Mesele kuvveti nasıl tanımladığıdır. Şiirin kuvveti bir politikacı ve bir sanayici için bir şey değildir. Ama şiirin kuvveti dönüştürebildiği insan kadardır. Bu da bir politikacının, sanayicinin yapamayacağı bir şeydir. Mesela güçlü bir makam mevki sahibi bir insan o sırada bir şey yapabilir ama kimsenin ruhunda bir şeyi harekete geçiremez. İnsanı kökünden değiştiremez. Senin diline katkı sunamaz. Ama Fuzuli 500 yıldır bir fonksiyon inşa ediyor. Kendisi şu an toz toprak. Onu o anda tanıyanlar da torunları da hayatta değil. Hayatla hiçbir bağı kalmamış ama yaşamaya devam ediyor. Budur işte kuvvet. Şiirin sen yokken de yaşamaya devam eder. Öldükten sonra da şiirinle bir şeylere müdahale edebiliyorsun. Bundan daha kuvvetli bir şey yoktur dünyevi olarak. Sanattır bu. Bizim için de şiirdir. Heidegger falan ölüp gitti-

ler ama düşünceleri dünya savaşına yol açtı. Mesela Karl Marx, düşündü ve nelere sebep oldu? Biz hep eylemi görürüz. Ama o eylemi gerçekleştiren şey şiir, nesir, sanat ve düşünce. Kuvvet tanımı asıl budur. Bu yüzden şiir çok kuvvetli bir şeydir. Kaç kişinin okuduğu önemli değil. Mesela şiir yazarsın ve şiirle münasebeti olan 10000 kişiye hitap ediyorsundur. Ama senin o 10000 kişilik okuyucun diğerinin 20 milyondan daha önemlidir. Almanya'da Heidegger okuyan kaç bin kişi vardır? Kaç kişi olabilir? Ama etkisi hala devam ediyor. Açtığı yol, düşünce sistematığı... Bugün bir çalışma yapılsa etkilediği sektörler sayısızdır. Ama o dönem için varlık ve zamanı yayınladığında bilmiyorum ne kadar okunmuştur. Sanatın nicelliği başka bir şeydir. Kuvvet; kütle ve zamandır o yüzden.

Yunus Emre Güneş: Yıllar önce bizim okulumuza geldiğinizde kültürel iktidar üzerine konuşmuştunuz. “Türkiye’de Müslümanlar şairleriyle var olmuşlardır. İsmet Özel’le, Sezai Karakoç’la var olmuşlardır ve bu böyle devam ediyor” mealinde cümleleriniz vardı. Kırmızı Kedi yayınevinden çıkan bir “2000’ler Şiir Antolojisi” var ve onun içinde şöyle cümlelerle karşılaşmıştık “Müslüman şairler hep tekrara düşüyorlar. Güce övgü diziıyorlar ve Türkiye’de artık İslami kesim şair çıkaramıyor.” bu konudaki iddialar hususunda sizin görüşlerinizi merak ettik?

Furkan Çalışkan: Antolojiyi ve hazırlayanları biliyorum ancak içini açıp bakmadım. Açıkçası bizim 2000 kuşağı içerisinde saymadığımız isimler 2000 kuşağı ile ilgili kitap çıkartıyorlar. O yüzden pek de bir hükmü yok. Çok meraklıdır Müslümanlar üzerinden kanaat belirtmeye, bir tür farzdır. Bu kanaati sadece bize değil zamanında Cahit Zarifoğlu için de belirtiyorlardı. İsmet Özel bir dönem büyük şairdi. Amentü’yü yazdıktan sonra İsmet Özel diye bir şair

yoktu bu adamlar için. O yüzden bunlar yeni hikâyeler değil. Bu hikâyeler hep böyle devam edecek. Çok garip değil. Muhtemelen o antolojide biz yokuzdur zaten. Ayrıca "Müslümanlar güce övgü düzüyorlar" yargısını somutlaştırmadan sunmak havada kalır. Ayrıca bu tip kritiklerde bulunabilmek için donanım, metinler arası okuma yapabilme yeteneği gibi vasıflara sahip olmak gerekir. Mesela 2000'li yılların başında ontolojik yazıları yayınlanırdı şairlerin "Şiir şudur, şu değildir." diye, bu yazılar somut örneklerle desteklendiği için daha yerindeydi.

Diğer yandan "Müslümanlar güce tapıyor" ifadesi yanlışır çünkü o Müslümanlar iki, iki buçuk yıl öncesinde tankları durdurmuştur, bu yüzden bu yargı da doğru değildir. Yazdığının arkasında durmak esastır. AB fonlarıyla ilişkisi olanlar bu tür tartışmaları çıkarıp kendi aldıkları destekleri, dayandıkları mali gücü unuturlar. Bu ülkede kültürel iktidar çatışması devam ediyor. Yapmak istediğin şeyleri kültür ile legalleştirme çabası da bu anlamda en önemli kapıdır.

Yunus Emre Güneş: Özellikle son yıllarda Müslümanların sosyolojisi değişmekte, en azından bizim büyüklerimizden duyduğumuz kadarıyla o dönemdeki gibi belli tarikatlara, vakıflara intisabı olan gençlerin çok az olması acaba bize kültürel anlamda kan kaybettirir mi?

Furkan Çalışkan: Şöyle düşünmek lazım: Türkiye'de rejim Müslümanları yıllar boyu sistem dışına itti. Dolayısı ile Müslümanlar dini hayatta toplumsal konsolidasyonu sosyolojik olarak gerçekleştirmeye başladı. Özellikle Müslümanların demokratik yollarla siyasal haklar edinmesi ardından bürokraside ve sonrasında iş dünyasında son olarak da hayatta daha çok kazanım elde etmesi Müslümanların konfor alanlarının genişlemesine ve daha rahat bir yaşam tarzı benimsemesine sebep oldu.

Bu da aslında Müslümanlar için imtihan oldu fakat Müslümanlar hakkında böyle "İmtihani kaybetti" gibi değerlendirmelerde bulunmak doğru değildir. Çünkü önceki süreçte de zaten tarikatlar ve bu tür vakıflar yeraltına girmek zorundaydı. Bu sebeple hepsi için olmasa da bir kısmı için bir kaltlaşma ve dışarı kapalılık söz konusuydu. Bu da o dönem için kuşkusuz bir dezavantajdı. Nitekim Osmanlı'da tarikatlar sosyal hayatın içerisindeydi. Örneğin Kurtuluş Savaşı'nda Mevlevi taburları vardı fakat Cumhuriyet ile beraber bunlar yeraltına girmek zorunda kaldı. Bu yüzden yeraltı da doğası itibari ile sıkıntılıdır bu bir. İkinci para, kariyer, sekülerizm gibi kavramlarla Müslümanlar muhatap olmak zorunda kaldı ve bütün bunlar üst üste gelince bir kimlik karmaşası ortaya çıktı fakat bu durum sanıldığı kadar kötü bir durum değildir. Çünkü bu ülke bir Osmanlı bakiyesi ve de güçlü bir entelijansiya var ve bu sorunun üstesinden gelecektir. İsterse uzun zaman alsın ama bu kriz çözülecektir.

Yunus Emre Güneş: Özellikle geçmiş 15 Temmuz ve gezi parkı olayları gibi hadiseler edebiyat camiasında nasıl etkiler bıraktı?

Furkan Çalışkan: Kalıcı etkiler bıraktı. Bu olaylar Madımak olaylarına benzer aslında çünkü orada da Müslüman şairlerle sol görüşlü şairler de bıçak gibi ayrıldı. Kamplaşmalar oldu fakat yine de özellikle 2000'lerin ortasında birçok şair ve edebiyatçı ortak paydada buluş-

tu. Bu anlamda gezi parkının yarattığı dezenformasyonu Madımak olaylarına da benzetiyorum. Fakat edebiyat kamp dinlemez; edebiyat şiire, ürüne bakar bu anlamda biz edilgen bir tavra sahibiz. Zaten biz de karşı camiayı en çok anlayabilen tarafız. Mesela İdris Küçükömer, Kemal Tahir gibi isimler bizim tarafımızdan çok fazla yazıldı, çizildi. O dönemde bu isimlerin kitapları bile basılmıyordu ama biz edebiyatta ürüne vermiş olduğumuz değer sebebiyle onlardan yararlandık. Bu anlamda edebiyatın solcusu ya da İslamcısı olmaz.

Arif Kırış: Son çıkan “Uzakların Saldırısı” kitabında dünyanın farklı yerlerinden çok farklı izlenimler var. Çok fazla okuyamadım ama yine de benim çok hoşuma gitti, bu minvalde gezmenin sizin için anlamı ne?

Furkan Çalışkan: Ben dünyanın çok farklı yerlerine gittim son on yılda ve benim gezmem genel olarak turistik amaçlı değil, gezmemin hep belli bir amacı oldu. Hayal etmeyeceğim yerlere gitme fırsatım oldu. İngiltere’den Meksika’ya, İran’dan Filistin’e zaten daha yeni durmaya başladım.

Seyahatteki mülksüzlük hissi, gittiğin yerde hissettiğin özgürlük duygusu

edebiyatı tetikler ben de gittiğim yerlerde hep notlar aldım. Gittiğim yerleri anlatan notlar değildi bunlar, o sırada yazdığım edebi metinlerdi genel olarak. Zaten “Uzakların Saldırısı” kitabım da o notların küçük bir kısmı, bir kısmını özel olması sebebiyle yayınlamadım.

“Uzakların Saldırısı” benim konforsuz ve garip hissettiğim zamanların kitabı. Yani böyle lüks bir otelde kaldığım notlar değildi. Ben de gittiğim yabancı ülkelerde turist gibi davranmam, gidilmemesi gereken yerlere dahi gittim velhasıl o kitap benim gezdiğim yerlerde aldığım notların muhtevası diyebiliriz.

Faruk Sartık: Edebiyatla ilgilenen ve kendini geliştirmek isteyen biz lise çağındaki gençlere nasıl tavsiyeleriniz olur?

Furkan Çalışkan: Edebiyat dergilerini ve fanzinleri takip etmenizi tavsiye ederim. Sizin yaşınızda size hep klasik yazarları okumanızı tavsiye ederler, ben onları üniversitede okumanızı tavsiye ederim. Sizin yaşınızda size yaşayan edebiyatı, yazarları, hayatta olan eserleri tavsiye ederim çünkü onlar sizi çok daha gerçekçi bir hisle kucaklar. Oradan bir bağ kurarsanız siz bir daha kolay kolay kopamazsınız. Okuma serüveni hiç bitmez.

Nereye gidelim?

En yakınınızdaki uzağa gidin.

Anadolu’da hangi dağa bakakalalım?

Toroslar.

Postöykü’deki son yazınızda Saraybosna özlemimizi iliklerimize kadar hissettik.

O zaman Başçarşı’dan Kovaçi’ye doğru yokuş çıkarken kulağımızda hangi müzik olsun?

Da Te Nije Alija (Sen olmasaydın Aliya)

Biriyle yumruklar havada kol kola yürüme imkanınız olsa o kim olurdu?

Cahit Zarıfoğlu

Neyi okumadan gözlerimizi kapatmayalım?

Bir Yusuf Masalı

Neyi kulağımıza küpe edelim?

Gözünüzü kapatıp görmeyi, yani gözün görmediklerini görmeyi.

Sebebu'l Esbab

Mervarîdî

*Cemalin müştakıyım vecdinde eylemem nazar
Hem nasıl ki şems bile devir eder aşkın ile
Ta ki yüzün görmeye her dem yanıp cezbin ile
Kavrulup hicap eder baslar yine yevmi ehar*

*Kıyamet bilinmez imiş akıllarda muamma
Ne acip iştir bu? Neden, nasıl değil müsemma
Ki ezelden beri âlem hasretinle tutuşur
Fitilin yakmak için ölümün bekler durur*

MUSTAFA ÖZEL'LE ROMAN TADINDA

Ömer Tuna OKULU

Roman ile diğer edebi türleri karşılaştıracak olursak romandan önceki edebi türler idealizasyondur, idealleştirmedir. Kahramanlar insan üstüdür. Romansa bizi anlatır, güçlü karakterleri bile bizimle hemhal eder. Örneğin şeytanın sizleri içki ve kumar yoluyla Allah'tan alıkoyduğunu büyük Rus müfessir Dostoyevski belirtmiştir. "Kumarbaz"ı okumayan müfessir kumarın ne olduğunu izah edemez. Dostoyevski'nin de akli pek yerinde değildi. Zaten akıllı birinin de yazabileceği şeyler değildi bunlar. Büyük işler delilik gerektirir. Peygamberlere de deli demişlerdir. Ben o yüzden romancılarda yarı keramet yarı kehanet havası görürüm. Dostoyevski günün Hristiyan'ını sorgular, "Ey riyakâr Hristiyan" der, "Gerçekten İsa (as)'ı seviyorum, bekliyoruz yolunu 1500 yıldır diyorsun. Peki, bugün gelse peşinden gider misin?" Roman bu kadar önemli bir sorgulama tarzı. Kimi zaman bildiğimiz bizi bize anlatırken kimi zaman fark etmediğimiz bizi bize gösterir.

Balzac'tan günümüzü anlamak için kapitalist sistemin nereye varacağını anlamak bakımından bir örnek verelim. Bugün artık dünya sermayesinin %99 nispetinde finansallaştığı bir dönemde yaşıyoruz. Bir günde ülkeden ülkeye ticaret (işin içinde karşılığı olan gerçek bir para var) 50 milyar dolarken... Hal-

buki ülkeden ülkeye parasal alışveriş 5 trilyon dolar. Bu şu demek: 4 milyon 950 milyar doların herhangi bir malla irtibatı yok. Kağıtlara yatırım yapılmaktadır. Bir şeyi almıyorsun ama onun üzerindeki hakkı alıp satıyorsun. Bu tür işlemlerde günde 100 dolarlık işlem yapılıyorsa 1 doları mal ile ilgilidir, 99 doları spekülasyonla ilgilidir. Hayaldir, sanal ticarettir.

Balzac da muhteşem Godisar romanını yazıyor. Godisar bizim "Jet Fadıl" gibi bir tip. Proje yapar, pazarlar, yarım kalır. Halk balık hafızalıdır, 3 gün sonra yeni bir proje... Bu projelerinden bir tanesi "Yetenek İskonto Poliçesi". Balzac öyle bir finansal enstrüman geliştiriyor ki 2008 dünya finans krizinde bile henüz o çapta, o incelikte bir enstrüman geliştirilebilmiş değil. Gidip büyük bankalarla anlaşıyor, onları garantör banka haline getiriyor, ikna ediyor o enstrümana. Sonra çıkıp kapı kapı geziyor, o enstrümanı pazarlıyor. 2 milyon franklık Yetenek İskonto Poliçesi satıyor. Bu romanın yazılışından 150 yıl sonra bile gerçek hayatta karşılığı olmayan bir şey. Devamında yolu bir köyde deliye çıkıyor. Gelişen olaylar neticesinde Balzac şunu anlatıyor. Bu finans işi öyle bir noktaya gelecek ki sadece meczuplar anlayabilecek.

Bozulmuş bir çağda hakikati ancak bir deli dile getirebilir. Doğruları söylediği için ona deli muamelesi yaparlar.

Mai ve Siyah'ta ise Tanrısız ve toplumsuz yapmaya çalışan fakat çok sıkışan bir kahramanımız var. Hiçbir ideali gerçekleşmiyor. Şiir kitabını yayınlamıyor, sevdiği kıza açılmıyor, çok sevdiği kız kardeşi çok kötü bir evlilik yapıyor. İşe giriyor, batırıyor. Müslüman bir toplum içinde ne namaz kılıyor, ne dua ediyor; hiçbir dinî referansı yok. Böyle bir kahraman batı romanında intihar ediyor. Fakat Halid Ziya kahramanına intihar ettiremiyor çünkü Osmanlı insanı henüz "birey" olmamış. İntihar etmiyor, edemiyor. Son anda "anne sesi" imdadına yetişiyor. Düşünebiliyor musunuz: İntihara karşı, anne sesi! Ben onun için diyorum ki Halid Ziya ilk Batıcı romancımızdı ama ilk İslami romanımızı yazdı. Üzerinden aydınlanma silindiri geçmiş hiçbir Avrupalı romancı tasavvur edemezdi bunu. Bundan ileri dinî hassasiyet, bundan sahici İslamî roman olur mu? Evet, ilk İslami romanımızı ilk Batıcı romancımız yazmıştır. Gerçekliği bunu gerektirmiştir... ■

Cihâna Bakış

Müştekî (Ahmet Önder UÇAR)

Feûlün-Feûlün-Feûlün-Feûl

Evvelki Bakış

Nazar kıl cihân ehlinin kârına
Kanaclar cihânın yalan vârina

Sanırlar bu âlemdeler pâdişâh
Gehî eğlenirler gülerler de gâh

Kimi tâcir olmuş kimi müddeî
Makâm ismi varmış kiminin dahî

Kimi ilme vâkıf benim der gezer
Kim olsa riyâkâr olur mu'teber

Sanırsın ki iştir bu ettikleri
Ki olmazsın aslâ cihandan beri

Evet genc olur gerçi vîrânede
Gülüm böyle olmaz ki vîrâne de

Ki vîrâne dıştan harâb olmalı
Derinden bakan neşveyâb olmalı

Velâkin cihân ehli içten harâb
Kör etmiştir ağyârı gafletle hâb

Güzel şeydir elbet ayıp görmemek
Bu zannetme ammâ ayıp yok demek

Nê eller gedâdır ne sen pâdişâh
Nê hem sen gedâsın ne ağyâr şâh

Ki hâsıl bu râh üzre tut i'tidâl
Nê derlerse âlemde hep kıl ü kâl

Muhabbet

Seversen bulunmaz mı bir diltübâ
Belâ derler ammâ ne hoş bir belâ

Güzel çehreler yâd edenlerden ol
Sevip kalbe imdâd edenlerden ol

O anber kokan zülf ü gerdâna bak
Şu üç günde bağ bahçe seyrâna bak

Gönül aşk olunca hakîki gönül
Dikenlerle yalnız gül olmaz ki gül

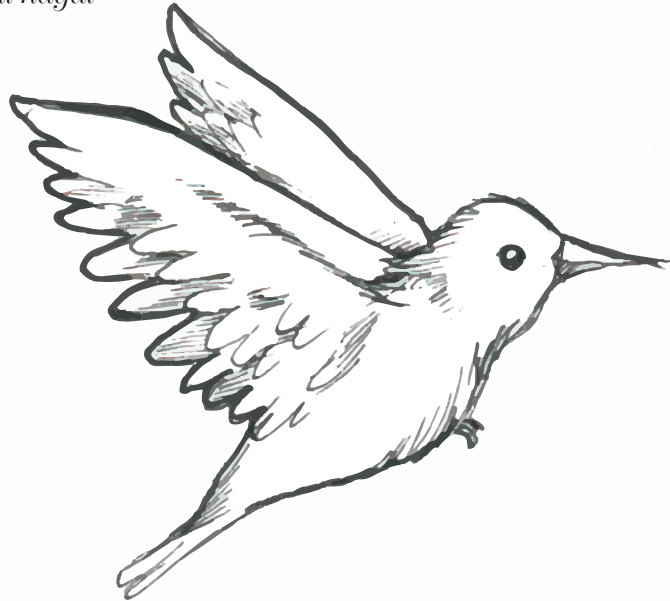
Güzel sevmeyenler yaşarlar niye
Niçin geldi bunlar bu boş fâniye

Tutuldunsa yâre senindir günün
Nasıl gaflet ehliydin ammâ ki dün

Bunu böyle bil ki ikidir kişi
Biri gönlü âlemde pâk etmiş

İkinci kişiyse cihân ehlidir
Onu böyle gâfil kılan cehlidir

İşit şimdi benden bu emsâli al
Güzel sev güzel bil güzel kıl hayâl

Tefelsüf

Tefelsüf tuzaktır akıl kuş gibi
Bu akl ehli bir dâma konmuş gibi

Bu dünyânın ey kimsesiz yolcusu
Seni almasın menzilin korkusu

Kalem kalktı mâdem ki divânededen
Ne yersin tefelsüf denen nânededen

Diyorlar ki bak her şeyin aslına
Erersin gümânınla sen vaslına

Karanlık değil mi azîzim gümân
Gümânperver olma hakikat ayân

Gelip âleme Hazret-i Mustafâ
Ayân etti Hakkı niçin dâimâ

Ararsın be gâfil diger bir yolu
Muhammed güzeldir ol ânın kulu

Gazâlî

Sanardım Gazâlîyi ben feylesof
İştittim ona lâf eden feylesof

Dediler ger öyleyse ey bîcebîn
Ne dersin Gâzâlî ve Sînâ için

Diyorlar ki dogmayla olmaz bu iş
Nedir feylesoflarda bu gösteriş

Ki onlar da akl ehli olduk dedi
Tefelsüfle onlar da söz söyledi

Diyorlar ki Sînâ da gaflettedir
O öyleyse Hanbel ne hâlettedir

Biri diğerin hem de tekfir eder
Gazâlîyi nâdân olan pîr eder

Hegel Kantı duyduğum Felâtun falan
Dedim her ne derler peşinen yalan

Dedim, Hakk teâlâ gafûr ur'Rahîm
Gazâlî de çekmişti beyhûde bîm

Nasıl hükme vardın dediler bana
Ki sen bîhabersin bu işten yana

Eğer ermediyse meyin zevkine
Günâhı onundur sen er şevkine

Dedim meyle hâtundan urmazsa dem
Nasıl doğrulukla olur muhterem

Müselmandı ammâ ölürken şükür
Tefelsüften elbet fenâdır küfür

Bilirdim dem urmuş olaylardı ger
Benim 'çün hakikat budur mu'teber

Koyup gitti onlar da dünyâyı vâh
Îmâm eyle gönlü tut ardınca râh

Uzar Müşteki söz denilmez merâm
Muhabbet, Muhammed, Hüdâ vesselâm

Dosya:

BİLİM FELSEFESİ

- Bilim Felsefesi *Eyüp Berk UTKU*
- Bilimin Kökleri *Saltuk Buğra ÇİFTÇİ*
- Karl Raimund Popper ve Yanlışlanabilirlik *Mehmet Enes ONUŞ*
- Karl Popper Bağlamında Bilim ve Sahte Bilim *Enes Şaban TANRIKULU*

FELSEFESİ

—◆ Felsefe ve Bilim İlişkisi

Ahmet Eren GÖZÜBENLİ

—◆ Pozitivizm Ebubekir KARACA

—◆ Klasik Mantığın Bulanık Mantık

Tarafından Eleştirisi Saltuk FARSAK

Bilim Felsefesi

Eyüp Berk UTKU

Bilimin felsefesini incelemeden önce, sık sık kullandığımız bilim kelimesini düzgün bir şekilde yeniden öğrenmemiz gerekiyor. Modern dünyanın bilim tanımı işte budur: Evrenin, evrendeki olguların ve olayların bir bölümünü ele alıp birtakım yöntem ve deney yolları kullanarak ve gerçeğe, gerçekliğe dayanarak birtakım yasalara ulaşan bilgi yolu, düzenli ve tutarlı bilgi. Bu tanımı biraz açarsak bilimi bilim yapan üç olgu olduğunu göreceğiz. Birincisi, bir mekân dahilinde

olma: evrende bulunma. İnsan teknolojinin yeterli olmadığı göz ardı edilirse tüm evreni kapsayan fakat bu sınırlarda kalan bir sistemdir bilim. İkincisi, gerçeğe/gerçekliğe dayanan sabit yöntemler barındırma. Bir anlamda, gerçek dünya olarak nitelendirilen dünyayı incelemek için bu gerçekliğin içinden olan şeyler ile araştırma yapılması gerekmektedir. Evren elle tutulur, gözle görülür bir mefhum olduğundan, onu açıklayacak şeyler de elle tutulur, gözle görülür olmalıdır. Son olgu ise düzenli ve tutarlı

bilgi üzerine kurulma. Tekrarlanamayan bir bilgi bir kural arz etmez ve sonuç çıkarılmasına yarayamaz. Zira bu bir kural değil, bir düzensizlik işaretidir.

İlk bakışta problemsiz gelen bu olgular yüzyıllar boyunca sayısız bilim insanı ve filozof tarafından tartışılmıştır. Evet, bilimin çok somut ve net bir tanımı vardır ancak birkaç soruyu beraberinde getirir. Bilime yöneltilen eleştirilerin başında; kendi varlığına dair herhangi bir kanıt bulunmayan yahut ölçülemeyen bir yasanın, evrende meydana gelen hareketler neticesinde “var edilmesi” gelir. Varlığına dair hiçbir kanıt olmayan yerçekimi kanunu, kütlelerin birbirini çekme hareketinin (çoğunlukla da büyük kütlelerin küçük kütleleri çekmesi) gözlemlenmesi sonucunda kurgulanan bir kanundur. Tabiri caizse, elma ağaçtan düştüğü için yerçekimi kanunu var olmuştur. Bu durumda, kanıt denen şeyi kanıt yapan tekrarlanabilirliği ise kanıt olması için nereye kadar tekrarlanmalıdır? Bırakılan bir topun bin defasında da yere düşmesi bin birinci defasında da yere düşeceği anlamına gelir mi? Aynı şekilde, nasıl veriler kullanılmalıdır ki bir olayın gerçek sebebi ile tesadüfî bir rastlantı arasındaki fark anlaşılabilir?

Bir diğer nokta ise bilimin niteliği ve neye yaradığı üzerine. Bilimin vazifesi, tarihin başından beri tanımlama yapmak ve tarif etmek olmuştur. Bu sayede nasıl sorusuna cevap verir, ancak neden sorusuna verecek bir cevabı da yoktur. Metafizik-fizik tartışmalarının kaynağı işte budur. Olayların nasıl gerçekleştiği incelenir ve bunlardan bir yorum çıkarılır. Bilimsel disiplinde yorumdan olabildiğince kaçınılması gerekir fakat çoğu konuda olan bilgi yetersizliği yorumlama ve kurguyu kaçınılmaz kılar. Evrim teorisinin kurgulandığı dönemde bu teorisin takipçileri evrenin kadim ve başlangıçsız olduğunu da savunmak-

taydı. Aynı şekilde uzun bir süre kabul gören Newton fiziğinin yanlış olduğu ortaya çıktı ve onun üzerine inşa edilen kuramlar ve hesaplamaların neredeyse hepsi çöpe gitti. Yakın zamanda Cenevre’de yapılan bir fizik deneyinde beklenmedik bir sonuç elde edildiğinde Einstein’ın görecelilik teorisinin yanlış olabileceği zannına kapılan bütün fizik cemiyetinin bir şok yaşamış olması da “bilimsel olarak doğru”ların ne kadar askıda ve temelsiz olabileceğini gösterdi. Sonradan, deneyde küçük bir hata yapıldığı fark edilmiş olsa da, bu olay bilimin pozisyonunu gözden geçirmemi-ze bir kez daha vesile olmuştur.

Sonraki sorulacak soru, bilimin amacının ne olduğu olacaktır. Bilimin ortaya çıkış ve gelişim dönemlerine baktığımızda merak duygusunu tatmin etmek ihtiyacını karşıladığını görüyoruz. Anlamlandırma ve merakı dindirme amaçlarıyla sınırlandırmak pek doğru olmaz fakat tarih boyunca bilimle uğraşan insanların temel motivasyonu bu olmuş. Bilgi birikimi arttıkça ve insanoğlunun ufku genişledikçe (her ne kadar bu ilk yazılı metinlerde de görülse de) insanların “tanrısallık düşkünlüğü”nü arttırdığı da bir gerçektir. Bir anlamda da perspektife bağlı olarak amaç kazanmıştır bilim. Bir bilim adamı için tutku, bir yönetici için güç, zengin bir burjuva için ise konfor ve hatta ölümsüzlük umudu kaynağı olagelmıştır. Bir toplum için uzun vadede yararlı olsa da, bireyin kendisi için büyük bir yararı olmaması da ayrı bir tartışma konusudur. Bilimin bu evren içindeki gücünün nereye kadar ulaşabileceği ise hala muallaktır, muhtemelen muallak kalmaya da devam edecektir. ■

Bilimin Kökleri

Saltuk Buğra ÇİFTÇİ

Bismillahirrahmanirrahim.

Bilim kavramı, bir araştırma üzerine kurulu disiplinleri ifade etmek için kullanılır. Tarih boyunca şekilden şekle girmiştir, aslında. Günümüzde genel olarak üçe ayrılır: Doğa bilimleri, sosyal bilimler ve matematik-geometri. Bilimin tarihine bakmak oldukça güç ve karmaşık bir iştir. Hatta bilimin kökenini bulmaya çalışmak, ulaşılamaz olanı aramaya benzer. Bilimin tarihî birikimi;

kaybolmuş, unutulmuş ve birbirinden bağımsız sayısız fikre benzetilebilir. Zaman ve insanlık bu fikirleri bir şekilde birleştirmiştir. İnsanoğlu bazen sezgileri (ilham) bazen de gördüklerinden yola çıkarak yeni fikirler ortaya koyabilir. Elbette insanın toplumdaki sosyal yaşantısı da bu fikirlerin oluşmasında etkin bir rol oynar. Bir zanaatkâr farklı düşünür, bir köle farklı, bir bilgin farklı,

bir kral farklı. Bilim tarihinin amacı ise bu farklı yollardan oluşmuş geniş fikir tarihini sınıflandırmak, eskilerin mirasını bulmak, ders almak ve eleştirmektir. Ama bu eleştiri asla yüksekte bakarak olmamalıdır. Eskilere hürmetle ve hayranlıkla yaklaşmalı, onlardan öğüt almalıyız.

Tarihçilerin çoğu inanır ki antik uygarlıklar (Hz. İsa [a.s.]’dan öncekiler) bir kültür kurdu. Onların mirası bütün maddi ve manevi hayatın temelini oluşturuyor. Gelenek-göreneklerimizde, teknik açıdan sanat ve el işçiliğinde, dinde, felsefe ve hesapta (matematik ve geometri), edebiyatta onları izliyoruz. Çağımızın bilgisinin onlara belki de bir dipnot olmasına rağmen onlardan ancak çok kısa bir yazılı mirasa ulaşabildik. Bunların çoğu da Antik Yunan’dan ve Çin’den kalanlar. Antik uygarlıkları anlamak, onlara ulaşmak yıllar geçtikçe zorlaşıyor. Onların sözlerindeki anlamlar dilleriyle beraber silikleşiyor. Onların eserleri üzerine düşününce bunu daha iyi anlıyoruz.

Yunan filozoflarına baktığımızda günümüze kıyasla çok farklı bir yol izlediklerini görüyoruz. Hayatları ve değerleri günümüz insanından çok uzak. Etraflarını anlamakta sade bir yol izlediler. Duyu organları ve mantık üzerinde yürüdüler. Nüfus az, toprak sakin ve geniş, zihinleri saf ve yalnız. Sadece birbirleriyle olan hukuki ilişkiler, tartışmalar ve atalarından kalma masallar onları meşgul ediyor. Yunanlıları bağımsız, özgün ve birçok sistemin kurucusu olarak görebiliriz çünkü onlar günümüzde kullanılan birçok olgudan bahsettiler. Yahut bunun nedeni Yunanlıların başka kültürlerle etkileşim içinde olması da olabilir, çünkü onlar kadar bize ulaşan ve konuşulmuş bir uygarlık yok.

Yunanlıların gelişmiş mantığı ve hitabeti onları aritmetiğe ve geometriye itti. Bu bilimlerden yararlanarak fikirleri daha kesin bir şekilde sınıfladılar ve kanıtladılar. Sistemler kurup yazdılar. İlk dönemlerinde mistik bir doğa felsefesi yaptılar; sonra hukuki ve ahlaki meseleler üzerine tartıştılar; son dönemlerinde ise bütüncül sistemler kurdular, toplum ve fikir tarihi yazdılar. Son dönemlerinde yetişmiş olan Aristo ve Platon bize bütün Yunan olgusunu tanıtır. Akabinde başlayan Helenistik Dönem ve Roma İmparatorluğu’nun ilk yüzyılları ise matematik ve bilimi açısından en bereketli yıllardandır. Büyük İskender’le birleşen Doğu ve Batı uygarlıkları, uzun süreli bir kaynaşma ve özümseme yaşadı. Yunan kültüründe zayıf olan hesap, Babil ve Mısır uygarlıklarının yardımıyla güçlendi. Yunanlıların mantıkla türettiği geometrik olgular hesaplara birleşmeye başladı. Astronomide değişim yaşandı, coğrafya ile birleşmeye başladı. Babililerden geldiği düşünülen birçok aritmetik hesaplama, 2. dereceden denklemlerin çözümleri, yıldız katalogları ve astronomik sistem teorileri Yunanlıları derinden etkiledi. Mısırlıların benzersiz tıp külliyatı zaten Hipokrat’la gelişmiş olan Yunan tıbbını ve eczacılığını benzersiz bir hale getirdi. Ayrıca Ortadoğu’ya kadar genişleyen topraklarda gelişen birçok masal, inanış ve adetler karıştı. Diller ve terminolojiler, farklı mistik inanış ve tecrübeler, sanat ve zanaattaki benzersiz teknikler birbirinden etkilendi. Bunların sonucunda sonraki 3 yüzyılda eşi görülmemiş bir hayal pınarı aktı, fikirlerin dönüşmesiyle şehirler baştan aşağıya değişti, zenginleşti. Ta ki Sezar’a kadar...

Yunanlıların bize anlattıkları bilim kısaca bu kadar. Roma İmparatorluğu’nda pek de özgün bir gelişme gerçekleşmedi. Hükümetin zalim ve ırkçı tutumu, kültürleri yakıp yıkmaya politikası,

zanaat ve ticarete karşı kötü tutumu, fikir pınarının suyunu bulandırdı. Ama hukukta, siyasette ve tıpta başarılı oldular. Yunanlıların birikimini yazanlar da Romalılardır. Öyle ki bize Yunanlıları tanıttılar. Romalılar sayesinde Yunanlıları unutmadık, onların kültürlerinden haberdar kaldık.

7. yüzyılda İslam'ın dünyaya hızla yayılmasıyla kültürler tekrardan bir karmaşa yaşadı. Arapların ardı ardına gelen fetihleri ve topraklar üzerine kurdukları sağlam hâkimiyet güçlü bir İslam devletini doğurdu. Dinin ilme verdiği kutsal değer ve insanlığa karşı hoşgörölü yaklaşımı, kültürlerin yavaş ve yoğun bir şekilde birleşmesine olanak tanıdı. Bunun yanında Arapların sözlü kültürü ve merakları onları yoğun bir bilgi birikiminin içine itti. Halifeler dâhil birçok insan bilginin derin okyanusuna daldı. Uzakdoğu'nun ve Hindistan'ın ışığı, belki de ilk kez Ortadoğu'ya vurmaya başladı. Hindistan'dan gelen aritmetik ve sayı sistemi ile hesap yapmaya çok uygun bir ortam oluştu. Yunanlılardan gelen geometri ve gelişmiş hesap sayesinde astronomi ve coğrafyada kesin ölçümler yapıldı. Zanaat, ticaret bir kez daha hayat buldu. Küçük mekanik icatlar birbirini kovalar hâle geldi. Hadis ve rivayet kültürü hiç olmadığı kadar kesin bir doğruluğa sahip oldu. Gramer ve yabancı dil hâkimiyeti mantığı, felsefeyi ve eski eserleri tekrar diriltti. Geniş hacimli ansiklopedik eserler oluşturuldu. Okur-yazarlık oranı yıllar içinde çok yüksek bir seviyeye ulaştı. Bilim estetik açıdan gelişme yakaladı ve hayal gücü tekrar ortaya çıktı.

Bilimlerin birbirlerinin alanlarını kuşatır hâle gelmesi zıt fikirlerin yoğun bir şekilde çarpışmasına neden oldu. Hesabın geometriyle birleşmesinden trigonometri gelişti. Çok bilinmeyenli denklemleri çözmek için cebir geliştirildi. Trigonometri ve astronomi coğrafyayı hiç umulmayan bir seviyeye çıkardı.

Benzersiz haritalar oluştu. Mekanik ve optik alanları felsefeyle çatışır oldu. Pratik açıdan zamanın getirdiği birçok yeni ihtiyaç vardı. Daha doğru takvimlerle namaz vakitleri ve ayın hareketleri daha kesin bir şekilde hesaplanmalıydı. Bunun için 8. yy.dan itibaren ilk kez astronomik amaçlı rasathaneler yapıldı. Keskin gözlemler yapılmasına rağmen yanlış veriler elde edilmesinden dolayı birçok farklı güneş-evren sistemi teorisine ortaya atıldı. Artan nüfus ve salgın hastalıklar da tıbbın gelişmesini zorunlu kıldı. İslam devletinin zayıflaması ve Endülüs'ün asimile olmasıyla beraber bu birikim Avrupa'ya geçti. Aslında bu ani bir süreç değildi, 11. yüzyıldan itibaren Avrupalılar Endülüs'te Arapça eğitim alıyordu. Sonra vatanlarına dönüp üniversite ve manastırlarda eser veriyorlardı.

Felsefedeki tartışmalar yavaş yavaş Avrupa'ya taşınıyordu. Avrupalıların uzun süre Araplarla yaşamaları onları Arap kültürüne ve dolaylı yoldan Yunan kültürüne yakınlaştırdı. Kilise de bilimi birçok yönden destekliyordu. Çünkü fizik ve astronomi İncil'i kanıtlamak için bir alfabe olarak kullanılıyordu. Böylece Rönesans'a ve Kopernik'e kadar Avrupa, İslam Âlemi'nin bir devamı gibiydi. Bütün bilimler ortak ve birbirini tamamlıyordu. Rahipler ve bilginler birçok alana birden vakıftı. Avrupa'nın zenginleşmesi, İtalya'nın bilim merkezi haline gelmesi ve bilimin temel taşlarından biri olan gök fiziğinin çatlamasıyla her şey değişti.

15-16. yüzyıllarda matematik oldukça gelişmişti, bilim insanları matematiğin dilinden faydalanıyordu. 16. yüzyılın başında başlayan yoğun deneysel çalışmalarla, bilimin entelektüel tahmine dayalı yanı yerini matematik diline ve gözlemlerin sayısallaştırmasına bıraktı. O kadar ki 17. yüzyılın ortasında fizikçiler ve astronomlar artık sadece sayısal verilerle ilgilenir insanlara dönüşmeye

başladı. Kepler ve Newton başta olmak üzere birçok deha, bilimin temel kavramlarını bu yüzyılda değiştirdi. Günümüz fiziği ve gezegen astronomisinin temellerini şekillendirdiler. Kanımca bu kavramsal devrimin altında çok kapsamlı bir entelektüel tartışma ortamı yatıyor; yüzyıllarca sürmüş matematik, fizik ve astronomi alanındaki tartışmalar çok geniş bir entelektüel birikim ve soyut evren tasvirleri ortaya koyuyordu. Aslında, 17. yüzyıl fizikçilerinin yeni şeyler gördüğünden bahsetmek güç, çoğunlukla var olanı çok keskin deneysel aletlerle ölçtükleri ve matematiğin dili ile saflaştırdıkları söylenebilir.

Sözün özü, eski çağlarda ve Orta Çağ'da bilimsel gelişmeler bilimin hayal dünyasını kurdu diyebiliriz. Eskilerin fikir-

leri ve seçtikleri, biz tam olarak nasıl olduğunu anlamasak da, yolumuzu açtı. Onların küçük ve değersiz görünen eserleri bizi adeta büyüledi. Gerek teorik ve kavramsal yönden doğa bilimleri ve matematik üzerine yaptıkları felsefeler gerek de pratik açıdan yaptıkları devrimler; rasathaneler, gözlem evleri ve ilkel laboratuvarlarında kullandıkları aletler bize keskin bakışlı olmayı öğretti. Biz bu mirası şu an takdir edemiyoruz. Bilginin filizlendiği kökler, göğün her yanına saldırdığı dallar bütün bu meyveleri büyütüyor. Onlara ulaşmalı, incelemeli ve yeri geldiğinde budamalıyız. Ancak bu şekilde bilimi muhafaza edebilir ve onunla her evrenin dilini çözebiliriz.

Velhamdülillahi rabbilalemin. ■

Karl Raimund Popper ve Yanlışlanabilirlik

Mehmet Enes ONUŞ

1902 yılında Viyana'da orta halli Musevi bir ailenin en küçük oğlu olarak dünyaya gelen Karl Popper, tam adıyla Karl Raimund Popper, 17 Eylül 1994'te 92 yaşında Londra'da hayata gözlerini yummuştur. Avusturya asıllı Birleşik Krallık vatandaşıdır.

Karl Popper'ın politik düşüncelerinde kişisel deneyimlerinin etkisi çok açık bir şekilde gözlenebilir. Nazilerin giderek güçlendiklerini fark ederek 1937 yılında Avusturalya'dan ayrılmış ve Yeni Zelanda'ya yerleşmiştir. Burada Canterbury University College'ta öğretim görevlisi olarak çalışmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Londra'ya dönerek London School of Economics'teki görevine devam etmiş, 1949 yılında burada Mantık ve Bilimsel Metodlar profesörü olmuştur. Emekli olduğu 1969 yılına kadar çalışmalarına burada devam etmiştir.

Karl Popper bilim felsefesi açısından temel diyebileceğimiz düşünceleri ortaya koymuştur. 1935 yılında yayınlanan "Bilimsel Araştırmanın Mantığı" adlı ilk kitabıyla hem yandaşlarını hem de karşıtlarını derinden etkileyen bilimin "yanlışlanabilirlik" ilkesinin ana hatlarını ortaya koymuştur. Karl Popper'ın bilim

felsefesinde getirdiği yanlışlanabilirlik teorisinin yanı sıra I. Dünya Savaşı yıllarında sürgünde toplum bilimi çatısı altında yazdığı "Açık Toplum ve Düşmanları" kitabıyla Platon'a, Hegel'e ve Marx'a yaptığı saldırılara değinmezsek haksızlık etmiş oluruz.

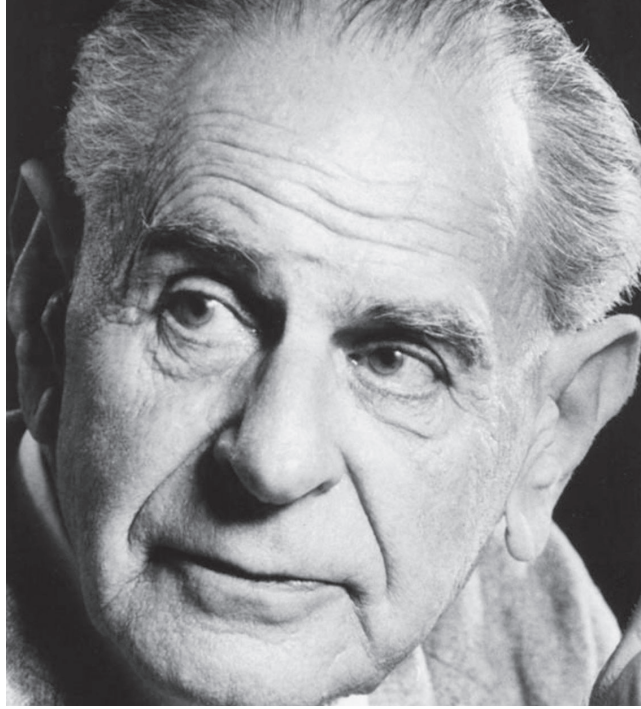
Popper'i en çok etkileyen bilim adamlarının başında Albert Einstein gelir. Çünkü Einstein kuramını yanlışlanabilir şekilde formüle ediyordu. Birkaç deney sonrası kuram şu şartları sağlamadığı takdirde yanlıştır diyordu. Daha önce birçok bilimde birçok hipotez ortaya atılmasına rağmen Einstein'ın bu yöntemi onu çok etkiledi.

Karl Popper aynı ilkelerin doğa bilimleri ve sosyal bilimler için de kullanılabileceğini söylüyordu. Tarih araştırması ve tarih yazıcılığı ile ilgili önemli fikirler ortaya koydu. Sosyal bilimleri tanımladı. Böylece Popper bilim felsefesinin sembolü haline geldi. Onun asıl ünü bilim felsefesine olan katkılarından ileri gelmektedir. Belki de bu onu 20. asrın en büyük filozofu yapmaktadır. Çünkü 20. asır bir bilim asrı olmuştur.

Yanlışlanabilirlik ilkesi Popper'in bilim felsefesinin temeli niteliğindedir. Ondan

önce bilim için üzerinde durulan nokta doğrulanabilirlik ilkesiydi. Popper bunu tam ters bir noktadan daha tutarlı bir şekilde ortaya koydu. Bilimsel felsefe açısından bu çok önemli bir kavramdır.

Yanlışlanabilirlik kavramını anlayabilmemiz için önce bilimdeki tümevarımı bilmemiz gerekir. Tümevarım bir mantık yöntemidir. A kuşu uçmaktadır. B kuşu uçmaktadır. C kuşu da uçabilmektedir. Öyleyse bütün kuşlar uçabilir şeklinde sonuca ulaştığınız zaman tümevarım uygulamış olursunuz. Tümevarım aslında doğrulamak demektir. Popper tümevarımın geçersiz olduğunu savundu. Şöyle ki bir milyon tane deneye uysa bile bir hipotez bir gün reddedilme ihtimalini her zaman korur. Nitekim deve kuşu uçamayan bir kuştur.

Tümevarımı reddeden Popper bilim felsefesi açısından doğrulanabilirliğe gerek olmadığını, önemli olanın yanlışlanabilirlik olduğunu ortaya koydu. Örneğin bütün kuşlar uçar hipotezi için deve kuşunu örnek alırsanız bu hipotez toptan çökecektir ve daha fazla deneye de ihtiyacınız olmayacaktır.

Onun bilimsel yöntem görüşü, "bütün sistemleri zorlu bir sınamadan geçirerek, sonunda nispeten elverişli" sistemi seçmek amacıyla, her kuramı yanlışlamaya tabi tutmaya dayanır; çünkü Popper'e göre, tümevarım ilkesinin geçersizliği

nedeniyle, kuramlar hiçbir zaman deneysel olarak doğrulanamaz; ama yanlışlanabilir.

O halde, bir teorinin bilimsel olabilmesi için yanlışlanabilir olması gereklidir. Popper, Einstein'ın görelilik kuramı, Marx'ın tarih anlayışı, Freud'un psikanaliz kuramı ve Alfred Adler'in bireysel psikoloji kuramlarına ilgi duydu.

Önemli olan kuramın yanlışlanmaya açık biçimde formüle edilmesiydi. Popper, diğer kuramların sahiplerinin (Marx, Freud, Adler) hangi koşullarda kuramlarından vazgeçeceklerini belirtmediklerine dikkat çekti. Doğrulayıcıları çok olan fakat yanlışlayıcıları belirsiz olan bu kuramlar ona göre bilimsel olmayan kuramlardı. Popper, hangi kuram olursa olsun bel-

li koşullarda deneysel destek bulmanın kolay olduğunu; bilimselliğin empirik destek sağlamada değil, kuramın hangi koşullar altında yanlış olduğunu belirlemede olduğunu savundu. Eğer bir kuram yanlışlanabilir ise, bilimseldir. "En iyi kuram zamana bağlı olarak yanlışlanabilir, çürütülebilir olan kuramdır." demiştir Karl Popper. ■

Karl Popper Bağlamında Bilim ve Sahte Bilim

Enes Şaban TANRIKULU

Hepimiz gerçek bilimin ne gibi standartları ve kuralları olduğunu ve Homöopati, Astroloji, Freud'un teorileri gibi şeylerin neden bilim olmadığını merak etmişizdir. Bu konuda en ciddi ve kabul edilen görüş ise Karl Popper tarafından 1934 yılında Logik der Forschung (Bilimsel Araştırmanın Mantığı) adlı kitabında ortaya atılmıştır.

“Sahte Bilim” denilen olgu bilim olmayan şeylerle farklı bir kategoridedir çünkü yüzeysel olarak bakıldığında bilimsel yöneme çok benzer fakat bilimsel yöntem gibi hakikate ulaşmak için bir araç olarak kullanılamaz. Karl Popper ise bu iki kavramı karşılaştırmıştır ve aralarındaki nüansları belirlemeye çalışmıştır. Karl Popper’a göre “Pseudowissenschaft” ya da “Pseudoscience” ya da sahte bilim denilen şey tamamen kullanışsız ve yanlış olmak zorunda değildir. Popper’ın demek istediği şey ise sadece bunların bilim olmadığıdır. Bunu belirlemek aslında görüldüğünden daha önemlidir çünkü insanlar arasında kavram karmaşaları giderildiğinde çok daha sağlıklı sonuçlara daha kolay bir şekilde ulaşılabilir.

Karl Popper’a göre bilim ve sahte bilim arasındaki en büyük fark olaylara ve ol-

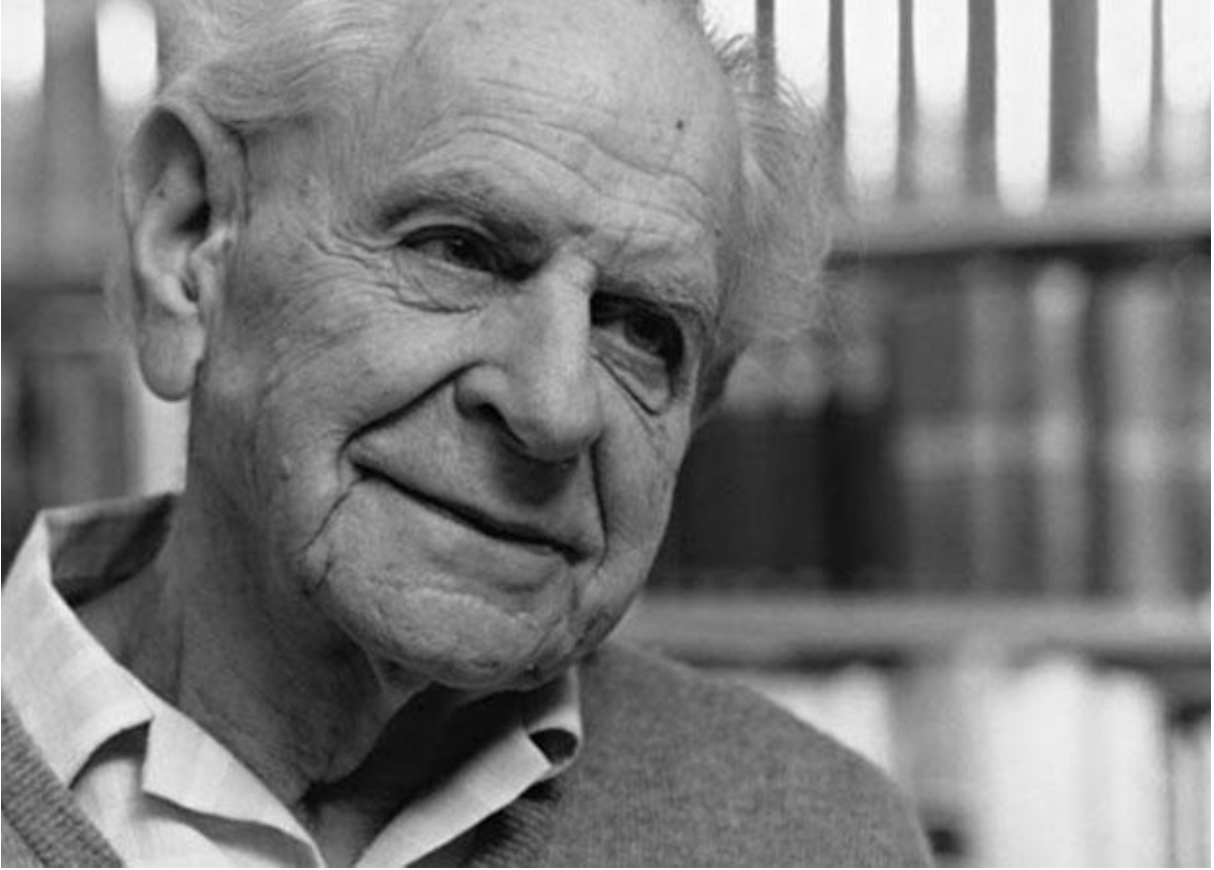
gulara yaklaşımındadır. Sahte bilim yapan kişi ortaya attığı teoriyi ispatlamak için kanıtlar ararken, bilim insanı ise teoriyi ortaya attıktan sonra teorisiyle yüzleşir ve ilk başta kendisi o teoriyi yanlışlamaya çalışır. Yani sahte bilim teorileri test edilip yanlışlanamayıp ve her türlü duruma da genel olarak uyarken, bilimsel teoriler deneyler ve testlerle yanlışlanabilir. Dolayısıyla, bilimsel bir yaklaşım risk almayı gerektirir ve katı bir tutumla teoriyi yanlış kılabilen her türlü kanıt aranır. Bu yöntemin temel dayanağı ise insanların nesneleri ve olguların yanlış olduğunu bilebilmesi fakat kesin doğru olduğunu hiçbir şekilde bilememesidir. Bu nedenle Popper asla bilim yanlış teoriler üretmez demez bunun yerine bilimin yanlışları ortadan kaldırdığını ve bizleri hakikate daha da yaklaştırdığını ifade eder.

Karl Popper’a göre teori denilen şey evrendeki bir olgu ya da sistemin bilimsel tanımıdır. Burada bilinmesi gereken şey teorilerin bazılarının büyük oranda spekülatif ve bazılarının da çok iyi test edilip gerçeğe yakın olabilmesi ihtimalidir. Yani iki durumda da bunlar teoridir. Yani bir teorinin gerçek ya da mutlak kanun olması düşüncesi mantıksal olarak ya-

niltıcıdır. En iyi ve sağduyulu kanıtlara sahip olsa da o görüşler yine de teori-
dir. Örneğin Darwin'in Evrim Teorisini
"Sadece bir teori" olarak nitelendirmek
bilimsel anlayışın tam olarak kavranıla-
mamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü
özünde bütün bilimsel görüşler teoridir.
Fakat "Akıllı Tasarım" olarak nitelendi-
rilen görüş evrim teorisinin aksine bir
teori değildir çünkü asla yanlışlanamaz.
Bu da akıllı tasarımın bilimsel bir görüş
olmadığını ve olamayacağını gösterir.
Fakat bu bir teorinin doğru, diğerinin
yanlış olmasını gerektirmez ve sadece
bir teorinin bilimsel, diğerinin bilimsel

açıklanabilirken Adler'i destekleyen bir
bakış açısıyla adamın bebeklikten gelen
bazı travmaları olduğundan dolayı bu
eylemi gerçekleştirdiği şeklinde açıkla-
nabilir. Bu iki görüş de bilimsel değildir
çünkü aksi iddia edilemez. Ayrıca, böyle
bir mantıkla herhangi bir insan davranışı
çocukluğunda yaşadığı herhangi bir dav-
ranışı indirgenebilir.

Hülasa, Karl Popper'ın bu görüşleri bi-
limsel anlayışı kökten değiştirmiştir. Biz
de kendi hayatlarımıza bu çerçeveden
bakabilir ve herhangi bir saftayı uyduran
kişinin gerçekten hakikati mi aradığını

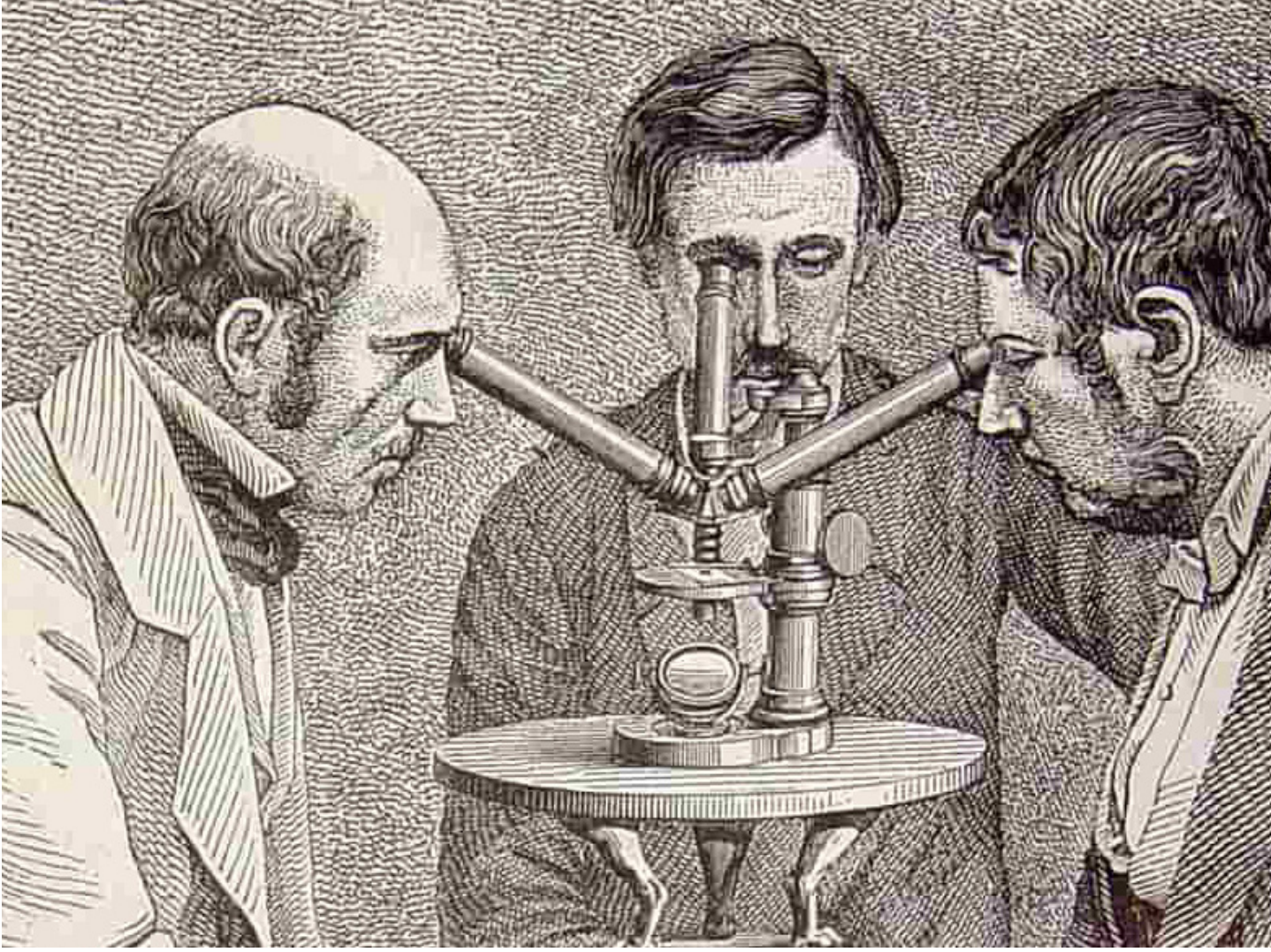

olmadığını gösterir. Başka bir örnek ve-
recek olursak, çocuğunu denize bilerek
atan bir adamın durumu Freud'u destek-
leyen görüşe göre baskıdan acı çektiği
ve Oedipus kompleksi olduğu şeklinde

yoksa bir şarlatan mı olduğunu anlaya-
biliriz. Bir dahaki sefere eğer astroloji,
sahte tıp, sahte bilim gibi şeylerle insan-
lar size gelirse Karl Popper'ı onlara hatırla-
tabilirsiniz. ■

Felsefe ve Bilim İlişkisi

Ahmet Eren GÖZÜBENLİ

“Felsefe bütün bilimlerin anasıdır.” diye bir söz vardır. Felsefenin bilimlerin hepsini içine aldığı, bilimlerin çıkış noktası olduğu ya da bir bilim olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği uzun zamandır tartışılan konulardır. Elbette felsefe bilimsel çalışmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır ve bilimle sıkı bir ilişki içindedir. Fakat ikisini birbirinden ayıran bazı farklılıklar vardır.

Hem felsefe hem de bilim, mantık ve akıl yürütme yoluyla doğruya ulaşmayı hedefler ama kullandıkları yöntem bakımından farklılık gösterirler. Bilim bilgiyi deney ve gözleme dayanarak inceler. Objektiftir ve kanıtlama ihtiyacı hisseder. Felsefe ise bilgiyi akıl yoluyla sübjektif olarak inceler. Ortaya konulan önermeler deney ve gözlem yoluyla kanıtlanacak türden değildir. Genellikle temele alınan önermeyle çelişmeyecek, tutarlılığı olan önermeler elde edilir.

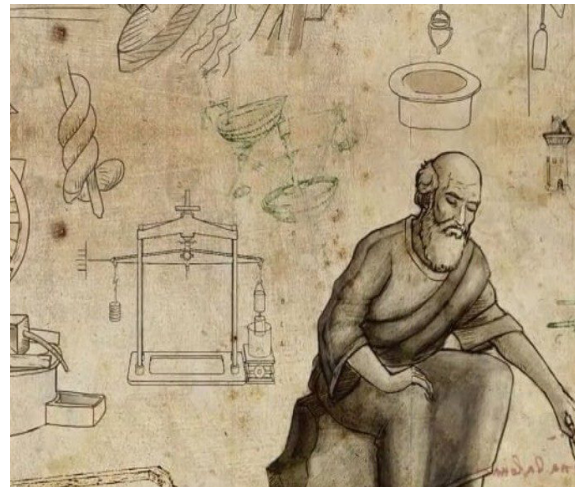
Felsefe, evreni ve yaşamı bütün haliyle sorgularken bilim kendini olgularla sınırlar. Konularını tek tek parçalara ayırarak inceler. Her bir bilim dalı varlığın bir parçasını kendine konu edinir. Kimya, fizik, sosyoloji, psikoloji gibi. Felsefe ise bilimden farklı olarak gerçeği bir bütün halinde ele alır. Ahlak, din, siyaset gibi temel konuları vardır. Bilim olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurmaya çalışır. Felsefe ise insan yaşamından ve varlıklardan yola çıkarak sonuca ulaşmaya çalışır. Bilim cevapları ararken 'Nasıl?' sorusunu, felsefe ise 'Niçin?' ve 'Nedir?'

sorularını sorar. Örneğin, bilim insanın nasıl var olduğuna cevap ararken felsefe insanın niçin var olduğuna veya insanın ne olduğuna cevap arar.

Bilimin ortaya çıkardığı bilgiler, teknolojiyi ilerletir ve insana pratik fayda sağlar. Fakat felsefenin yaptığı insana pratik bir fayda sağlamak değil; ele alınan konunun aslını, anlamını bulmaktır. Bilim somut kavramlarla uğraşır. Kesin bir sonuca ulaşma çabası vardır. Felsefenin uğraştığı kavramlar genellikle soyut kavramlardır ve kesin bir sonuca ulaşma zorunluluğu yoktur.

Felsefe ve bilim arasında farklar olmasına rağmen tamamen farklı şeyler değildir. Ortak özellikleri de vardır. İlk olarak ikisi de akıl yürüterek ve düşünerek doğruya ulaşmaya çalışır. Her ikisi de evren, insan ve yaşamla ilgilenir. Her ikisi de bir merak ve sonrasında gelen sorularla başlar. Hâlihazırdaki bilgilerle yetinmezler, yeni bilgilere ulaşmaya çalışırlar. Bilgilere şüphe ve eleştiri ile yaklaşırlar.

Kısaca, felsefe ve bilimin ilgilendiği alanlar aynı olmasına rağmen bilgiye bakışları ve yöntemleri farklılık gösterir. Akıl ve mantıkla çıkan merak unsuru fikirler farklı sorularla farklı amaçlara yönelir. Felsefe, bilimdeki gibi somut olgulara objektif bir şekilde bakarak kesin kanıtlar bulma ihtiyacı hissetmez. Felsefede düşünerek bulma, bilimde deney yapma eylemi hâkimdir. ■

Pozitivizm

Ebubekir KARACA

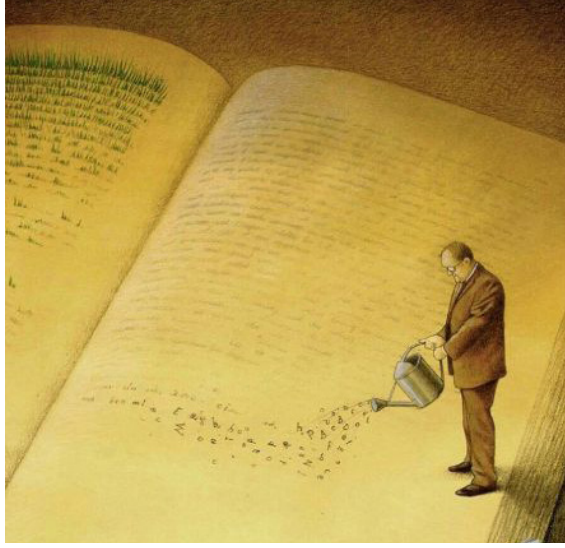
Pozitivizm, yalnızca doğa bilimlerini ve fiziksel dünyanın gerçeklerini bilginin tek gerçek kaynağı olarak gören ve bilim dışı her türlü spekülasyonu reddeden bir burjuva felsefe akımıdır. Pozitivizm terimi Fransızca'da "gerçek, olgu, kesin, kanıtlanmış" gibi anlamlara gelen 'positif' kelimesinden türetilmiştir. Bu felsefi görüşe göre, dış dünyayı yalnızca duyu deneyleri ile bulabiliriz. İnsan için önemli olan olguları ve bunlar arasında var olan değişmez ilişkileri araştırmak ve ortaya koymaktır.

Rönesans ile başlayan ve 18. yüzyılda Aydınlanma Çağı ile devam eden süreç 19. yüzyılda pozitivizmi ortaya çıkarmıştır. İnsanoğlu bu çağda kalıplarından kurtulmuş ve aklın özgürleşme yolu açılmıştır. Pozitivizm terimini ilk defa sosyalist düşünür Claude Henri de Saint Simon (1760 - 1825) bilimsel yöntemin önemini vurgulamak ve sosyal felsefe bakımından ifade ettiği anlamı ortaya koymak için kullanmıştır. Daha sonra pozitivizmin kurucusu Auguste Comte (1798 - 1857) tarafından benimsenmiş ve bir felsefi sistematığının adı haline gelmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün Avrupa ülkelerinde yaygınlık kazanan bu felsefi akım, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar birtakım farklılaşmalara ve yol ayrımlarına uğramıştır. Bu yol ayrımı 19. yüzyılda gerçekleşmiş ve temel fikirlerde uzlaşmakla birlikte bu akımın dayandırıldığı araştırma alanları bakımından farklılık gösteren sosyal pozitivizm ve evrimci pozitivizm şeklinde iki ayrı yön takip etmiştir.

Auguste Comte tarafından kurulan ilki, bilimin yöntemini ve sonuçlarını kullanmak suretiyle daha adil bir sosyal örgütlenmenin sağlanabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Öncülüğünü İngiliz filozofu

Herbert Spencer'in yaptığı ikincisi ise toplum ve tarih kavramı üzerine değil doğa kavramı üzerine temellendirilmiş olup özellikle fizik ve biyoloji alanlarını esas almıştır. Böylece ana fikrin ağırlık merkezi, sosyal pozitivizmin toplumsal ve tarihsel ilerleme kavramından fiziksel ve biyolojik evrim kavramına kaydırılmıştır. ■

Klasik Mantığın Bulanık Mantık Tarafından Eleştirisi

Saltuk FARSAK

Klasik mantık, günümüz ve geçmiş filozoflar ve bilim adamları tarafından kullanılmış bir mantık sistemidir. Dört temel ilkedен oluşur ve bu ilkeleri anlamak her ne kadar kolay olsa da yine de safsata denen kavramlarla günlük hayatta bolca karşılaşırız. Bu safsataları tespit edebilmek için dört ilkenin ilk üçünü iyi bilmek gerekir:

A. Özdeşlik ilkesi: Kısaca "A = A'dır." der. Örneğin "İnsan, insandır", "Ağaç, ağaçtır."

B. Çelişmezlik ilkesi: "A ≠ B'dir." der. Örneğin: "İnsan, ağaç değildir.", "Ağaç, insan değildir."

C. 3. Halin İmkânsızlığı: "A'nın A'lık ve B'lik arasında herhangi bir 3. halde olmasına imkân yoktur." der.

Aslında kuralları anlamak ve uygulamak çok basittir. Fakat hayat ise o kadar da basit olmayabilir. Örneğin klasik mantık kurallarınca doğru bir önerme yazacak olursak:

Bir kum yığınının bir kum tanesi eklersek kum yığını küçük olmaya devam eder. Bir kum yığını en az 2 kum tanesinden oluşur ve 2 taneli kum yığını küçüktür. O zaman bütün kum yığınları küçüktür.

Bu önerme silsilesi klasik mantık kurallarınca doğru görünürken, doğal olarak – bütün kum yığınları küçük değildir.- bize, sanki bir yerlerde yanlış varmış gibi gelir. Bunun sebebi klasik mantık metodolojisinin hayatın önemli bir bölümünde yetersiz kalmasıdır. Bu “yetersiz kalınım” hayatın belirsizliklerini kaplar ve bu belirsizlikler iki şekilde ayağımıza takılır.

20. ve 21. yüzyıllarda fiziğin yeni bir alanı ortaya çıkar; kuantum mekaniği. Kuantum mekaniği çıktığı dönemde çok anlaşılmasa da günümüz yüzyılında bu disiplinin aslında hayatın birçok yerinde önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Fakat bizi ilgilendiren kısmı, aslında kuantum mekaniği, mahiyeti bakımından hem klasik fiziğe hem de klasik mekaniğe ters düşer ve bu ters düşüş devrimsel niteliktedir çünkü aksi ispat edilmemiştir aksine doğruluğu birçok kez gözler önüne serilmiştir. Peki, neden devrimsel niteliktedir?

Çünkü geçtiğimiz yüzyılda, matematik ve bilimin tabi olduğu mevcut paradigmanın temel kriterlerinden biri olan ‘katıyet’ kavramına karşı bir takım eleştiriler geliştirilmiştir. Bilindiği gibi geleneksel görüşe göre bilim tümüyle katıyet için uğraşmalıdır. Ancak fizik biliminde 19. yüzyıl sonlarında başlayan moleküler düzeydeki çalışmalar, katıyet kavramının atom-altı varlıklar için kullanılamayacağını göstermiş; bu durum daha önce tümüyle bilim dışı kabul edilen ‘müphemlik’ kavramını, üzerinde durulması ve incelenmesi gereken bir konu haline getirmiştir.

Fizikteki bu gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni yaklaşım ise müphemlik kavramı bilim için bir esas olarak almış; onu aşılmaz bir bela olarak değil gerçekte kullanışlı bir kavram olarak değerlendirmiştir.

Bir diğer husus ise verilen önerme silsilesi örneğinde yanlış olan kısım ‘küçük’ kavramının herkes için farklı bir olgu ifade ediyor oluşudur. Yani izafiyetidir. Bu izafiyet -aslında bahsedilen şey müphemliktir- günlük hayata, yani fiziğe uyarken matematik diline uymuyor oluşudur.

Matematik dili ile gündelik dilin kendilerine has özellikleri, şüphesiz ürettikleri tanımların kesinliğe ile ilgi içerisindedirler. Matematik, totoloji ve tek anlamlı ifadeler üretirken, gündelik dilin ifadeleri genellikle çok anlamlı ve muğlâk olmaktadır. Bunun başlıca sebebi gündelik dilin tanımlarının çoğu zaman sınırları tam olarak belirlenmemiş, yere ve zamana göre farklı anlamlara gelebilen tanımlar olmasıdır. Örneğin matematikte ‘çift doğal sayı’ tanımı, ‘0’ dan başlayarak sonsuza giden tüm pozitif çift sayıları içeren bir küme oluşturur. Burada kümeyi oluşturan elemanlar konusunda bir müphemlik söz konusu değildir. ‘Hayvan’ tanımı da gerçek fizik dünyada yer alan bir kısım Vanlıları kapsayan bir küme oluşturur ve bu çerçevede belirli bir kesinliğe de sahip görünmektedir. Nitekim bu küme kuşları, balıkları ve memelileri içerdiği; bitkileri mineralleri ve metalleri dışarıda bıraktığı açıktır. Ancak virüsler, denizyıldızları, etobur bitkiler açısından ‘müphem’ bir durum olduğu da ortadadır. Bir matematiksel tanım gibi görünen ancak dikkat edilirse gündelik dile ait bir tanım da içerdiği anlaşılacak “1’den çok büyük doğal sayıları” ifadesi de yine benzer bir müphemlik taşımaktadır ve işte bu gibi

müphemlikler söz konusu olduğunda ne klasik mantıkla ne de klasik fizikle iş yapabilmemiz mümkün olmamaktadır.

Burada devreye bulanık/puslu mantık girer. Bulanık mantık, modal mantık kavramının modernleşmiş halidir. Modal mantık Aristo'nun iki değerli mantığı ile doğruluk değeri tespiti edilemeyen önermeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Yani doğrulukları imkân dâhilinde değerlendirilmiştir ve ilerleyen süreçte ilk kez 'Ensemble flou' olarak yazılan bulanık mantık, o dönem için itibar görmemiş ve üzerine sorulan tek soru "Bulanık mantık acaba birçok değerli mantık sistemi midir?" olmuştur. Gün geçtikçe aslında bulanık mantığın temel fikri olan 'dereceli doğruluk' ve 'kesin olmayış' kavramlarına olan ihtiyaç, Lotfi Asker Zadeh'in – türkçesi Lütfi Askerzade'dir.- 1969 yılında 'Fuzzy Logic' adlı makalesini ve ardından gelecek iki makaleyi daha yazmaya itmiştir. Her ne kadar günümüzde bulanık mantık sistemleri kullanılıyor olsak da o zamanların batı toplumlarında yer bulamayan bulanık mantık kendisini İkinci Dünya Savaşı'n-

dan harap bir şekilde çıkmış olan Japonya'nın mühendisleri ve düşünürleri arasında popüler bir kavram olarak bulmuştur. Sosyologlara göre bunun sebebi ise batı toplumlarında hâkim olan iki değerli klasik mantık sisteminin aksine doğu topraklarında hüküm süren 'Zen' felsefesidir ki şu an hala bulanık mantık teknolojisinde Japonya lider konumdadır.

Genellikle gündelik dilde ortaya çıkan ve yukarıda örneklemeye çalıştığımız türden müphem durumları konu edinen bulanık mantık, pozitif bilim anlayışının tersine – aslında bulanık mantığın üstlendiği bu anlayış kuantum mekaniğinin de temelini oluşturur.- bunların katılaştırılmaya çalışılması yerine tabiatlarına uygun bir biçimde konulduğu günden bugüne kadar geçen kırk yıl boyunca düşünce dünyasında büyük tartışmalar yaratmış, birçok bilim adamı ve düşünür tarafından beğeni toplarken büyük bir muhalif kesimin ise agresif hatta alaycı eleştirilerine maruz kalmıştır.

Bu eleştirileri kabaca iki kısımda değerlendirecek olursak ilk kısma girenler mevcut bilimsel paradigmanın kendisini savunma refleksinin ürettiği türden eleştirilerdir. Zadeh, bu türden eleştirilerin sebebini şu şekilde değerlendirmiştir:

"Nicel ve kesin olan şeye karşı saygı gösteren; nitel ve kesin olmayana hor gören Kartezyen gelenek, bir savaş olmaksızın terk edilebilmesine imkân vermeyecek kadar köklüdür. Bu geleneğin temel öğretisi 1883 yılında çağının en önemli entelektüellerinden olan Lord Kelvin tarafından veciz bir şekilde ifade edilmiştir. O şöyle yazmaktadır: "Fizik biliminde ilk zorunlu adım, herhangi bir konuyu öğrenme yöneliminde sayısal hesap prensiplerini ve onun ile

bağılantılı bazı özellikleri ölçmek için kullanışlı metotlar bulmaktır. Sıklıkla söylediğim gibi hakkında konuştuğunun şeyi ölçebildiğinizde ve sayısal olarak ifade ettiğinizde, onun hakkında bir şey bilebilirsiniz. Eğer ölçemiyorsanız; onu sayılarla ifade edemiyorsanız sizin bilginiz yetersiz ve eksiktir. Bu bilginin bir başlangıcı olabilir fakat konu ne olursa olsun; düşüncelerinizde, bilim durumuna ilerlemede güçlük yaşamınıza neden olur.”

‘Vagueness’ isimli çalışmasında Bertrand Russell, belirsizliğin şeyler ilişkin özellikler olduğu iddiasını taşıyan düşünürlere bir eleştiri ortaya koymuş; şeylerin özellikleriyle onları ifade eden sözcüklerin özelliklerinin farklı olduğunu göstermiş ve bu yüzden belirsizlik ve kesinliğin sadece bir dile ait olabilecek özellikler olduğunu, gösterimden bağımsız bir belirsizlik ya da kesinlikten söz edilemeyeceğini ifade etmiştir:

“Belirsizlik ve kesinlik (precision) sadece bir ifadeye ait olabilecek özelliklerdir ve bunun bir örneği dildir. Bunlar, bir ifade ile onun belirttiği şey arasındaki bağıntıyla (relation) ilgilidir. İfadenin dışında, ister bilişsel ister mekanik olsun belirsiz

ya da kesin şeyler olamaz; onlar ne ise odur ve bir sonu vardır. Hiçbir şey daha az veya daha çok olduğu şey ya da onun sahip olduğu özelliklerin birazını taşıyor olamaz. ...Bilme, bilinen olarak belirli bir bağıntıya sahip olan bir oluşturmaktır. Bilgi belirsiz olduğu zaman bu, bilmeye bir oluş olarak uygulanamaz; bir oluş olarak o. Diğer tüm oluşlar gibi belirsiz ya da kesin olma yeteneğine sahip değildir. Bilişsel bir oluşta belirsizlik onu bilinene ilişkin bir özelliğidir; kendisinde oluşun bir özelliği değildir.”

Russell’ın belirsizlikler hakkında değerlendirmede bulunduğu diğer sözcükler ise özel isimlerdir ve süreçleridir:

“Şimdi ise özel isimleri ele alalım. Pek çok insana ait olan bazı özel isimleri küme dışında tutuyorum. Bir keresinde Ebenezer Wilker Smith adında biriyle tanıştım ve herhangi birinin bu ise sahip olmadığına inandım. Bu yüzden, sonunda anlam bulanıklığı taşımayan bir sembol keşfettiğimizi söyleyebilirsiniz. Fakat Bay Ebenezer Smith doğmuştur ve doğum ‘dereceli’ bir süreçtir. Bu ismin doğumdan önce atfedilebilir olmadığını varsaymak doğal görünecektir. Eğer öyleyse doğum oluyorken ismin atfedi-

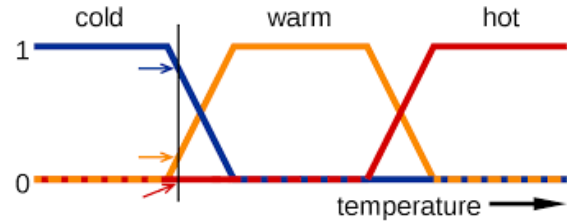

lebilir olmadığı şüphelidir. Eğer isim doğumdan önce atfedilebilir deniyorsa hiç kimse ne kadar önce atfedilebilir olacağına karar veremeyeceği için anlam bulanıklığı çok daha açık olacaktır. Ölüm de bir süreçtir. Ani olarak adlandırıldığı şekilde olsa bile belirli bir süreyi işgal etmek zorundadır. Eğer ceset için ismi kullanmaya devam ediyorsanız, bozulmada dereceli olarak ismin atfedilebilir olmaktan çıkacağı bir aşama gelmelidir fakat hiç kimse bu aşamaya ulaşılan zamanı kesin olarak söyleyemez.”

Russell’a göre sözcüklere ilişkin belirsizlikler, ister gündelik dile ilişkin ister mantıksal olsun onların kullanıldığı bütün önermeleri de belirsiz kılmaktadır:

“Genel bir kavramı kapsayan bir önerme -örneğin “Bu bir insandır.”- Brown ya da Jones ya da Robinson olan ‘Bu’ gibi birkaç olguyla doğrulanmış olacaktır. Fakat eğer ‘insan’ kesin bir kavram olsaydı, “Bu bir insandır.”ı doğrulayabilecek mümkün olgular kümesi oldukça kesin olacaktı. Bununla beraber ‘insan’ kavramı az ya da çok ‘bulanık’ olduğundan, teoride bile olsa “Bu bir insan mıdır?” sorusunda kesin bir cevap verilmesine imkân tanımayan tarih öncesi örnekler bulmak mümkündür. Böyle örneklerle uygulandığında “Bu bir insandır.” önermesi ne kesinlikle doğru ne kesinlikle yanlıştır. Tüm mantık dışı sözcükler bu türden bir belirsizliğe sahiptir. Buna göre mantık dışı sözcüklerden oluşmuş ya da onları kapsayan önermelere uygulanan doğruluk ya da yanlışlık kavramı az ya da çok bulanıktır. Mantık dışı sözcükler içeren önermeler onların üzerine mantıksal önermelerin inşa edildiği bir temel olduğundan mantıksal önermeler bizim onları bilebildiğimiz kadarıyla ‘doğruluk’ ve ‘yanlışlık’ kavramlarının bulanıklığı yüzünden bulanık olur.”

Yazının başındaki verilen örnekte olduğu üzere ‘küçük’ kavramı bilimsel dünya için olmayıp, bizim gündelik hayatımız için ise bulanıktır. Yani küçüklüğün ancak derecesinden bahsedilebilir ve bu bahsetme “Ne kadar küçük?” olacağı için ancak bir kıyas skalası ile doğru sonuç verebilir ki bulanık mantık sisteminin amacı da budur.

Eğer yukarıdaki görsel incelenecek olursa aslında bulanık mantık sisteminin metodolojisi anlaşılabilir hale gelecektir. Russell’ın da belirttiği üzere her kavramda belirli derce bir bulanıklık vardır aynı ‘sıcak’ ve ‘soğuk’ kavramlarında olduğu gibi. Yani hiçbir şeyin mutlak sıcaklık ve soğukluğundan bahsedemeyiz ancak ve ancak onların dereceli bir şekilde ve belirli fonksiyonlara ‘sıcaklık ve soğukluk derecesinden’ bahsedebiliriz.

Özetle, bulanık mantık, klasik mantığı kapsamakla beraber, bilimsel gelişmelere de uygunluk sağlar. Ayrıca insan iletişimlerinde veya mantıksal önermelerde bulanık mantık sisteminin klasik mantık sistemine göre ifade gücü daha yüksektir. Başka bir ifadeyle:

“Gerçek, klasik mantıktan en mükemmel uzaklıkta, klasik mantıktan çok bulanık mantığa yakındır.” ■

Röportaj:

SAMİ DURAL

Ömer Faruk Korkmaz | Zeynep Sena Uzunboy | Ömer Taha Akıncı
Ahmed Said Karadağ | Ahmet Hamza Ayrancı

Değerli Mavi Elma okurları,

Bu sayımızdaki ikinci röportajımız Sami Dural ile gerçekleştirildi. Sizlere keyifli okumalar diliyoruz.

Ömer Taha Akıncı: Musikiye nasıl başladınız?

Sami Dural: Müziğe küçük yaşlarda ses icrasıyla başladım. Daha sonra müziği somut bir platformda değerlendirmemi sağlayan ud enstrümanı ile tanıştım. Enstrümanla birlikte müzikle olan irtibatım daha ciddi bir nitelik kazandı. Hala da bu irtibatımı sürdürmeye gayret ediyorum. Bu arada konuşma içerisinde yeri geldiğinde Türk müziği bağlamında müzik veya musiki kavramlarının tercih ediliş gerekçelerini açıklamak isterim. Ben terminolojik hassasiyetler doğrultusunda her iki kavramı da kullanıyorum.

Ömer Taha Akıncı: Müzik ile musikinin farkı size göre nedir?

Sami Dural: Musiki ve müzik kavramları özellikle Türkiye şartları bağlamında konuşmak gerekirse belli dönemlerin heyecanı ile, ilişkiselliğiyle ortaya çıkmış kavramlardır. Mesela şu yanımda gördüğünüz ud enstrümanı hakkında

konuşmak istediğimizde musiki kavramıyla irtibatlı bir çerçeveye çizmeyi tercih edersek geleneksel bir perspektifin dikkatini daha fazla celb ederiz. İşte aslında bu geleneksel perspektif, tarihsel anlamda izinin sürülmesi gereken bir olgudur. Bu diğer perspektifler için de geçerlidir. Müzik ile musiki arasındaki farkı değerlendirmek noktasında benim size adres göstereceğim yer işte bu iz sürme zeminidir. Bu zemine konsantre olduğunda söz konusu kavramların belli bir tarihsel dönemin, belli bir toplumsal/bireysel paylaşım düzleminin ürettiği olgular oldukları görülecektir. Eğer bu farkındalığa erebilirseniz artık belli dönem ve yaşanmışlıklara ait kavram ve tanımlamaların determinizminden kurtulma olanağına ve cesareti ne sahip olabilirsiniz. Bu da size yeni sorumluluklar yükler; size ait bir şey söyleme zorunluluğu. Bana sorarsanız, zaten mesele budur.

Ömer Faruk Korkmaz: Musiki ile müzik farkı aslında bir cepheleşmenin adı mıdır yani?

Sami Dural: Belli bir heyecanla oluşmuş bu cepheleşmenin ayrıntısına girmek istersek özellikle Tanzimat'tan Cumhuriyet'e geçiş dönemine dikkat etmemiz gerekir. Söz konusu dönem belli bir

evrensellik ve şehirleşme mottosunun, folk kavramı altında öze ve otantikliğe yönelmenin tecrübe edilmiş olduğu bir zaman dilimidir. Dünya konjoktüründe dönemin güncel tartışmalarına ayak uydurması itibarıyla Türkiye'deki bu yeni kavram tanımlamaları nitelikli bir yapı arz etmeyi başarabilmiştir. Mesela Hüseyin Saadettin Arel'in Türk musikisini tanımlama girişimi çok kaliteli bir hüviyeti haizdir. Arel, Türk musikisini yeni bir dil ve tarih anlayışı, ulus-devlet zemini bağlamında ele almıştır. Bu, az önce bahsettiğimiz üzere, dönemin evrensel tartışmalarıyla eşgüdümlü olmayı başarabilmiş bir girişimdir. Günümüzdeki musiki-müzik tartışması ise böyle bir nitelikten yoksundur. Bu yoksunluğun giderilmesi güncel bilimsel ve sanatsal kritiklerin farkında olunmasına bağlıdır. Ben, bu konularla ilgilenmek isteyenleri entelektüel anlamda güncelliğe davet ediyorum. Bu davet tarih, toplumbilim, düşünce sistemleri gibi disiplinler ile entelektüel bağlamda etkileşim gerçekleştirilmesini iktiza eder. Bu etkileşim de zihinleri modern anlamda tanımlanmış tarih ve toplum ile yüzleşmeye itecek ve böylece hayatı oluş olarak algılama heyecanı artacaktır.

Zeynep Sena Uzunboy: Ahmet Hamdi Tanpınar Türk sanat musikisinden çokla bahsederken Nietzsche'nin piyanosundan müzik olarak bahsediyor. Aslında şu an hala böyle değil mi? Belki de kafamızda kavramsallaştırıyoruz. Aca-ba müzik kelimesi o zaman da mı günceldi?

Sami Dural: Bir önceki soruyu cevaplarken de bahsettiğim üzere musiki ve müzik kavramları arasındaki ayrım belli bir tarihsel dönemde üretilmiştir. Edebiyat alanından

başka bir örnek daha verelim o zaman. Mesela Peyami Safa'nın Fatih Harbiye romanında bu ikilem alaturka-alafranga kavramları bağlamında ortaya konur. Romanın kahramanı Neriman Darülelhan'da müzik eğitimi alan ve ud çalan bir karakterdir. Ancak ud onun sinirine dokunur. Aslında Neriman'ın karşısına aldığı udla imgelenen doğunun anlam dünyasıdır. Romanın ilerleyen sayfa-larında Neriman doğunun mekanı olarak gördüğü Fatih'ten batının yaşam tarzını tecrübe edeceğine inandığı Beyoğlu'na yönelir. Alafranga yaşam tarzını keşfetmek ve geleneksel prangalarından kurtulmak istemektedir. Fakat romanın sonunda yine de Neriman udunu eline alıp Şinasi'yle Türk musikisi çalar ve ruhunda tarif edilmez tesirlerle sükunete kavuşur.

Zeynep Sena Uzunboy: Mesela Tanpınar'ın 'Huzur' romanında "Şark oturup beklemenin yeridir." cümlesi geçer. Buradaki oturma kavramı, durağanlık ya da o dönemin musiki

algısının daha sükûnetli ve latif olduğu sonucuna götürür mü bizi?

Sami Dural: Bu soruyu cevaplamak için zikredilen isimlerin musikiyi anlamlandırma şekillerine dikkat etmemiz yerinde olacaktır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde modern anlamda şehirleşmeye açılan bir kapı var. Güftesinin Behçet Kemal Çağlar'a ve bestesinin Münir Nurettin Selçuk'a ait olduğu Nihavend makamında eser ne diyor; "Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan". Güftesinin Yahya Kemal'e ve yine bestesinin Münir Nurettin Selçuk'a ait olduğu Hicaz makamındaki eser de; "Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul" diyor. Yani bahsi geçen isimlerin duruşları çok yerindedir. Münir Nurettin, Kalamış'tan hakikaten 'bir tatlı huzur' alıyor. Şu anki şehirleşme durumu ise tamamen farklılaşmış ve kendine has nüanslar yaratmıştır. Bu itibarla günümüz "musiki"si ile Yahya Kemal'in "musiki"si arasında çok fark vardır. Ancak bu farkı kavrayabilmek için bugünün gerçekliğini ve ayrıca Yahya Kemal'i, Münir Nurettin Selçuk'u vb. iyi anlamak gerekir. Güncellikten kastettiğim de tam olarak budur. Aksi takdirde 'niye bu müzikten zevk alınmıyor, niçin bu müzikler dinlenilmiyor' şeklindeki yaklaşımlar tarih ile kurulmuş çarpık ilişkilerin yansımalarıdır.

Ömer Taha Akıncı: Müzik aleti olarak birçoğu ile uğraşıyorsunuz ancak Sami Dural denilince akla ilk olarak ud geliyor. Bunun sebebi nedir?

Sami Dural: Ud benim çalmaktan haz aldığım bir enstrüman. Müzik alanındaki yaratımlarımda rehberim işte bu haz olgusudur. Başka bir amacın aracı olarak yaklaşmıyorum müziğe, aldığım hazza

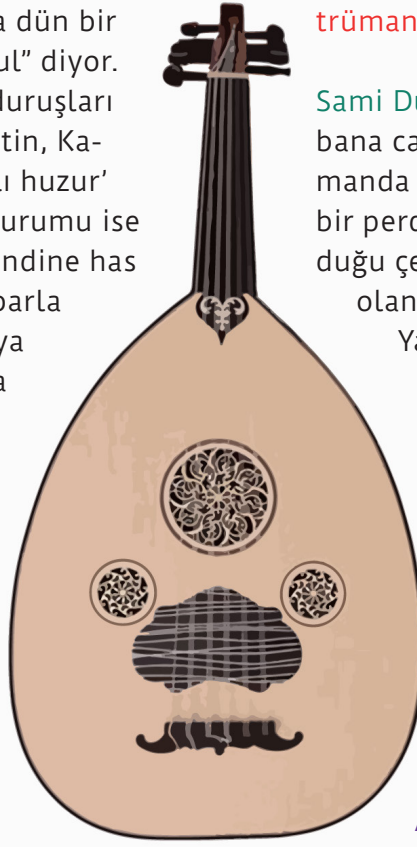
konsantre oluyorum. İşte bu anlamda tanbur, lavta, cümbüş, perdesiz gitar, e-bow gibi sazlarla da ilgileniyorum. Bu ilgim, ud enstrümanı bağlamında düşündüğüm müziği daha geniş perspektifte ele almamı sağlıyor. Dikkat ederse- niz buradaki enstrümanların tanbur ve lavta dışındakileri perdesizdir. Ben daha çok perdesiz enstrümanlardan zevk alan birisiyim. Daha açık ifade etmem gerekirse müzik özelinde düşünsel anlamda da perdesizliği rehber edinmeyi tercih ediyorum.

Ömer Taha Akıncı: Neden perdesiz enstrümanları tercih ediyorsunuz?

Sami Dural: Çünkü çoklu bakış açısı bana cazip geliyor. Perdesiz enstrümanda da klavye düzlemi var fakat bir perdeli enstrümanın sahip olduğu çerçeveye göre çok daha geniş olanaklara sahip bir düzlem bu. Yani perdesiz enstrümandaki sınır daha geniş bir yapı arz ediyor.

Zeynep Sena Uzunboy: Yahya Kemal'in yaşadığı zamanki atmosferde duyum estetiği musiki kavramı üzerinden anlamlandırılıyordu, onlar belli bir toplumsal örgütlenmenin bireyleriydi. Ancak şu anki toplumsal yapı farklılık arz etmekte. Bu anlamda müzik kavramının rolü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Sami Dural: İşte konuşmamın başında bahsettiğim iz sürme olgusunun en önemli zeminlerinden birisi toplumsal örgütlenmedir. Bugün üzerine konuşmaya çalıştığımız müziğin ilk nota koleksiyonları Ali Ufki ve Kantemiroğlu'na aittir. Her iki isim de ömürlerinin büyük bir kısmını sarayda geçirmişlerdir. Bu koleksiyonlarda yer alan eserler incelenirken bahsedilen bu mekan-zaman-ilişkiler

ağı nosyonlarına dikkat edilmesi gerekir. Hatta bu değerlendirmeler sadece merkez odaklı okumalar bağlamında yapılmamalı çevre nüansı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda II. Mahmud dönemi de çok hareketlidir. Mızıka-ı Hümayun kurulmuş ve böylelikle dönemin batılılaşma temayülüne uygun bir şekilde bir bando oluşturulmuştur. Mızıka-ı Hümayun'u nitelikli bir şekilde ele almadan bugünün Türk müziğindeki marş olgusunu nasıl sağlıklı bir şekilde değerlendirebilirsiniz ki? II. Mahmud dönemi ayrıca demokratik insan ilişkilerine geçişin ilk sancılarının duyulmaya başladığı bir dönemdir. Bu sancılar meyvelerini Cumhuriyet'le birlikte vermeye başlamışlardır. Bu durumun Türk müziği alanındaki yansımalarından biri kamunun zevkine seslenen eserlerin bestelenmeye başlanmasıdır. Sadettin Kaynak bu bestekarlardan en meşhurdur. Bestekar ve demokratik dinleyiciler tarafından belirlenen duyumsal seyir takip eden süreçte gazirolarda kendine yer edinmeye başlamıştır. Zeki Müren bu mekânsal kurumun en gözde bireyidir. Kendisi ayrıca kamunun zihninde sanat güneşi olarak yer almaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen bir iz sürümünden sonra "gazirolar musikiyi bozdu" şeklinde bir yargıda bulunmak müzik bilimine ve sanatsal vizyona pek de uygun düşmeyecektir. İdeolojik sloganlar bu bahsettiğimiz dönüşümü analiz etmede yetersiz kalıyorlar.

Zeynep Sena Uzunboy: Fakat onlarsız da olmuyor.

Sami Dural: Ama bir yere kadar. Mesela eğitimde taklit bir yere kadardır. Eğer sürekli taklit ederseniz işin tadı kaçır. Bir yerden sonra tahkik gereklidir. Bir yere kadar veya bir şey için ideoloji, bir yere kadar belirlenimcilik fakat sonra yaratım gereklidir.

Muhafazakârlık her toplumda olmalıdır fakat kaliteli olmak şartıyla. Şehirleşme hareketinin içinde nitelikli bir muhafazakârlık –dindarlık olarak değil de bir ideoloji olarak söylüyorum- halihazırda bir ihtiyaçtır zaten.

Ömer Faruk Korkmaz: Peki, hocam müziğin temsil edildiği yer bir mekan değişikliğine uğradı mı?

Sami Dural: Burada müzikten kastınız röportaj boyunca çerçevesini çizmeye çalıştığımız Türk Müziği ise bu müzik kapsamında analitik tınıda bir temsil olgusunun akademide yavaş yavaş yer edinmeye başladığını söyleyebiliriz. Fakat bu girişim hala çok iptidai bir pozisyonadadır. Söz konusu girişimin dışında belli bir birikime sahip koro ve cemiyet gelenekleri de mevcuttur. Ancak genel itibarıyla bu oluşumlar müzikal anlamda barındırmaları gereken kaliteyi, devinimi ve niteliği kaybetmiş bulunmaktadır. Mesud Cemil, Türk müziği icrasını Avrupa müziği koro icra anlayışıyla etkileşime soktuğunda ortaya konan bu hamle gayet ciddi ve üretken bir yapıyı haizdi. Ancak bu hamleyi miras aldığını iddia eden oluşumlar kendi üzerine düşen fikir ve eylem yaratımlarını gerçekleştir-

‘Müzik ruhun gıdasıdır’ mottosunun çağdaş bir arkadaşı vardır artık; ‘modern şehrin mekanlarında hayat bulan müziğin insan duygularının gıdası olması ve bu gıdayla beslenecek olan insan kemalatının da pazar ekonomisinin erekselliğinde şekillenmesi’.

mediler. Böylece Mesud Cemil’in kendi dönemindeki kıymetli girişimini tükettiler. Bu girişimi yaşamdan, güncel ve entelektüel zevkten yabancılaştırdılar.

Ahmet Said Karadağ: Peki, müzik anlayışımızı gelişen zaman sürecine göre ayarlayamaz ve tek bir döneme sabitleyerek bağnaz bir tutum takınırsak müzik ihtiyacı bir ihtiyaç olmaktan çıkıp bir ödev, külfet halini alır diyebilir miyiz?

Sami Dural: Şüphesiz. Şöyle ki, müziğin bir ihtiyaç olarak değerlendirilmesi çağdaş düşünce bağlamında birçok farklı perspektif tarafından ele alınmaktadır. Müzik özerk midir değil midir? Müzik ereksel bir platformun aracı mıdır? Müzik, teleolojik yaklaşımlarla mı ele alınmalıdır? Müzik estetiğinin mahiyeti nedir? Sorunuzun yanıtı aslında bu gibi meselelerin derinlemesine ele alınmasından geçmektedir.

Klasik felsefenin muteber mottolarından biri müziğin ruhu eğittiği üzerinedir. Platon, Devlet adlı kitabında müziği eğitim içerisinde ereksel bir noktada değerlendirir. Müzik, kent/devlet için filozof kral yetiştirme ödevini üstlenen eğitimin araçlarındandır. Aristoteles bu yaklaşımı kritik edip müziğin katartik ve mimetik yönlerine dair özgün yaklaşımlar ortaya koymuştur. İşte bu noktada karşımıza tüm bu düşünsel mirasın gelişen zaman sürecine göre değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi katartik ve mimetik nüansları

nitelikli çözümleyebilen toplum farklı alanlarda özgün yaratımlar ortaya koyabilmiştir. Mesela özellikle Batılı sinema sektöründeki yapımcılar, şirketler pazar ekonomisine uygun hamleler planlamayı çağdaş bireyin gündemine sokmuşlardır. İşte böylelikle artık çağdaş şehirleşmenin seküler, liberal, neoliberal adreslerine göre estetik bir hüviyet arz eden müzik olgusu bir filmde, insan duygularına hitap eden herhangi bir sahne ve oradaki arınmaya destek sağlayan bir olgu haline gelebilmektedir. ‘Müzik ruhun gıdasıdır’ mottosunun çağdaş bir arkadaşı vardır artık; ‘modern şehrin mekanlarında hayat bulan müziğin insan duygularının gıdası olması ve bu gıdayla beslenecek olan insan kemalatının da pazar ekonomisinin erekselliğinde şekillenmesi’. İşte az önce altını çizdiğimiz sorular bu noktadan sonra anlam kazanabiliyor. Yani müziğin özerkliğini nitelikli bir şekilde kritik edebilecek toplumsal ve bireysel düzlemler ancak çağdaş mottoların farkında olan zeminler bağlamında gerçekleştirilebiliyor. Bunun, bizim toplumsal gerçekliğimiz bağlamında hayata geçirilmesi halen çok olanaklı değildir. Çünkü ben, toplumsal-bireysel anlamda zihnî bağlamda rönesansımızı ve aydınlanmamızı yaşadığımızı düşünmüyorum. Toplumsal örgütlenmemizin düşünmeye talip olmuş zihinleri (özellikle muhafazakar tınılı olanları) klasik metafiziği kritik etmek yerine tüketmeyi tercih ediyorlar.

Ömer Faruk Korkmaz: Hocam yalnız şahsen bende bir ümitsizlik hissi uyandı. Sanki sahip olduğumuz bu muhafaza gayreti yeni ve güzel yaratımlarda bulunmamızı engelliyor ve bu da çözülebilecek bir problem olarak gözüküyor sanki. Sizce bu durumun önüne geçmek için ne yapmak gerekir?

Sami Dural: Klasik teori-pratik dikotomisinin (teolojik ya da seküler) alternatif zeminlerine konsantre olunmalıdır bence. Bu da hayat tarzı bakımından ciddi değişiklikleri içerecek olan bir adımdır. Cesaret ve kararlılık ister. Çünkü bu andan itibaren referans ve meşruluk zeminleriniz merkez kaymasına uğrayacaktır. Böyle zor bir konuyu çok basit bir örnekle zihinlerinize yaklaştırmak isterim. Ortaçağ'da triton yani eksik beşli aralığı "Şeytan Aralığı" olarak isimlendirilmiştir. Bu aralığın duyumu dogmatik dinsel sistem tarafından bu şekilde algılanmıştır. Fakat daha sonra yani Rönesans ve Barok dönemi müzikal yaratım sahibi müzik insanları kendi dönemlerindeki düşünce sistemleri ve ağları kapsamında bu yasağın etkisini azaltmışlardır. Bu örneğe eşgüdümlü olarak günümüzde yaşamış olduğum bir tecrübeyi aktarmak isterim. Ortaokul çağlarında gitar çalan bir arkadaşına bu çağın dogmatik zihinli bir bireyi tırnaklarını kesmesi gerektiğini çünkü şeytanların tırnaklarını o şekilde uzattığını söylemişti. Şimdi o arkadaşımın seçenekleri şunlardı; ya teorik (pratiğin de ona göre şekillendiği) bir zemine teslim olup tırnaklarını kesip gitar çalmayacak ya da gitarın ona verdiği hazzın peşinden giderek o tırnaklarıyla ortaya çıkardığı melodilere bağlanacak. Arkadaşım da tıpkı Rönesans ve Barok dönemi müzik insanlarının kendi düşünce tınlarına uygun bir şekilde hareket ettikleri gibi davrandı ve o da çağdaş bir cumhuriyet bireyi olarak seküler anlamda müziğin kendisine yöneldi. Ama daha sonra müziğin özerkliği tartışmalarının neresinde yer aldı bilemem.

Zeynep Sena Uzunboy: Hocam peki aynı muhafazakârların felsefe içerisinde nitelikli olması gerektiğini düşünüyor musunuz?

Sami Dural: Tabi ki. Felsefe alanında çok önemli kırılma noktaları yaşanmıştır. Bu anlamda Descartes, Spinoza, Hegel, Marx, Nietzsche, Foucault, Derrida vb. kimi isimler çok önemlidirler. Muhafazakâr zihniyetin, klasik metinlerin boyunduruğunda olmadan özgür düşünceyle acil olarak bu isimlerle etkileşime geçmesi gerekiyor.

Ahmet Hamza Ayrancı: Hocam, müzik eğitiminin ülkemizdeki durumu hakkında fikirleriniz nelerdir?

Sami Dural: Türkiye'de müzik eğitimi, konuşmamızın başında dönemsel olarak tanımladığımız tartışmanın etkisini halen üzerinde taşımaktadır. Musiki-müzik, alaturka-alafranga, çağdaş-gerici gibi... Halbuki bu dönemsel tartışmalar çoktan kritik edilip ortaya yeni heyecanlar ve meseleler atılmalıydı. Yakın zamanlara kadar müzik liselerinde bağlama, ud gibi enstrümanlar yasak daire-i içindeydi. Öbür taraftan Türk müziği çevrelerinde de piyano gibi çalgılarla ilgilenme ve müziğin çok sesli platformda ele alınışına yönelim dışlanmanın yeterli bir sebebidir. Durum böyle olunca kendi yaşadığınız coğrafyanın tüm duyumlarına ve etkileşimlerine dayanan estetiği yaşama ve aktarma birikim ve cesaretine sahip olamıyorsunuz. Bu bakımdan Türkiye'de lise ve üniversite bazında müzik eğitiminin durumunun

Klasik teori-pratik dikotomisinin (teolojik ya da seküler) alternatif zeminlerine konsantre olunmalıdır bence. Bu da hayat tarzı bakımından ciddi değişiklikleri içerecek olan bir adımdır. Cesaret ve kararlılık ister.

ümit verici olmadığını söyleyebilirim. Buradaki eksiklik öğrencilerde değil, eğitim sistemi ve bu sistemde şekillenen eğitimcilerdedir.

Ahmet Hamza Ayrancı: Popüler müzik ile klasik müzik arasındaki çatışma hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sami Dural: Bu çok kapsamlı bir konu. Ama kısaca söylemek gerekirse ilgili kavramların ortaya atıldığı zeminlere dikkat etmek böyle bir sorunun yanıtı için elzemdir. Bu anlamda da başlangıç olarak kültür, kitle ve popüler kavramlarına odaklanılması yerinde olacaktır. Kültür kavramı birçok perspektif tarafından çerçevelenmiştir. Antropoloji disiplini bağlamında ifade edilmek istenirse kültür insanoğlunun yarattığı ve yaptığı her şeydir ya da insanın içinde doğduğu yerdir. Bu tanımlamadan hareket edilirse kültür, kitle ve popüler kavramlarıyla ilişkili bir olgu haline gelmektedir. Kültürü kitle kavramı dahilinde değerlendiren bakış açıları iletişim ve etkileşimin toplum bazında zayıfladığı bir duruma vurgu yaparlar. Birbirinden habersiz kalabalıklar kitle olarak tanımlanır. Bu anlamda modernizmin yaşam formu kitle insanı haline gelen birey üzerinden inşa edilir. Bu bireylerin oluşturduğu toplumsal örgütlenme ise edilgendir ve kolayca güdülebilir niteliktedir. Söz

konusu süreç kapitalizm çerçevesinde pazara ve teknolojiye bağımlıdır.

Yukarıdaki bakış açısının entelektüel gelişimini gerçekleştiren Adorno ve Horkheimer kitle kültürünü kültür endüstrisi olarak ifade etmiş, Amerika ve Avrupa'da rağbet gören müzikal yaratımların bu endüstri tarafından, alınıp satılan bir meta haline getirildiğini ileri sürmüşlerdir. Kültürü, edilgen bir yapıda olan kitle kavramına alternatif olarak popüler kavramı dahilinde değerlendiren bakış açıları ise vurguyu toplumsal farklılık ve çeşitliliğe yapmaktadırlar. Buna göre bireyler müzikal yaratım sürecinde aktif birer aktördürler. Bu bakış açısının öncü çalışmaları İngiliz kültürel çalışmaları adıyla anılan bir okul tarafından ortaya konulmuştur. Söz konusu ekol Walter Benjamin ve Gramsci'den beslenmiştir. Adorno ve Horkheimer'in aksine Benjamin'e göre kapitalizm demokratik kültürün gelişimi için çok elverişlidir. Bu elverişli ortam sanatçı ve kamu arasındaki geleneksel ayrımı ortadan kaldırmakta ve bu itibarla bireyler potansiyel bir üretici ve aydın olabilmektedirler. Buna göre teknoloji toplumu demokratikleştirmekte, popüler kültür de bireyi özgürleştirmektedir.

Bahsettiğimiz bu bakış açılarının ışığında konuyu ele alırsak Türkiye özelinde

arabesk, pop, rock, rap vb. müzik alanlarında demokratik zeminde gerçekleştirilen nitelikli paylaşımların yer aldığını söyleyebiliriz. Popüler alanda yakalanan bu başarı şehirli seçkinin bakış açısının sahiplenmesi gerektiği klasik alanda yaşanmamaktadır. Seçkinin kendini güncelleyememekte ve entelektüel anlamda bir yozlaşma yaşamaktadır. Böylelikle popüler bağlamda yaratımlar ortaya konmakta ancak klasik müzik (özellikle konuşmamız boyunca sınırlarını çizdiğimiz Türk müziğini kastediyorum) alanında tüketim anlayışı hakim olmaktadır.

Ahmet Hamza Ayrancı: Benim de cevabını gerçekten bilmek istediğim bir soru olarak, Batı müziği ve Doğu müziği arasındaki lezzet farkının temel nedeni nedir?

Sami Dural: Bu soruya nitelikli bir cevap istiyorsan sana tavsiyem; lezzeti-hazı, aşkın bir zemine referansla değil de topluma ve bireye referansla değerlendirmen yönünde olur. Yine zor bir meseleyle karşı karşıyayız. O yüzden burada da meseleyi bir örnekle zihinlerinize yaklaştırmaya çalışayım. Arkadaşım Emir Altuğ Karakaya'yla birlikte Erkan Oğur ile bir röportaj yaptık. Röportaj perdesiz gitar üzerineydi. Röportaj esnasında

kendisi bize perdesiz gitarla bir şeyler çaldı. Çaldıklarından biri Uşşak makamındaydı. Bu esnada gitarının akordunu değiştirdi ve bazı akorlar bastı. İcrası bittiğinde şöyle dedi; "Ben Elazığlıyım ve gitardaki çok sesliliği Uşşak makamı üzerinden çaldığımda lezzetli buluyorum." Sonra akordunu normal gitar akorduna çekti ve yine bir şeyler çaldı. Bu sefer akort aletine göre akortlanan gitardaki sesler bize yabancı geldi. Ancak yarım saat bu akortta çaldıktan sonra kulağımız yaşamış olduğu yabancılıktan kurtulabildi. Bu örnek bize, estetiğin toplumsal-bireysel etkileşim dahilinde ele alınması gerektiğinin önemini gösteriyor. Her müziğin yaratımı kendi çerçevesinden değerlendirilmelidir.

Ömer Faruk Korkmaz: Çok teşekkür ediyorum Sami Hocam. Geldiniz, bizlere vakit ayırdınız. Sizden çok güzel bir şekilde istifade ettik. Son bir rica olarak sizden bir taksim dinleyebilir miyiz?

Sami Dural: Elbette. Öyleyse toplumsal-bireysel etkileşimim dahilinde edinmiş olduğum haz çerçevesinde tekli-çoklu sesleri nasıl algılamış olduğumu icram ile sizlerle paylaşmış olayım.

DÜŞÜNCE KAFESİ

Erkam Salih BÜYÜKDİNÇ

Kapının şingirtisiyle son müşteri de çıktı mekândan. Klasik bir Ramazan akşamıydı. İftar sonrası çaydan daha tatlı sohbetler yapılmıştı bu yaşlı adamın kahvesinde. Kahverengi takımı ve fötr şapkasıyla eski İstanbul beyefendilerindendi. Köstekli saatini çıkardı, bire bir vardı. Heyecan bastı zor atan kalbini. Kapının önünden son tramvaylar geçiyor, geçerken hayatın tüm gürültüsünü de götürüyordu.

Ding dong! Saat bir... Hızla atıldı yerinden. Kapıyı kilitledi. Perdeleri çekti. Kitaplığa doğru bir çırpıda çevirdi sandalyesini ve yere koydu fötr şapkasını otururken. Saygıda kusur etmezdi bilgiye, bilginlere. Bir kitap seçti. Derin bir nefes aldı, ani bir hareketle altıpatları çıkarıp tek el ateş etti duvardaki tabelaya. Artık bir kesme işareti yoktu "Düşünce Kafesi"nde.

Yarım saat önce, konuşulan konuyu konuştu kendine. Bilmek nedir? Teravih

sonrası vaazı düşündü: Kıyamet. Son ve başlangıç... Harman etti iki konuyu, bilebilir miydi kıyamette ne olacağını? Birkaç fikir geldi aklına. Balıklar boğulurdu, dedi önce. Kuşlar yere düşerdi. Birisi dünyaya çivi çakardı muhtemelen. Barutlar tohum olurdu. Cahiller susardı. Dünyayı çocuklar yönetmezdi. "Hadi ama, bilmediğini bildiğini biliyorsun!" diye gürledi. Bilmiyordu, bilemezdi. Peki, neyi bilmeliydi? Boğazı kurumuştur aynı gözleri gibi. Mutfaktan sıcak su almak için kalktı yerinden güçlkle. Gıcırtılı kapıyı zar zor açtı. Çok iyi bildiği hastane kokusu işgal etti ciğerlerini. Prizi el yordamıyla bulup verdi aydınlığı odaya. Miyop gözlerine inanmadı. Bir iki adım attı içeriye. Yakınlaştı, aynı anda uzaklaşmak istedi. Kapıya attı kendini. Sürgülü demir bir kapıya çarptı buruşuk yüzü. Kanamaya başlayan burnu inandırdı onu rüyada olmadığına. Odaya döndü tekrar. Beyaz duvarlar, beyaz bir sedye ve kanı çekilmiş beyaz bir insan. Kendine döndü bu sefer. Ayrılmak istedi

önlüklü bedeninden, kurtulmak istedi eldivenli ellerinden. Ama kendini alamadı akıbetini bilmediği adama yönelmekten.

Örtülü yüzüne baktı. Korktu açmaya. Yandaki masadan stetoskobu aldı hayatın sesini duymak için. Ölü kadar sessizdi oysa stetoskop. Gerildi. Neşteri aldı eline. İradesini kaybediyordu. Yırtmadı kıyafetleri, parçaladı. Vahşileşti. Uсталıkla ayırdı karnını. Kan dolaşımı son hız devam ediyordu. Cıvık cıvık organlar ona bakıyordu. Mideyi aldı eline. Hisse demedi. Eldivenleri çıkarıp attı çöpün kenarına. Elleriyle açtı midenin içini. Kısık gözleri açıldı sonuna kadar. Sokak iftarında yenilen tavuk pilav sindirilmemiş duruyordu öylece. Tanıdık biriydi anlaşılan. Meraktan titremeye başladı. Akciğerlere saldırdı bu sefer. Kemikleri yumuşaktı, yaşlıydı. Ciğerlerin açılmasıyla ilaç kokusunun yerini hoş koku aldı. Burnu beynine kendinden daha çok hükmediyordu. Yıllar önce kaybet-

tiği çocuğunun kokusuydu bu. Kanayan burnundan bir damla düştü kalbe giden aort damarının üstüne. Kalbi aldı eline. İnceledi. Hırsın, kıskançlığın, gıybetin, kötülüğün karası; ibadetlerin, yardım-severliğin, sabrın, tebessümün beyazı boyamıştı kalbi. Çok yakınından biri olduğunu anladı. Ortak özellikleri fazlaydı. Sıyırdı yüzündeki bez parçasını. Durdu. Kaskatı kesildi. Dokunmasıyla ikiye ayrılan surat kendisinini aynı diğer organları gibi. Birkaç dize yazıyordu açılan beynin içinde.

Sabah ezanı okunuyordu. İrkilerek doğruldu. Doğrulurken düşürdü elindeki kitabı. Yunus Emre'nin Divanı'nı... Sahur yapamadık bugün de diye hayıflandı. Ama ruhunu doyurdu yıllar sonra. Neyi bilmesi gerektiğini fısıldamıştı Yunus ona. ■

Fuat Sezgin Üzerine

Emre Can KIRAZ

Ortaçağ bize hep karanlık çağ olarak öğretilenmiştir. Fakat kime göre Karanlık Çağ olduğu hiç söylenmemiştir. Hiçbirimizin o 'Karanlık Çağ'ın aslında İslam adına ne kadar aydınlık olduğundan haberi yoktur. Edison'u, Einstein'ı, Sokrates'i, ezbere saysak da bir tane Müslüman âlim bilmeyiz. Bütün bilim tarihini Avrupa'dan ibaret sanırız. Hâlbuki "Bilim tarihi bütün insanların müşterek mirasıdır." der Fuat Hoca. Sahi, kaçımız Fuat Hoca'yı tanıyor?

Günde 17 saat çalışıp "Bütün hücrelerimin dinlenmeye çok fazla ihtiyacı olduğunu hissediyorum, fakat bunu hissettiğim her an İslam dünyasının hâlihazırdaki durumunu göze alarak dinlenmeye hakkımın olmadığına kendimi bir kez daha ikna ediyorum. Ben ka- birde dinleneceğim." diyen bir insandan bahsediyoruz. Bilim tarihinin tabularına meydan okuyan bir adam.

Aslında başta mühendis olmayı arzulayan Sezgin, dünyaca ünlü oryantalist Helmut Ritter'in tavsiyesi üzerine 1943'te İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'nde eğitimine devam etmeye karar verdi. 1950'de Buhari'nin Kaynakları adlı doktora tezini tamamlayan Fuat Hoca 1960 darbesiyle üniversitelerden atılan ve 147'likler olarak bilinen profesörler arasındaydı. Bir valizle apar topar Almanya'ya gitmek zorunda kaldı. Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nde önce misafir doçent olarak dersler verdi, sonra da profesör oldu. Almanya'da karşılaştığı kıskançlıktan kaynaklanan dışlanma karşısında şu sözleri sarf etti: "Ben şuna inanmıştım artık: Tüm musibetler karşısında sadece Allah'a inana-caksın, başka hiçbir şeye değil." 1978'te Kral Faysal Vakfı'nın verdiği İslami Bilimler Ödülü'nü alan ilk kişi oldu. 60'tan fazla ülkede çalışma yapan Sezgin, aramızdan ayrıldığında alanında en detaylı kaynak olan Arap-İslam Bilim Tarihi'nin 18. cildini yazıyordu. Eseri

yazarken elinden 300.000 yazma eser geçti. 1982 yılında J.W. Goethe Üniversitesi'ne bağlı Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsü'nü ve 1983'te buranın müzesini kurdu. Müslüman âlimlerin aletlerin ve bilimsel materyalleri yazılı kaynaklardan yola çıkarak yeniden inşa etti ve ettirdi. "İlk 9-10 ay 7-8 alet yapabiliyordum. Hedefim sorulduğunda 20 alet olduğunu söylemiştim. Bugün ise enstitümüzde 800 alet var." diyor Fuat Hoca. 2008'de ise Frankfurt'taki eserlerin kopyalarının sergilendiği İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi Gülhane Parkı Has Ahırlar binasında açtı.

İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi

Gülhane Parkı'na girip biraz yürüdüğümüzde müzenin önündeki İlmin Koruyucusu Halife el-Ma'mûn'un dünya haritasının üç boyutlu bir modeli karşılıyor bizi. Hemen yanında bulunan Fuat Hoca'nın mezarını fark edince birer Fatiha okuduk. Ömrünü adadığı yere gömülmek umarız herkese nasip olur. Müzenin ilk bölümünde içlerinde Sezgin'in hocası olan Helmut Ritter'in de bulunduğu ünlü oryantalistlerin rölyeflerini görüyoruz. Sonraki bölümde ise ölçüm aletleri, usturlablar ve rasathaneler bizi karşılıyor. Bu bölümde astronomi ile ilgili modeller dikkat çekiyor. Daha sonra saat teknolojileri isimli bir bölüme geçiyoruz. Günümüze ulaşan en eski su saatinin Müslümanlar tarafından yapıldığını öğreniyoruz. Namaz vakitlerini belirlemek için pergel, çeşitli güneş saatleri, alarmlı su saati, avize saat, dakikaları gösteren su saati, denizlerde mesafe ölçmek için bir alet, gece

çalışması için özel tasarlanan bir saat ve birkaç çeşit pusula da burada sergilenen modellerden.

Savaş teknolojileri bölümü ise beni heyecanlandıran bölümlerden. Burada çok farklı ve karmaşık savaş düzenekleriyle karşılaşyoruz. 14. Yüzyılda yapılmış ilk el tüfeği, roketler, kimyasal bombalar, mancınıklarda kullanılan balistik skalalar ve tasviye aracı, alev fişkirtici, savaş topu, torpido, yangın tenceresi, biyolojik bomba, mancınıklar, dev ok fırlatma mekanizmaları bunlardan bazıları. Fakat beni en çok şaşırtan model kale kapılarının kırılması için kullanılan ilkel bir tankın modeliydi. Tıbbi malzemeler bölümünde ise psikomatik ve jinekoloji ile ilgili kitaplar ve birtakım çalışmalar bizi karşılıyor. Ayrıca hacamat ile alınan kanın niceliğini ölçmek için kullanılan bir alet de bu bölümde sergilenen modellerden.

Sonraki bölüm ise fizik bölümü. Bu bölümde Arşimed vidasının Takıyüddin tarafından geliştirilmiş hali, su dolabı, döner cihazları, ısı etkisiyle suyu yukarıya çıkarmak için kullanılan düzenekler, şiddetli rüzgârda sönmeyen lamba, gemi değirmeni, areonometre (sıvıların özgül ağırlıklarını ölçmeye yarayan bir alet), tartımda hata payını 1:60.000'e indirmeyi amaçlayan bir terazi, ağır maddeler için bir çeşit kepçe, su fışkiyesi, su çıkarma mekanizması, su otomatı, şifreli kilit, kapı kilidi gibi bize modern gözükken aletlerin asırlar önce Müslümanlar tarafından icad edildiğini öğreniyoruz. Sıradaki bölüm ise Hoca'mızın meraklı olduğu bilim dalıyla ilgili: Matematik. Parabol pergeli, tasviye araçları, çapları

ve daireleri bölümlene araçları ve çeşit çeşit pergeller matematik bölümünde sergilenen aletlerden. Ayrıca Oktavların 17 Eşit Olmayan Basamağı Ayrılması, Üçüncü Dereceden Cebirsel Denklemlerin Sistematik Ele Alınışı, Ondalık

Kesirler, Geometrik Bir Problemi Üçüncü Dereceden Bir Denkleme Dönüştürmenin İlk Denemesi, İslam Dünyası'nda Sonsuz Küçükler Hesabının Kullanılmasına Başlanması, Gīyāseddīn el'Kāşī'nın Mükemmel Daire Hesaplaması, Küresel Trigonometri Alanındaki Başarılar, Pisagor Teoreminin Genelleştirilmesi ve İbn el'Heysem 11. Yüzyıl'da Paraleller Öğretisi gibi bilgilendirici metinlerle Müslüman âlimlerin büyüklüğü karşısında bir kez daha büyüleniyoruz. Mimarlık bölümünde ise dünyanın dört bir yanından ustalık kokan inanılmaz binalardan Sultan Ahmet Camii, Kurtuba Camii, Kalavun Hastanesi gibi yapıların modellerini görüp bir kez daha İslam Mimarisi'nin ne kadar karmaşık olduğunu anlıyoruz.

Mimarlık bölümünden büyülenmiş bir şekilde çıkarken sıradaki bölümün optik olduğunu gördüm. Aklıma hemen bize öğretilen gayrimüslim bazı bilim insanları geldi. Diğer ilimlerde en azından birkaç Müslüman âlim sayabilirken optik ilminde takıldığımı fark ettim. Hemen bölüme girip duvarlardaki yazıları okumaya başladım. İbn el'Heysem Problemi, Işık Düşümünde Göz Bebeğinin Daralması, Gökkuşağı Fenomeninin

Açıklanması ve Karanlık Oda Deneyi isimli başarılı yazılardan bir kez daha geçmiş başarılarımızdan ne kadar habersiz olduğumuzu anladım. Bu çığır açıcı çalışmalarından biz Müslümanların daha önce nasıl habermizin olmadığına üzüldüm.

Müze'yi gezdiğimiz sırada o alanın tarihine katkı sağlayan oryantalistlerden bahsediliyor. Bu oryantalistlerin biri hariç hepsinin gayrimüslim olması kendi tarihimize bile gayrimüslimlerin sahip çıktığını kanıtlar nitelikte.

Kimya bölümü ise bizi hayretler içinde bırakan başka bir bölüm. Öyle ki İslam âlimlerinin bundan yedi yüzyıl önce gülsuyu distilasyonu için bile ayrı bir mekanizma geliştirdiğini görünce yine ağızımız açık kaldı. Kimya ilminin kurucusu olarak Antonie Laurent Lavoiser'ı öğrenmişizdir hepimiz. Aslında bu işi adamakıllı yapan ilk kişi ondan bin sene önce, milattan sonra sekizinci yüzyılda Cabir bin Hayyan'dır. Ayrıca cıva ısıtmalı aparatür, imbik ve çeşitli fırınları da bu bölümde görebiliyoruz.

Sıradaki bölüm belki de Müslümanların en etkili olduğu dallardan biri: Coğrafya. İbn Battūta seyahatnamesinin katkısından bahsediliyor. 14. Yüzyılın başlarında 22 yaşında memleketi Fas'tan ayrılıp Kahire ve İskenderiye'yi ziyaret etmiş, Nil boyunca seyahat ederek Filistin ve Suriye'ye geçmiştir. Arabistan'ı Mekke'ye kadar gezmiş, daha sonra

da Mozambik'i ziyaret etmiştir. Ayrıca Anadolu'yu, Bizans'ı, Güney Rusya'yı, Orta Asya'yı, Hindistan'ı, Malezya Yarımadası ve Çin'i ziyaret etmiştir. Durakladığı yerlerde uzun süre ikamet etmiştir. İkinci seyahati Endülü's'e, üçüncü seyahati ise Kuzey Afrika'ya olmuştur. Ayrıca bu bölümde Müslümanların Ekvator'un uzunluğunu nasıl bulduğundan, El-Birünî'nin boylam derecelerini ölçme metoduna kadar birçok konuda yazılar buluyoruz bu bölümde. Hatta Vasco da Gama Güneydoğu Afrika'nın Malinda Limanı'nda Müslüman generallerin elinde Hint Okyanusu'nun enlem ve boylam dairelerini taşıyan mükemmel haritalar, çeşitli pusula ve başka aletleri gördüğünü hayranlıkla anlattığını öğrendik. Haritalar, atlaslar, coğrafya kitaplarının yanı sıra bize ulaşan gerçeğe çok yakın deniz haritalarının en eskisini de bu bölümde görebiliyoruz

Müzenin çıkışında el-Cezeri'nin su saati modeli ve üç büyük hekimin (Galenos, Hipokrat ve İbn-i Sina) rölyeflerinin ardından Şükran Borcu isimli bir yazı görüyoruz. Bu yazıda bir dizi oryantalist minnettarlık sunuluyor. Ardından da Fuat Sezgin Hoca'mızın hikâyesini gördüğümüz bir yazı.

Gerçekten de müzeye giriş halinizle çıkış haliniz çok farklı oluyor. Merak içerisinde girip hayretler içinde çıkıyorsunuz. Ayrıca tarihte Müslümanların başarılarından bihaber olduğumuzu anlıyoruz. Özellikle duvarlardaki bilgilendirici yazılardaki çalışmaları okuduğumuzda bir kez daha büyülüyoruz. Hoca'mızın "İlimler tarihi bütün insanlığın ortak mirasıdır."

lafının doğruluğunu görüyoruz. Buna rağmen kendi ilimler tarihimizi öğrenmek için bu kadar geç kalmak hepimiz derinden üzüyor.

Fuat Sezgin'i Anlamak

"Beni kimse anlayamadı hatta hocam Hellmut Ritter bile" diyor Fuat Hoca. Peki, Fuat Sezgin'i nasıl anlarız?

Öncelikle günde 17 saat dinlenmeden çalışan ve yemek olarak ekmek parçası yiyen bu adamı anlamak için önce ne uğruna çalıştığını anlamamız gerekiyor. Dinlenme ihtiyacını karşılamayıp "Ben kabirde dinleneceğim." diyor. Peki, ne uğruna?

Müslümanları Batı karşısında ezik psikolojisinden kurtarıp aslında "Batı Medeniyeti"nin köklerinin Karanlık Çağ denilen ama aslında hiç de karanlık olmayan bir zamanda yaşamış İslam Medeniyeti'ne dayandığını anlatma uğruna. İnsanlığın ortak mirası olan bilimin aslında hiç de bize okullarda anlatılan gibi olmadığını gösterme uğruna. Adeta örtbas edilmiş Müslümanların parlak ilim tarihini herkese anlatmak uğruna. Ve böyle bir ilim adamını, Fuat Sezgin'i, bu derece bilmezlikten gelip okumamak da bizim; yani bütün Müslümanların ayıbıdır. ■

Kitap Tanıtımı:

Bilim Tarihi Sohbetleri

Elif Nur DOĞANLI

Bilim Tarihi Sohbetleri, Sefer Turan'ın büyük İslam bilim tarihçisi Prof. Dr. Fuat Sezgin ile yaptığı söyleşilerden oluşuyor. Bu söyleşilerde, yaptığı çalışmalarla uluslararası bilim camiasının en önemli isimlerinden biri kabul edilen ve Müslüman âlimlerin bilim dünyasında oynadıkları yerin doldurulamaz rolünü tüm dünyaya tanıtan Fuat Sezgin'in yaşam serüvenini ve çalışmalarının arka planını anlatıyor. İslam bilim tarihine adanmış hayat hikâyesini Fuat Sezgin'in kendi cümlelerinden okuma fırsatı buluyoruz.

Sefer Turan, Fuat Sezgin ismine ilk defa 1985 yılında Kahire Kitap Fuarı'nda rastlar. Fuat Sezgin tarafından yazılmış 2 ciltlik Arap Kültür Tarihi kitabını görür. Müthiş bir emeğin ürünü olan bu kitabın yazarının Türk olacağına fazla ihtimal vermeyen Turan, Fuat Sezgin'in Türk olduğunu öğrendiğinde iyice şaşırır. Bundan sonra da hocayı daha yakından tanıma gayreti içine girer ve hocayla birçok program, söyleşi yapar. Hem Fuat Sezgin'i hem de kendisini velut bir müellif kılan çalışmalarını tanıtmak için

özellikle de genç nesillere aktarmak için bu söyleşileri kitaplaştırmaya karar verir.

Ömrünü İslam bilim tarihine adayan ve bu alanda görülmemiş bir azimle çalışan Fuat Sezgin maalesef ki ülkemizde yeteri kadar tanınmıyordu. Vefatından sonra 2019 yılının Prof. Dr. Fuat Sezgin yılı ilan edilmesiyle gerçekleştirilen çeşitli çalışmalar sonucu ülkemizde de tanınan ve önem verilen bir âlim haline gelmiştir.

Fuat Sezgin'i daha yakından tanımak isteyen kişiler kendisi hakkında internette araştırma yaptıklarında genel olarak biyografik bilgiler ile karşılaşılıyorlar ancak bu bilgiler Fuat Sezgin'i tanımak ve anlamak için yeterli olmuyor. İşte bu noktada "Bilim Tarihi Sohbetleri" kitabının önemli bir yeri var. Fuat Sezgin'i ve çalışmalarını tanıyabilmek için eşsiz bir eser.

Kitap; Fuat Sezgin'in hayatını, anılarını, çalışmalarını, yaşadığı zorlukları yansıtıyor. Fuat Sezgin'in bilim tarihi alanına

"Ben herkesin kendi çalışmasında yapması gerekeni yaptım: Öncüllerinin başarılarını minnettarlıkla karşılamak, onların yanlışlarını ürkmeden doğrulatmak, kendisine gerçek olarak görüneni gelecek kuşağa ve sonrakilere emanet etmek."

Bilim Tarihi Sohbetleri / Fuat Sezgin

Öteden beri tartışılan bir konu var: İslam dünyası neden geriledi? Bugün bu soruya biraz da tersten cevap vermek gerekiyor.: “İslam dünyası daha önce ne yaptı da ilerledi?”

Bilim Tarihi Sohbetleri / Fuat Sezgin

girişinden itibaren birçok anısına ve düşüncesine yer veren kitap, Sezgin'in yaşamına ışık tutuyor. İlk iki bölümde Fuat Sezgin'in hayatına ve çalışmalarına dair konular yer alırken üçüncü bölümde Fuat Sezgin'in isteği üzerine eklenen makaleler, konuşmalar ve bilim dünyasında Müslümanların ve Türklerin yapmış olduğu ilklerden örnekler yer alıyor. Bu örnekler ve aradaki anekdotlar hem kitabı daha ilgi çekici hale getiriyor hem de Sezgin'in fikirlerinin daha iyi anlaşılmasını ve kalıcı olmasını sağlıyor. Söyleşide bazı noktalarda tekrarlarla karşılaşılıyor, “Sanki bunu daha önce okumuştum.” hissine kapılıyor ancak bu tekrarlar kitabı sıkıcı hale getirmiyorlar. Bu konudan önsözde de bahsedilmiş ve “güzel tekrarlar” olduğu düşünülüp değişiklik yapılmamasına karar verilmiş.

Genç nesilleri bu bilge kişilik ile buluşturmayı hedefleyen kitabın dilinin açık ve anlaşılır olması, cümlelerin günlük hayatta kullanılan kelimelerden oluşması ve yapılarının karmaşık olmaması okunabilirliğini artırıyor. Özellikle son bölüm fotoğraf, resim ve harita gibi görsellerle desteklenmiş. Bu özellikler kitabın hitap ettiği gençler için daha cezbedici hale gelmesini sağlıyor.

Fuat Sezgin, bilim tarihinin bilinmeyenlerini Almanya'da kurduğu enstitüde binlerce eser vererek tüm dünyaya anlatmaya çalışmıştır. Özellikle de İslam Medeniyetlerinin bilim tarihindeki yerini “Bu kitabı bir kişi yazamaz.” denilmesine rağmen yazdığı 17 ciltlik başyapıtıyla tüm dünyaya göstermiştir. Hayatını İslam bilim tarihine adan, İslam Medeniyetlerini tarihte hak ettiği yere koyan Fuat Sezgin'in hayatı herkese bir örnek niteliğindedir. Bu kitap da Fuat Sezgin'i tanımanın en kısa ve nitelikli yoludur. ■

Keşif, İcat ve Matematik

Adem Eren UYANIK

Kesinlik bilimi nitelemesine rağmen üzerinde uzlaşılmış net bir tanımı yapılamayan, kendisine çizilen sınırları şaşırtıcı biçimde aştığından sınırları belirli olmayan, onca soyutluğuna karşın bilimin her dalının kendisinden bir şey bulduğu, çalışma alanı olarak kendisine yalnız insan beynini seçen ve çalışma alanının örüntü tanıma ve oluşturma yeteneğinden ziyadesiyle faydalanan, ispat kelimesinin hakkını veren tek bilim, hatta “Bilimlerin Kraliçesi” olan matematik...

Matematik üzerine konuşmak hatta daha da ileri gidip onu sorguya çekmek oldukça zorlu bir iş. Tarih boyunca matematiğin ne olduğu ve gerçek dünyada var olup olmadığı pek çok filozof ve matematikçi tarafından tartışılmıştır. Bu konuda temel olarak iki görüş vardır: İlki matematiğin insan zihninden bağımsız olarak var olduğunu, yani insanlık onu keşfetmeseydi bile matematiğin evrende var olmaya devam edeceğini savunur; ikincisi ise matematiğin insan zihninin bir ürünü olduğunu, yani biz insanların matemati-

ği icat ettiğini iddia eder. Tabi matematiğin hem keşif hem de icat olduğunu düşünenler de vardır ama bunu bu yazı için göz ardı edebiliriz.

Matematiğin keşif ya da icat olması ne demektir? Mesela üçgen kavramı doğada kendiliğinden var mıdır? Galileo kendisine atfedilen bir sözde matematik için, Tanrı’nın evreni yazdığı dildir, demiştir. Öyle midir gerçekten? Bir sayısı somut dünyada var mıdır, ya da iki buçuk? Lise öğrencileri arasındaki en meşhur matematikçi olan Pisagor’a göre

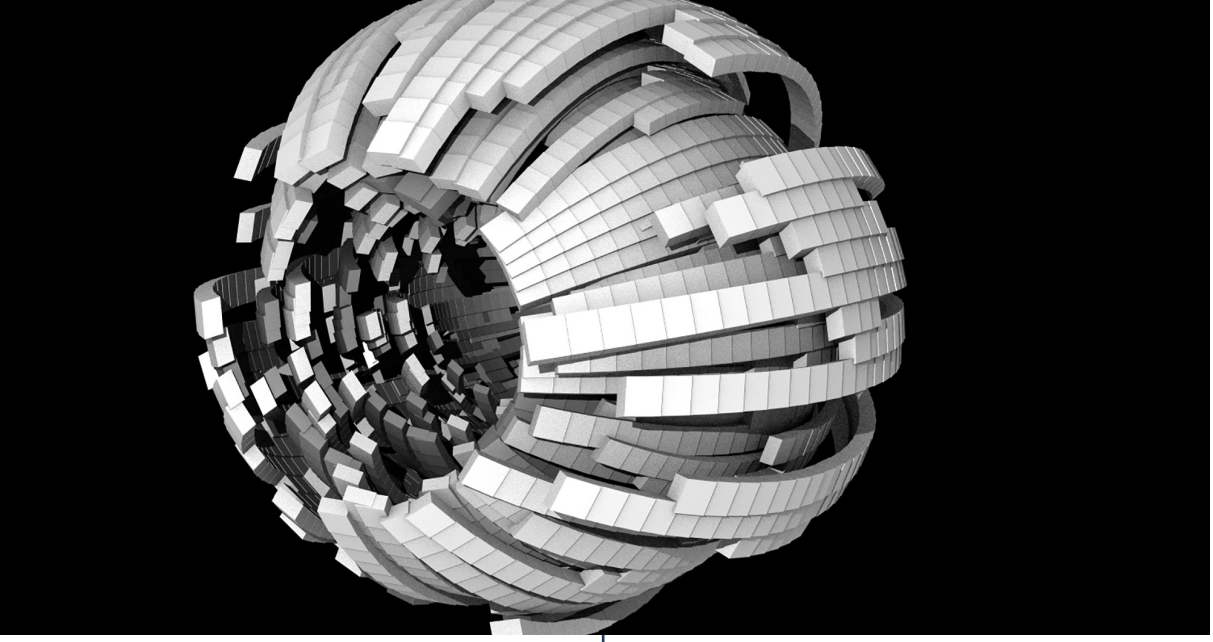
evren sayılardan oluşuyordu ve en kutsal sayı "1" idi. Şaka değil, kendi kurmuş olduğu tarikatın bu ve bunun gibi bize çok tuhaf gelen inanışları vardı. Sayılar doğada direkt olarak var olmasalar da sayı kavramı elbette doğadan ilham alınarak var olmuştur insan beyninde. Her ne kadar "bir"i doğada göremesek de "bir" koyunu görebilmekteyiz. Peki, ya pi sayısı? Bir çemberin çevresinin çapına oranını doğada nerede görebiliriz ki? Hatta doğada bir "çember" görmemiz mümkün müdür? İşte işler biraz kızıştı. Doğada olmayan mükemmelliği acaba biz kendi kafamızda kurup sonra onu doğaya mı yansıtmaya çalışıyoruz? Alman matematikçi Kronecker şöyle der: "Tam sayıları Tanrı yarattı, geri kalanını ise insan..." Acaba matematik doğayı anlamak için oluşturduğumuz üst düzey bir soyutlamadan mı ibaret?

Matematiği kabaca saf matematik ve uygulamalı matematik olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Uygulamalı matematiğin diğer bilimlerdeki kullanımı herkesçe malum. Günümüzden veri biliminden uzay araştırmalarına, fizikten biyolojiye, hatta ve hatta sosyal bilimler gibi oldukça sözel(!) alanlarda dahi matematik çok önemli bir kullanım alanına sahiptir. Uygulamalı matematiğin bu bilimlerdeki muazzam gücü her ne kadar şaşırtıcı olsa da "Biz zaten bu tür bir matematiği bilimdeki problemleri çözmek için geliştirdik!" denilerek matematiğin doğada bulunmadığı öne sürülebilir. Peki ya size saf matematikte karşımıza çıkan garipliklerden bahsetsem?

Nobel ödüllü fizikçi Eugene WIGNER, "Matematiğin Doğa Bilimleri Üzerindeki Açıklanamaz Yararlılığı" isimli makalesinde fizik ve matematiğin ne denli iç içe olduğundan ve şu an fizikte kullanılan yöntemlerin aslında çok önceden matematik içinde bulunmuş yöntemler olduğundan uzunca bahseder. Konu

saf matematiğin diğer bilimlere etkisi olunca bir "keşifçinin" kartları oldukça zengindir. Bununla ilgili iki üç örnek sizi şaşırtmak için yeterli olacaktır diye düşünüyorum. Godfrey HARDY, 20.yy başlarında önemli çalışmalar yapmış ve yaptığı bu çalışmalar için de gerçek dünyada hiçbir karşılık bulamayacak demesiyle konuyla ilgilenenlerin ilgisini üzerine çekmiş ünlü İngiliz matematikçidir. Peki HARDY teoremlerini bilimden kurtarabilmiş mi dersiniz? Elbette hayır. Çok zaman geçmeden sayılar teorisi üzerine yaptığı çalışmalar kriptolojide kullanılmaya başlandı ve aynı zamanda genetik bilimindeki Hardy-Weinberg kuralı da Hardy'nin çalışmaları üzerine inşa edildi. Bernhard RIEMANN, kendi adıyla da anılan eliptik geometrinin kurucusu olan Alman matematikçidir. Riemann'ın geometri ile ilgili çalışmaları kendinden neredeyse 100 yıl sonra gelecek olan Einstein'ın "İzafiyet Teorisi"ni oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Simetri Teorisi, tamamen matematiksel problemleri çözmek için ortaya atılmış olmasına rağmen kurulmasından 100 yıl sonra kuantum mekaniğinde uzay-zamanın ve parçacıkların özelliklerini tanımlamada kullanılmıştır. Daha pek çok örnek adeta "Bu da mı tesadüf?" dercesine tarihin aydınlık sayfalarında beklemektedir. Steven WEINBERG bu durumu şu meşhur sözüyle ifade etmiştir: "Matematikçilerin bilim insanlarından önde gitmeye yönelik bu ürkütücü başarıları, Neil Armstrong'un Ay'a ayak bastığında, orada Jules Verne'ün ayak izlerini bulması gibidir."

Matematiğin keşif olduğunu düşünenlerin argümanlarından temel düzeyde bahsettik (elbette sadece bunlardan ibaret değil fakat bunlar en ilgimi çeken örneklerdi). Şimdi de bu argümanlara karşı çıkanların, yani "icatçıların" savlarına bir bakalım. Önceden uyaralım: Birazdan okuyacaklarınız eğer matema-

tiği seviyorsanız sizi birazcık üzebilir. Öncelikle yukarıda sıraladığımız tezlerin antitezlerini verelim. Matematikğin insan icadı olduğunu savunanlar, matematikğin doğada karşımıza çıkmasının bir illüzyondan ibaret olduğunu öne sürüyorlar. Matematik çok, çok geniş olduğu için içindeki bazı yerlerin doğa ile örtüşmesi, tıpkı bir maymunun daktiloya sonsuza değin rastgele basması sonucu Hamlet'i yazmasının kaçınılmaz olduğu gibi kaçınılmazdır. İnsan beyni algıda seçici olduğu için biz bu örnekleri gördüğümüz zaman şaşırıp işin diğer kısmını düşünmüyoruz.

Matematikğin doğada karşımıza çıkma nedenlerinden birisi de bizim matematikği doğadan ilhamla kurmuş olmamızdır. Ne de olsa biz ve atalarımız milyonlarca yıldır bu doğadayız ve beynimiz de doğal olarak doğaya uygun biçimde evrimleşti. Spiral bir galaksiyi düşünelim. İlk bakışta galaksimiz matematikteki logaritma kavramına uygun hareket ediyor gibi gözükebilir. Fakat galaksinin oluşum aşamalarını öğrendiğimizde işler değişir. Aslında biz logaritma kavramını önceden bulup sonra onu doğada gözlemlemiş değiliz, sadece beynimiz evreni biz farkında olmasak da bu şe-

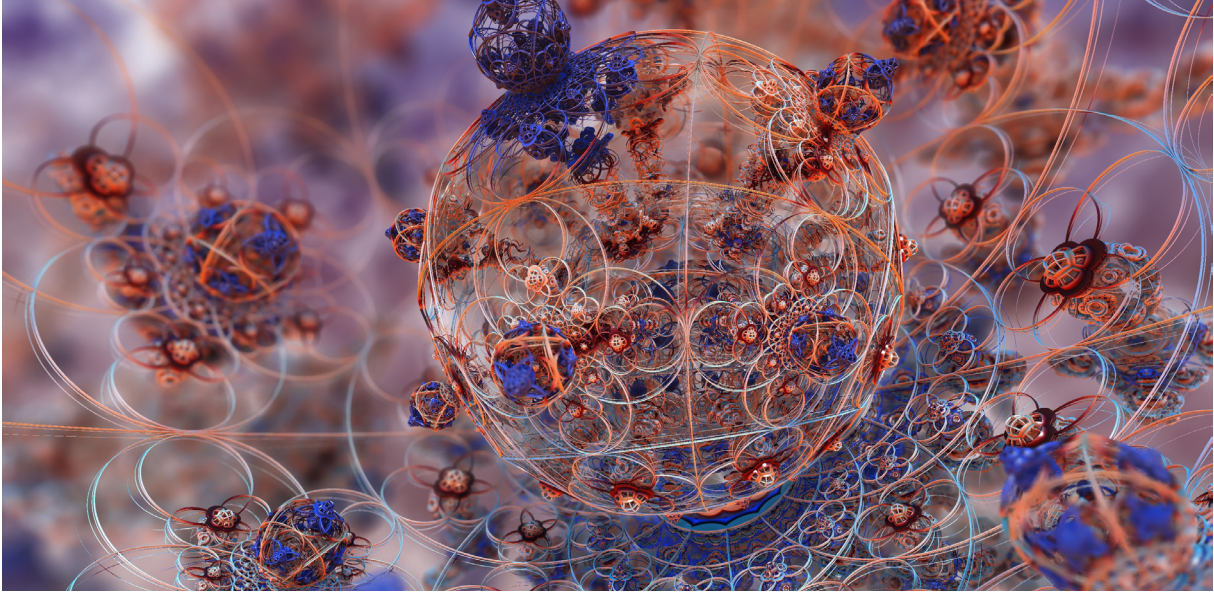
kilde algılıyor. Bizim yaptığımız sadece buna matematiksel bir tanım vermekten ibaret. Logaritmaya benzer bir örnek de Fibonacci dizisi ve altın oran. Aslında doğada tam bir altın oran yok. Etrafımızda gördüğümüz büyüme, ilerleme zaten Fibonacci dizisini oluşturan şey! Bir de insan vücudunda, çiçeklerde, salyangozlarda gözlemlendiği söylenen altın oran var ki tamamen bir efsaneden ibaret! Bir deli kuyuya bir taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış...

Bu iki paragraf, keşifçilere bir cevap mahiyetindeydi, şimdi icatçıların çok tartışmalı bir savına göz atalım. İddiaya geçmeden önce matematikğin temel yapısını anlamamız gerekiyor. Modern matematik toplumda bir iki sayfayı geçmeyen, adına aksiyom adını verdiğimiz, doğruluğunu ispatsız kabul etmek durumunda kaldığımız ön kabuller üzerine bina edilmiştir. Bu aksiyomlardan mantıksal yolla elde ettiğimiz önermelere teorem de adı verilir. Matematiksel bir teorem, kendinden önce ispatlanmış teoremlere ve aksiyomlara dayanmak zorundadır. Kabaca matematikğin nasıl işlediğini tarif ettik sayılır. Şimdi bu noktada icatçıların tezine geçebiliriz.

Günümüz matematiği belirli birtakım aksiyomlar üzerine kuruludur. Peki biz bu aksiyom kümesini değiştirirsek ne olur? Bu soruya Stephen Wolfram bir yanıt bulmuş gibi. Bir bilgisayar yardımıyla farklı aksiyom kümelerini ve kümelerin oluşturduğu matematik sistemlerini inceleyen Wolfram, bizim kullandığımız matematikten çok farklı ama kendi içinde tutarlı çok fazla sayıda matematik sistemi bulunduğunu söylüyor. Ve devamında da günümüzde çözemediğimiz pek çok problemin bu matematik sistemlerinde çok basit bir çözümünün olabileceğini iddia ediyor. Belki de evrende hala anlayamadığımız fenomenlerin(bkz. Plazma Fiziği) suçlusu matematiğimizdir. Belki de doğayı bu kadar iyi anladığımız sanısı da bir algıda seçicilikten ibarettir. Bir kısım icatçılar, matematikçileri sadece çözülebilecek sorularla uğraşmakla suçluyor. Aslında

zor gözüken ama eninde sonunda çözülebilecek olan problemler de bizim sınırlı beynimizi şaşırtıyor olabilir. Hep ihtimalli cümleler yazıyorum çünkü işin bu kısmı popüler matematiği ve dolayısıyla bizleri oldukça aşıyor. İşte bu gibi sebeplerle icatçılar matematiğin sadece doğadan ilham alınarak oluşturulmuş bir yapı olduğunu savunuyorlar. Matematiğin keşif olduğuna inanmanın(!) bir dine inanmaktan farklı olduğunu söyleyenler dahi vardır (bkz. Kurt GÖDEL).

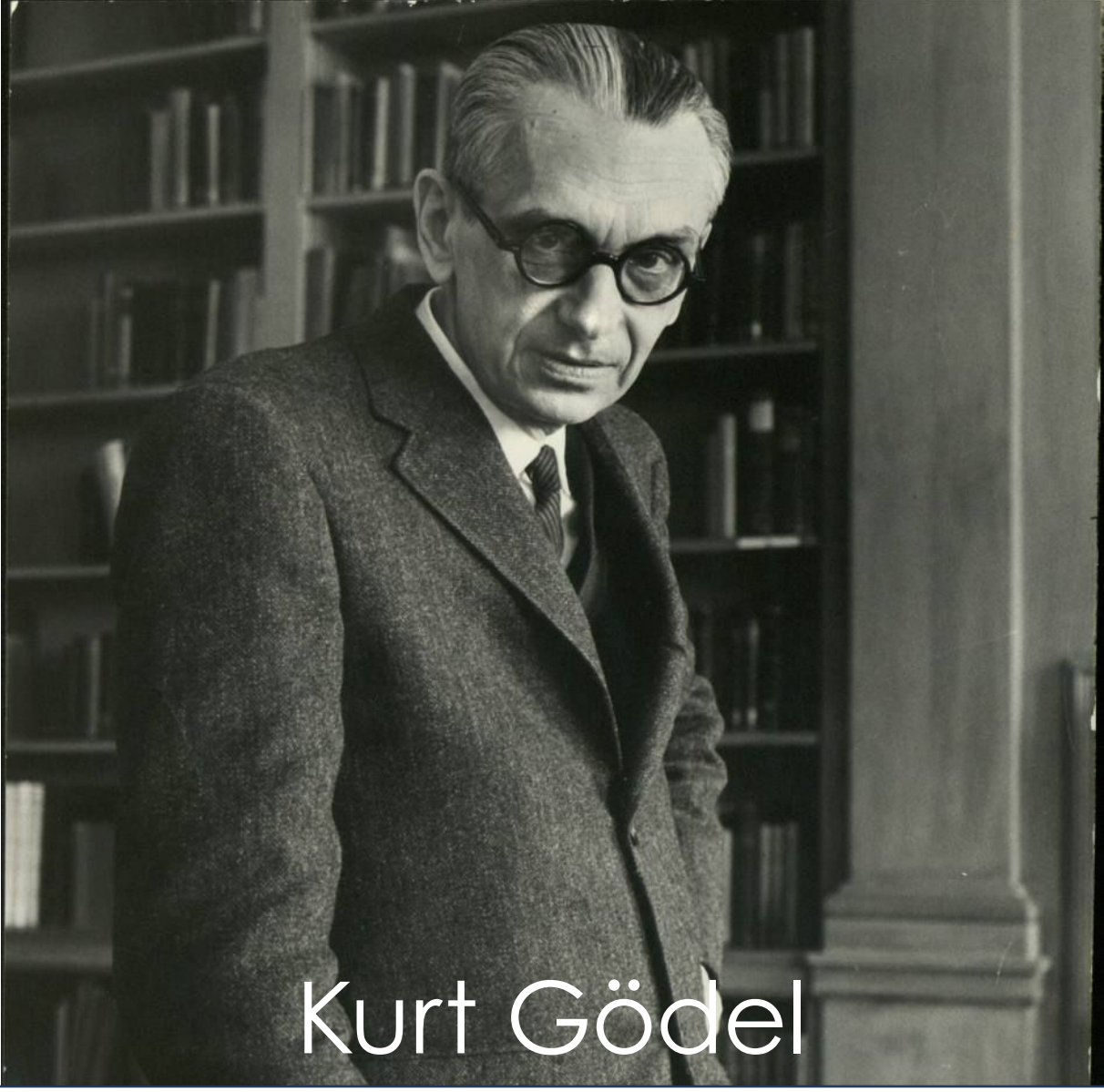
Bu yazıda matematiğin doğada var olduğunu düşünenlerin ve onun insan icadı olduğunu iddia edenlerin görüşlerine yer vermeye çalıştım elimden geldiğince. Tabii ki binlerce yıldır süregelen bu tartışmaya bir yazı ile son veremeyiz, ancak tartışmanın ve konuşmanın sınırı yoktur... ■

Kaynakça:

1) Evrim Ağacı, "Matematik Bir Keşif Mi Yoksa İcat Mı?". Son güncelleme 15 Aralık 2019, <https://evrimagaci.org/matematik-bir-kesif-mi-yoksa-icat-mi-8094>

2) NESİN Ali, Matematik ve Gerçek, İstanbul, Nesin Yayıncılık, 2009

Kurt Gödel ve Düşünce Ufkumuz

Mehmet Emin TİRYAKİOĞLU

20. yüzyılda pek az kişi düşünce ufkumuzu Kurt Gödel kadar etkilemiştir. Onun getirdiği düşünce tarzı yalnızca matematiği değil, tıptan felsefeye pek çok disiplini düşünme biçimimizi kökten değiştirdi.

Kurt Friedrich Gödel, 1906 yılında bugün Çek Cumhuriyeti sınırları içerisinde

bulunan Brün kentinde doğdu. Lise ve takip eden Viyana Üniversitesi'ndeki yıllarında okulun yıldızlarından biriydi. Çocukluğunda ve gençliğinde dinmek bilmeyen soruları nedeniyle ailesi ona "Mr. Why" lakabını takmıştı. Mezun olduktan sonra çalışmalarına yine Viyana Üniversitesi'nde devam etti ve ünlü teoremi Gödel'in eksiksiz olmama teoremi'nin ya da kısaca Gödel Teoremi'nin

ispatını 1931 yılında yine burada yaptı. Yaşadığı dönemde Avrupa'daki siyasi istikrarsızlık, I. ve II. Dünya Savaşları ve Nazi Almanyası'ndaki baskılar Gödel'i derinden etkiledi. Sonunda ABD'ye göç etmek zorunda kaldı. 1951 yılında ilk Albert Einstein Madalyası Gödel'e verildi. 1974 yılında Ulusal Bilim Madalyası ile onurlandırıldı. Princeton'da İleri Araştırmalar Enstitüsü'nde çalışmalarına devam etti. Aynı enstitüde çalışan Albert Einstein'la ortak çalışmalar da yapan Gödel yaşamının sonuna kadar (1978) burada kaldı. 1987 yılında Viyana'da Kurt Gödel Cemiyeti (Kurt Gödel Society) kuruldu. Bu cemiyetin amacı felsefe, mantık, matematik tarihi gibi konularda çalışmalara destek sağlamak. Time dergisinin yaptığı bir anketin sonucuna göre Gödel, Alan Turing'le birlikte 20. yüzyılın en etkili 20 düşünürü arasında gösterildi.

Gödel'in üniversite yıllarına denk gelen yıllarda matematikçiler arasında özellikle matematik sistemlerinin eksiksizliği ve tutarlılığı konusunda ciddi tartışmalar vardı. Gödel fırsat buldukça çeşitli seminerlere katılıyor, bu konuda çalışan matematikçilerin çalışmalarını takip ediyordu. Alman matematikçi David Hilbert'in matematik sistemlerinin eksiksiz ve tutarlı olması üzerine verdiği bir seminer onun fikirlerini derinden etkilemişti.

Binlerce yıldır insanlar diğer bilimlerin aksine matematiğin tutarlılık ve kesinlik gibi ideal beklentileri tam olarak karşıladığını düşünüyorlardı. Geometride yüzyılların eskitemediği ve temellerinden kimsenin kuşku duymadığı Öklityen geometrinin mutlaklığı tartışılmaya başladı.

Aksiyomatik sistemin babası sayılabilecek Öklit, önce mutlaklığı kuşkusuz çekirdek önermeleri yani aksiyomları

hatırlatıp, maddenin çok küçük ve bölünemez parçacıklardan oluştuğunu iddia eden atomist dünya tasavvuru gibi, akla ve sezgiye tamamen uygun ve oldukça yalın bir biçimde bu aksiyomlar temeli üzerine teoremler inşa ederdi.

Aksiyomlar, kimsenin kabul etmekten kuşku duymayacağı doğrulukları apaçık önermelerdir. Doğru olmaları son derece önemlidir zira bir sistemin üzerine kurulu olduğu temellerdir. Gerçeklik anlayışının temelini teşkil ettiklerinden ifadelerin doğruluğunu da etkilerler. Eğer bir aksiyom başka bir aksiyom aracılığıyla elde edilebiliyorsa aksiyom olmaktan çıkar. Bu sebeple matematik ve geometride aksiyomlar hayli azdır. Aksiyomlar matematiksel sistemin temelini oluştururken teoremler üstyapıyı oluşturur. Teoremler mantık kuralları yoluyla aksiyomlardan elde edilir.

Öklit zamanından (MÖ 300'lü yıllar) bu yana matematikçiler aksiyomlarla işe başlamayı tercih ediyorlardı. Ancak 19. yüzyılda geometride önemli dönüşümler yaşandı. Öklit geometrisinin mutlaklığı tartışıldı ve alternatif sistemler önerildi.

19. yüzyılda tahtı sallanan Öklit geometrisinin başına gelenlerin Öklit geometrisiyle sınırlı kaldığı düşünülüyordu ve benzer gelişmenin matematikte de yaşanacağını kimse kestiremiyordu. Yüzyıllar boyunca matematik bilgileri diğer tüm insan etkinliklerinden ayrı düşünülüyordu. Matematiksel bilginin büyük bir düzen ve tutarlılık içinde kesin olarak ispatlandığı düşünülüyordu. Matematiksel yapıların tutarlılığı ve kesinliği yönünde sürdürülen çabalara, Alfred North Whitehead ve Bertrand Russell'in yayımladıkları 3 ciltlik Principia Mathematica isimli eserle âdeta son nokta koyuldu. Whitehead ve Russell matematiğin temellerini saf mantık

kuralları üzerine kurduklarını, çalışmalarının bundan sonraki matematik araştırmaları için sağlam bir temel teşkil edeceğini düşünüyorlardı.

Ancak yaklaşık 20 yıl sonra, 25 yaşındaki Gödel konuyu kuşkuyla yeniden ele aldı ve Russell ve Whitehead'in yanlışlıklarını kesin olarak ortaya koydu. Temel aritmetiği içerecek genişlikte bir sistemde, doğru olduğu halde doğruluğunu aksiyom kullanarak ispat etmenin olanaksız olduğu matematiksel önermelerin bulunduğunu ispatladı. Başka bir deyişle, aksiyomlar üzerine kurulu sistemler tam değil eksiklidir ve bir sistem hem tutarlı hem eksiksiz olamaz. Gödel aynı zamanda matematiksel doğruluk ve ispatlanabilirlik kavramlarının da aynı şey olmadığını gösterdi.

Gödel matematikte çelişki olmadığını kanıtlanamayacağını gösterdi. Kuşkusuz bu durum matematikte çelişki olduğu anlamına gelmiyordu. Ancak bunu kanıtlamak artık imkânsızdı. Özetle Gödel matematiğin içindeki sınırlılıkları gösterdi.

Gödel çok yenilikçi bir yöntem getirerek sayıların herhangi bir yapıya karşılık gelebileceğini gösterdi. Bu müthiş bir gelişmeydi, zira buradan Gödel kanıtının

matematik dışına çıkabileceği bir kapı aralanmış oldu; bu yüzden metafizikten tıbbî kanıtlara kadar birçok olgu tartışmaya açıldı. Gödel'in yenilikçi sayısal-laştırma metodu her sistemin sayılar teorisi bağlamında ele alınabilmesini mümkün kıldı. Artık tutarlılık ve kesinlik gibi kavramlar etrafında düşünen her bilim insanının Gödel'in eksiklik teorisini dikkate alması gerekiyordu.

Gödel matematiğin başka konularında da önemli çalışmalar yaptı. Bilgisayarların temelini oluşturan yinelgen fonksiyonlar kuramı da onun çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Princeton'da çalıştığı süre içinde Einstein'ın kütle çekim alanı denklemleriyle uyumlu, kendi eksen etrafında dönen bir evren modeli geliştirdi. Diğer tüm başarılarını bir kenarını bıraksak eksiklik kuramı tek başında matematiksel düşünceyi binlerce yıllık bir saplantıdan kurtarmayı başardı, matematiği fazla değiştirmediyse de matematiğe bakışımızı kökten değiştirdi.

Hangi alanda çalışıyorsak çalışalım hepimizin Gödel'i anlamaya ihtiyacı var. Çalıştığımız konuyu o konunun sınırlılıklarının ve tutarlılığının farkında olduğumuz sürece geliştirebilir ve yeni ufuklar açabiliriz. ■

Matematik ve Felsefe

Elif Leyal UĞRAŞ

Bir süredir adı korona kadar sıklıkla anılmayan ama milyonlarca, trilyonlarca insanı etkileyen bir virüs var. Bu sayının abartı olduğunu düşünebilirsiniz ancak dünyanın farklı üniversitelerinden onlarca profesör, durumun oldukça kritik olduğu hakkında fikir birliğine varmış durumdalar. İlgili bakanlıklar virüsü kontrol altına almaya çalışsa da şimdilik sadece durumun daha da kötüleşmesini önleyebilmişler. Bazı insanlar bu virüse alerjileri olduğunu söylerken bazıları bu virüsün hayatlarının en az on yılını etkilemiş olduğunu iddia ediyorlar. Bu virüs sizi öldürmüyor, süründürüyor. Yan etkileri arasında aptal olup olmadığınızı sorgulama gibi sancılı ve sanrılı süreçler var. Farklı adlandırmaları olsa da halk arasında MATEMATİK olarak biliniyor.

Matematiğin tarihi insanlığın yaratılışına dek uzanıyor. Fakat bizim bildiğimiz anlamıyla matematik MÖ 6. yüzyıla dayanır. En eski matematikçiler, pek

çoğumuzun adlarını iyi bildiği Euclides (Öklid), Pisagor ve Aristoteles, geliştirdikleri yöntemlerle ve yaptıkları ispatlarla dönemlerinde geniş yankılar uyandırmışlardır. Euclides (M.Ö. 384- M.Ö. 322) 13 kitaptan oluşan "Elementler" isimli eseriyle bir geometri sistemine ismini verirken Pisagor (M.Ö. 572- M.Ö. 497), evrensel uyumu sayılara dayandırma çabası ile başlayan süreçte elde ettiği buluşlarla matematiğin dehaları arasındaki yerini almıştır. Aristoteles (M.Ö. 384- M.Ö. 322) matematiğin en önemli alanlarından biri olan mantık konusunun mimarı kabul edilirken hocası Platon'un (MÖ 427-MÖ 347) "Geometri bilmeyen giremez!" uyarı levhası ile meşhur akademisi matematik tarihinde önemi yadsınamaz gelişmelere ev sahipliği yapmıştır. Tüm bu isimlerin ortak özelliği elbette hepsinin aynı zamanda oldukça başarılı filozoflar olmalarıdır. Bu şekilde aslında matematik ve felsefenin ortak bir tarih inşa ettiğini söyleyebiliriz. Felsefe ve matematiğin

yazdığı bu ortak tarih, matematiğin güzelliğini anlama yolunda felsefenin iyi bir işbirlikçi olduğunu göstermektedir. Her ikisi de yoğun düşünce gücü ve bir hayli sabır isteyen bu alanlarda çalışmalar yapmak tarih boyunca bir statü göstergesi olmuştur. Dönemin yöneticileri matematik ve felsefe alanlarında yapılan çalışmalara destek olarak itibarlarını arttırmışlardır. Elbette ki bu durum, özellikle Antik Yunan'da, matematiksel keşiflerin hızla artmasına sebep olmuştur.

Matematik ve felsefenin ortak tarihine ilişkin örneklerden de anlaşılacağı gibi, filozofların matematiğin temellerini atabilecek kadar başarılı olmalarının nedeni felsefe ve matematiği birlikte özümsemiş olmalarıdır. Çünkü matematik doğru olanın ne olduğunu söyleyen süreç ve sonuç odaklı bir yaklaşıma sahipken felsefe, o doğruya niçin ulaşılması gerektiğiyle ilgilenir. Örneğin matematikte $13+6$ toplama işleminin sonucunun X sayısına eşit olduğunu iddia ederseniz felsefe o X 'in nerede var olduğunu sorgulayacaktır. Çünkü felsefede var olma olgusu mekâna bağlı olarak incelenir. (Bkz. Phenomenalism) Bu sefer toplama işlemini yaptığınız elemanların tanımlı olduğu kümeleri incelemek durumunda kalırsınız. Bu örnekte 13 ve 6 sayıları reel sayılar kümesinde tanımlı olduğundan X 'in de bir reel sayı olması gerektiği söylenebilir. Yani X var ise ancak ve ancak bir reel sayıdır ve X ancak ve ancak bir reel sayı ise var olabilir. Tam bu noktada Platon'un "Kusursuz Formlar" tanımından bahsedilebilir. Platon'un iddiasına göre, bizim algılarımızın ötesinde olan 'kusursuz' formlar dünyası vardır. Bizim gördüğümüz her şey gerçekte olanların gölgesinden ibarettir. Felsefecilerin bir kısmı, bunun matematik için geçerliliği olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre matematiğin kusursuz (!) bir formu

vardır ve bizim uğraştığımız matematik bu kusursuzluğun yozlaşmış bir kopyası olduğundan dolayı kabullere ihtiyaç duyar. Fakat böyle bir matematiğin var olup olmadığına, hatta var olup olamayacağına dair elimizde hiçbir delil olmadığı için bu düşünce -özellikle ispatlara âşık olan matematikçiler tarafından- pek kabul görmez.

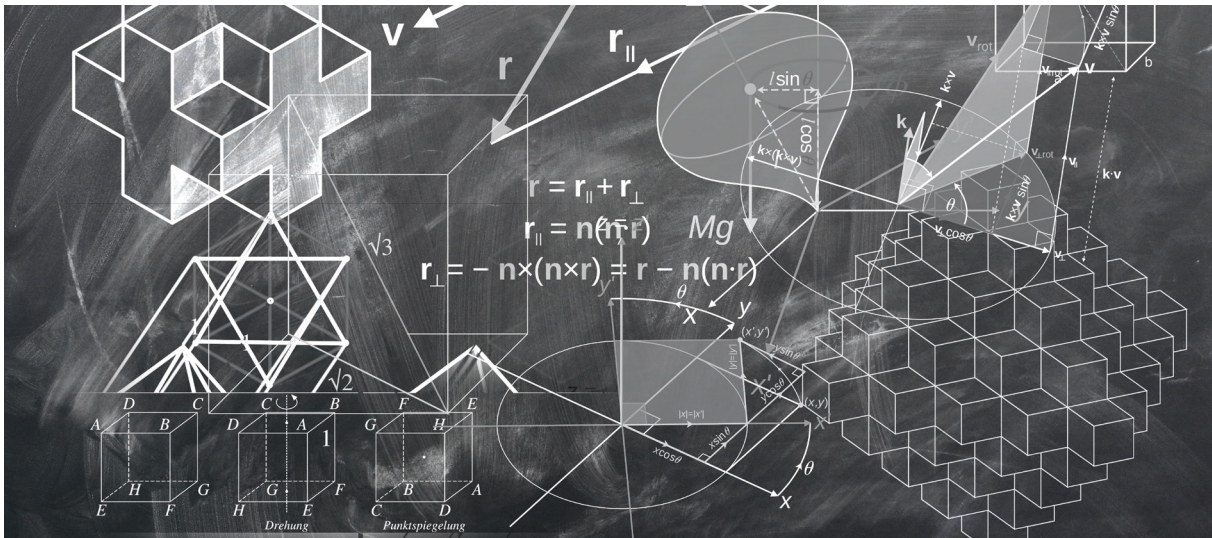
Buradan da anlaşılacağı gibi varlık olgusu matematikte -aksi ispat edilene dek- her daim kabullere dayanır. Bu kabuller başka bir önermeye götürülemez ve kanıtlanamaz. Bir geri götürme ve kanıtı da gerektirmeyip kendiliğinden apaçık olan ve böyle olduğu için öteki önermelerin temeli ve ön dayanağı olan temel önermeye belit, aksiyom ya da postulat denir. Ne türlü bir belitten yola çıkılırsa o türlü bir sonuca varılır. İşte bu nokta belki de matematik ve felsefenin birbirinden kalın çizgilerle ayrıştığı kısımdır. Felsefi yöntem, özü gereği, bir sorgulama zincirine ihtiyaç duyduğu için felsefe aktivitesi düşünce ilkelerine ve mantık kanunlarına başvurmak durumundadır. Matematik ise mutlaka bir başlangıç ilkesine ihtiyaç duyar. Ne şekilde bir matematik felsefesi benimsediğimize ve bakış açımıza bağlı olarak bu başlangıç ilkelerinden, mantık kanunlarından ya da simgesel çıkarım kurallarından yola çıkarak ya yeni bilgiler türetiriz ya da ortaya bir sav atıp bu savın başlangıçta kabul ettiğimiz ilkelerle olan ilişkisine bakarız. Yani savın, başlangıçta kabul ettiğimiz varsayımlara indirgenen kanıtını ararız. Başka bir deyişle, matematik aksiyomatik yöntemle dayanırken, felsefe aksiyomatik bir yol izlemek zorunda değildir. Hatta aksiyomatik sistem felsefenin yapı taşlarından birisi olan "sorgulanabilirlik" ilkesine tam bir tezat oluşturur. Çünkü felsefe kavramların ve -matematik için konuşursak- nesnelerin üzerinde düşünerek bunların mahiyetine inmeye çalışan bir disiplin olarak

karşımıza çıkar. Felsefe içinde mutlak doğru diye bir şey yoktur. Her doğru sorgulanmaya, hatta bazen yanlışlanmaya, mahkumdur. Halbuki matematik, tanımlardan ve aksiyomlardan yola çıkıp bu temelden mantıksal olarak ne gibi önermelerin çıktığıyla ilgilendiği için bir dizi işlemler silsilesi sonucunda elde edilen doğru eğer yine aksiyomlara dayanılarak kanıtlanabiliyorsa mutlak doğrudur.

Tüm bu farklılığa rağmen felsefe olmadan matematik, matematik olmadan felsefe eksik kalacaktır. Çünkü felsefe, matematikte yöntemin inşasına katkıda bulunurken; matematik, felsefeye ihtiyaç duyduğu sistematik düşünme biçimini kazandırır. Nitekim felsefenin gelişimde matematiğin öneminin fark edilmesi uzun sürmemiştir. Giordano Bruno, Galileo, Descartes, Pascal, Spinoza gibi bilge ve matematikçiler, felsefe sorularının çözümünde matematiği yardımcı bilim değil de temel öge diye anladılar. Böylece matematik evren düzenini açıklamadan çok, felsefe sorunlarının çözümünde yöntem niteliği kazandı. Leibniz, matematikçilerin görüşlerini doğrudan doğruya felsefenin ilgi alanı içine soktu. Matematik felsefenin yardımcısı değil, kendisi olma durumuna getirildi. Spinoza, felsefe konularını içeren, Etbika adlı yapıtında uyguladığı çözüm yöntemini

“more geometrico” (geometri yöntemi) olarak niteledi. Bu çalışmalar sonunda bir “matematik felsefesi” gelişti. Condorcet, Kant gibi filozoflar matematiğe, dolaylı olarak ağırlık verdiler. Felsefe sorunlarının matematikteki gibi açık ve seçik bir nitelikte çözümünün gereğini ileri sürdüler. 19.yy’dan beri matematik ve felsefe bir bütünün iki bölümü gibi anlaşıldı. Bu görüş mantığa uygulanarak bütün önermelerin açıklanışında matematik çözüm ilkelerine dayanma gereği ortaya atıldı. Daha sonra mantık felsefeden alınarak matematiğin ilgi alanına kaydırıldı. Bu bağlamda, “Aklın Yönetimi İçin Kurallar” kitabında Descartes şöyle der “Aklımızın bütün işlekliliğini daha az önemli ve en kolay olana yöneltmeli ve doğruyu sezgimizle açık ve seçik olarak görme alışkanlığı edininceye kadar üzerinde yeterince uzun süre durmalıyız.” Sabrın, sezgiselliğin, akılcılığın önemini vurgulayan bu cümle matematiğin de felsefenin de ana gayesine ışık tutar.

Sonuç olarak her ne kadar ilk bakışta birbirleriyle alakasız görünseler de aslında matematik ve felsefe ayrılmazcasına birdirler. Bunu ünlü Moebius şeridinde benzetebiliriz. Hangisinden yola çıkmış olursanız olun, diğerine varmanız kaçınılmaz olacaktır. Bu her ikisinin de kendine has güzelliğine ve zarafetine zarar vermez, aksine zıtlıklarından beslenerek mükemmel bir diyalektik oluşturur. ■

İnsan Ne İle Düşünür?

Bilge BOSTANBAŞI

Düşünmek, çevremizi anlamlandır-mamızı sağlayan insanın ayırt edili-r doğasının en önemli parçasıdır. Düşünce kavramı özelinde insanları in-celediğimizde ise öne çıkan grup elbette filozoflar olmuştur. "Peki, bu düşünme ve anlamlandırma arayışında filozofların en sağlam yardımcısı ne olmuştur?" diye soracak olursak karşımızda doğal olarak dili buluruz ki dil düşüncenin var olma-sının da elzem bir parçasıdır.

Filozoflar sözcükleri kullanarak görüş-lerini açıklamışlardır. Dilin bütün im-kanlarını kullanırken dile yeni sözcük ve kavramlar da kazandırmışlardır. Bir filozofun görüşlerini iyice anlayabil-mek için sistemini hangi kavramlara dayandığını ve bunların anlamlarını iyi tespit etmek gerekir. Sokrates gibi filozofları düşündüğümüzde onların ellerindeki tek aracın gerçekten de sözcükler olduğunu görürüz. Felsefe ile dil arasında bu nedenle diğer etkin-

liklerde olduğundan çok daha fazla ve zorunlu bir ilişki vardır. Felsefe kullandığı sözcükleri dilden alır, onlara çeşitli anlamlar yükler, kavram haline getirir; kavramlar arasında yeni ilişkiler kurar, var olan ilişkileri ise açıklar. Bunların yanında daha önce belirttiğimiz gibi felsefi sorgulama ilk önce sözcüklerin dildeki anlamı üzerinde “Nedir?” kilit sorusu ile başlar. Dildeki kavramların anlamlarında derinleşir. Anlamın ortamı ise yine dildir, dildeki sözlerdir.

Felsefe başlığı altında dil ve düşünce bir bütündür. Düşünce varlığını ancak dil ile gerçekleştirebilir. İnsanlar dil ile düşünürler; yalnız düşünmeye yardımcı olan bir araç değildir dil, aynı zamanda düşünmenin ön koşuludur. Ancak dile olan hâkimiyetimiz kadar düşünme sınırlarımızı zorlayabiliriz. Bazı filozoflar konuşmaya sesli düşünme diyerek dil olmadan düşünemeyeceğini, konuşulamayacağını ve iletişim kurulamayacağını ileri sürmüşlerdir. Örneğin Platon’a göre düşünme içsel ve sessiz bir konuşmadır.

Porzig’e göre de dil, asıl başarısını düşünce alanında gösterir. Dil düşünceyle dünya görüşü ortaya koyarken bu görüşlerin gücü dilin insan yaşayışında yansıyan düşünme çizgisinin kavrayışında yatar. Çünkü düşünen özgürdür ve bu özgürlük insanın düşünce ufkunun sınırını tayin eder. Özgürlükler ancak dil çerçevesinde kendini gerçekleştirebilir. Nermi Uygur’un ifadesiyle, “Düşünme yazgım dilimdir. Düşünmenin aktığı yol dilimin çizdiği yoldur”. Dil-insan ilişkisi açısından dilin yerini belirlemeye çalıştığımızda ise görürüz ki, insan hem dile sahip hem de dil tarafından kuşatılmış bir varlık olarak karşımıza çıkar. Dili anlamaya yöneldiğimizde dil ile dünya arasındaki ilişki ve deneyimlerimizin dille olan bağlantısı da açığa çıkar. Searle’ın deyimiyle “İnsan niteliği taşıyan toplumsal ilişkilerin ve deneyim biçim-

lerinin dil olmadan gerçekleştiremeyeceğini görürüz. Dil gerçekte bizi hayvansal yaşamın öteki biçimlerinden ayıran en belirgin öğedir”.

Humboldt “Dil, olmuş bitmiş bir şey, bir ürün değil, bir etkinliktir.” sözü ile dilin insan tarihinin başlıca yaratıcı güçlerinden biri olduğunu anlatmak istemiştir. Dilin bir iletişim aracı olduğunu ileri sürenlere karşı Humboldt dilin yalnızca yalın bir araç olmadığını, düşünceyi yaratan bir etkinlik olduğunu ileri sürmüştür. Dil olmasaydı düşünme de olmazdı. Bunu somut olarak doğuştan kör, sağır ve dilsiz olan Helen Keller örneğinde görebiliriz: Helen Keller düşünmeye başlamasını, çevreyle bağlantı kurmasını şöyle anlatır yaşam öyküsünde: Eğitici bir gün kendisine bardakla su içirirken elini musluğa tutar ve avucuna “su” yazar. Bu adlandırılma ile birden bir tutamak bulmuştur. Artık bir şeyleri ayırt etmeye başlamıştır.¹

Her şeyin adını soracaktır artık. Düşünme adlandırma yoluyla olmuştur. Adlandırıldığı anda nesnelerin varlığını kavrayabilmiş, başka deyişle nesnelerin varlığını kavrayabilmesi adlandırma yoluyla, yani dille olmuştur. Karışıklık düzene çevrilmiş, her şey yerli yerine konmaya, her şey anlaşılır olmaya başlamıştır. Dilin gücü düşünmeyi yaratmasında. Dile dökmeden, dil kalıbına yerleştirmeden gerçekliği anlayamıyor, üzerinde düşünemiyoruz. Dünyayı dil yoluyla kavriyoruz.

Dil; düşüncenin, aklın bir görünüşü olarak insanın varlığını işgal etmiştir. İnsan, Aristoteles’in deyimi ile “zoon logon ekhon” dur. Yani insan konuşan canlıdır. Bu, dilin insanı diğer canlılardan ayıran temel niteliğidir. Burada logon logos’la ilgilidir. Logos kavramı iki anlamı da içinde taşır. Logos, bir yandan söz, dil demektir; öbür yandan düşünce akıl demektir.² Kafayı yoğuran da düşün-

memizi sağlayan da dildir. Kimliğimiz dilimiz içinde gelişiyor. Hepimiz bir dil içine doğuyoruz. İnsanın insan olması, insanın kendi olması, kendi kimliğini bulması, kendinin bilincine varması da dille bağlı. İçine doğduğumuz dil kimliğimizi de belirliyor. Yani dilimiz kimliğimizdir diyebiliriz. Her zaman bir kimlik arayışı içine giren filozoflar da oldukça tabii bir şekilde her zaman dil ile iç içe olmuşlardır. Düşünceyi yaratan ve ileri götüren de dil olduğuna göre büyük düşünce yapılarının kurulabilmesini de dil sağlar. Ancak bunun için dilin de gelişmiş olması gerekir. Kimi zaman kimi engellemeler yüzünden bir ülkede dilin gelişmesi durabilir. Dil gelişemeyince düşüncenin gelişmesi de durur. Dilin engellendiği yerde düşünme de engellenmiş olur. Düşünmenin engellenmesi en çok da felsefe alanında etkisini gösterir. Çünkü felsefe her şeyden önce, Hegel'in dediği gibi: "Var olan her şey üzerinde düşünmedir."

Dil, felsefi bir sorun olarak, Antik Yunan'dan çağdaş felsefeye kadar her dönemde felsefenin konuları arasında yer almıştır. Felsefi açıdan dil, insan ve insan yaşamını anlama ve anlatmanın yoludur. Herakleitos, Stoacılar, Yeni Platoncular dili bilgi ve düşünce ilişkisi olarak algılamakta Mistikler ve kutsal dinlerde dil tanrısal bir özün yansıması ve yaratması olarak düşünülmüştür. Dil, rasyonalistlerde insan aklının bir ürünü olarak görülürken, bilginin deney ve duyular sayesinde kazanabileceğini savunan ampiristlerde duyuların kendini açması olarak kabul edilir. Akıl ve mantığa önem veren pozitivistler ise dilin doğanın seslerini taklit etmekten doğduğunu ileri sürerler.

Dilin ne anlama geldiği sorusu ise dil üzerine düşünen bazı önemli düşünürler tarafından şöyle karşılık bulmuştur: 17. ve 18. yüzyıllarda dil zihinle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Tasarımcı zihinselci görüş olarak da adlandırılan bu bakış açısında dil, anlamların insan

zihnindeki tasarımlarından, imgelerden ya da bir takım psikolojik görüntülerden oluştuğu ileri sürülür. Locke ve Hume'un temsilciliğini yaptığı bu anlayışta dil, zihnimizdekileri dışa vurmanın bir aracı olarak ele alınır. Heidegger'e göre ise dil insanın varlıkta karşılaştığı yerdir. Burada dil, insanların istemleri doğrultusunda kullandıkları bir araç değildir. Varlığın olageldiği olay olarak kavranmaktadır. Dil, insanın varlığını barındırır. Yani "Dil varlığın evidir."

Sonuç olarak denilebilir ki dille yaşadığımız tecrübe var oluşumuzun en derin bağlantısına bizi taşır, hatta dilin kaybolduğu yerde varlığın da bir anlamı olmayabilir. Bu nedendir ki Gadamer'in dediği gibi dilin varlığı, varlığın diline dönüşmüştür. Çünkü dil bir perspektifte varlığın yeryüzünde tezahür etmiş halidir. İnsan dili ile dünyayı anlama, sorgulama ve temellendirme olanağı elde etmiştir. Dilin düşünceye ve yaşama olan katkısı konusunda hiçbir şüphe yoktur. İnsan, dili ile varlık dünyasının içine dahil olur ve onun derinliklerinde yürüebilir.

İnsan kendini ve kendi dışındaki dünyayı ancak dil ile anlar ve anlamlı hale getirir. Böylece felsefe de ancak dil ile var olabilir ki bir filozofun insanı ve çevreyi anlamlandırma arayışında en sadık yoldaşı dildir. Akıldaki sorular da onların cevapları da dil ile var olur, düşünülür ve yayılır. Dil, felsefenin yolunu aydınlatan kutup yıldızı misalidir ki dil olmadan felsefe karanlıkta yolunu kaybetmiş bir yabancı gibidir; her yer kararmış, bütün kavramlar anlamını yitirmiş ve her yeri bir ifadesizlik hissi kaplamıştır. Bu açıdan dil nasıl hayatımızın vazgeçilmez bir parçasıysa felsefe de dilin ışığında kendini gösterecek ve düşünülmeye, sorgulanmaya ve cevaplanmaya devam edecektir. ■

1. Müslim Akdemir, Dilin "Konuşan Dil" için Anlamı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2009
2. Bedia Akarsu, Felsefe Açısından Dil

Mümkün Olmayan Ahlak

Mirza KOTİL

Ahlak felsefesi üzerine çalışmalar yürütmüş olan pek çok filozof "Ahlak"ın ne olduğu ile ilgili farklı görüşler barındırıyor. Ancak görebildiğim kadarıyla hepsi ahlakın insanlığı bir üst seviyeye taşıdığı konusunda birleşiyorlar. Nietzsche bunu soyluluk kavramı ile birleştirip Romalıları örnek verir. Romalıların soyluluğu onları insanlığın öncüsü kılan özellikleriydi ve bu yüzden ahlaklı kabul edilirler. Ancak Modern Dünya'nın değer yargıları ile bakıldığında Romalılar insanlara çok da ahlaklı bir toplum olarak gelmeyeceklerdir...

Birçok devletin topraklarını işgal etmek, halkını köle alıp zulmetmek, halk içerisinde belirgin sınıfsal ayrılıklar oluşturmak ve kadını insandan ayrı bir biçimde neredeyse “mal” olarak görmek Modern Dünya’da hiçbir devletin başa çıkamayacağı kadar tepki çekici konulardır. (Bazı devletler bu 4 unsurdan 3’ünü uygulasalar da Modern Roma bile 4’ünü birden uygulamaktan acizdir.) Bu bakımdan düşünüldüğünde insanlık hiçbir zaman ahlaklı bir toplum çıkartmamış olmalıdır ve böyle bir durumda ahlak, insanlığı ileriye götüren olgu olmaktan çıkacaktır.

Bu devasa çelişkinin en temel sebebi olaylara Modern Dünya’nın değer yargıları ile bakılmasıdır aslında. Bu yargılar sayesinde çok rahat bir şekilde geçmişe bakar, bu yargıların mevcut olmadığı toplulukları inceler ve onlara “barbar” dersiniz. “Romalılar Cermenlere zulmetti. Barbar Romalılar!” “Araplar hükümleri altındaki toplulukları din değiştirmeye zorladı. “Barbar Araplar!” veya “Şu zalim Çinliler sürekli Türk toplulukları arasına nifak sokup onlara hükmetmiş. Barbarlar!” tarzında ifadeleri rahatlıkla kullanır ve Modern Dünya’da modern değer yargıları ile yaşayan modern insanlardan alkış alırsınız. Ancak olaylara doğru bir gözle bakıldığı zaman ne bu topluluklar ahlak yoksunu, ne de siz ahlaklı olursunuz. Çünkü ahlak, değişime müsait olan değer yargılarının çok üzerindedir.

Peki, ahlak nedir? Kime veya kimlere ahlaklı diyebiliriz? Ahlaklı olmak için ne yapmak, nasıl davranmak lazım?

Ahlak yukarıda belirttiğim gibi insanlığı ya da insanı bir adım öteye taşıyacak olan şeylerdir. Bir topluluğun insanlığa yaptığı katkı bizim onları ahlaklı görmemize sebep olmalıdır veya bir insanın kendisini veya bir başka insanı bir adım

ileri götürmesi ahlaklıdır. Romalılar “özgür insan” portresini ilk defa başarılı bir şekilde ortaya koyan topluluktur. İnsanoğlunun özgürleşmesi, tarihte binlerce yıl boyunca atılmış olan en büyük adımlardandı ve insanlığı ne kadar ileri götürdüğü aşîkârdır. Öte yandan onların yıkılmasına sebep olan Cermen toplulukları alabildiğine ahlaksızlık ile suçlanmalıdır. İnsanlığın karanlık çağı olan Orta Çağ, bu toplulukların elinden çıkmış ve insanlığı büyük bir gerilemeye sürüklemiştir. Toplumlara ahlakına böyle bakmak gerektiğini düşünüyorum. Öte yandan bireyi hayatına baktığımızda; evladına iyi bir eğitim verip onu hayata hazırlayan fedakâr anne-babadan daha ahlaklı kim olabilir? Geçenlerde Papa Franciscus’un bir videosuna denk geldiğimde çok şaşırdım. Sekiz – on yaşlarında bir çocuk, yakın zamanda hayatını kaybeden babasının ateist olduğunu, ancak çok iyi bir insan olarak hayatını sürdürdüğünü ve kendisini vaftiz ettirdiğini belirtmiş, ardından babasının cennete gidip gidemeyeceğini sormuştu. Papa Franciscus ise bir babanın çocuğunu vaftiz ettirmesinin merhametten geldiğini ifade edip çocuğa böyle merhametli bir babanın cennetten uzak kalamayacağını söylemişti. Papa Franciscus’un kendi verdiği müjdeye ne kadar inandığını bilemem ama Hristiyanlık gibi kendinden olmayanlara karşı son derece katı olan bir dinin bile merhametli bir babaya hoşgörü ile baktığını bana göstermişti. Demek kendinden başkasına iyilikte bulunmaya çalışmak bir insanın ahlaklı olarak nitelendirilmesi için iyi ve evrensel bir sebep.

Gelgelelim bu ahlak ilkeleri pek çok zaman yanlış anlaşılıyor. İnsanlar göstermiş oldukları zayıflıkları ve tavizleri iyilik ve soyluluk olarak görmeye başlıyorlar. “Kötü kötülüğü ile kalır. Bulaşmayalım şunlara.” tarzındaki ifadeleri kullandıklarında kendilerini yüce olarak

görüyorlar. Bu kesinlikle ahlaklı olmanın yolu değildir. Kötü bir huyu birinde gördüğünüzde burnunuzu kıvırıp yüzünüzü buruşturarak oradan uzaklaşmanız sizi ahlaklı biri yapmaz. Bu ancak en son tercih edilen olmalıdır. Nietzsche "iyi"nin korunup sürdürülmesinin de ahlakın bir parçası olduğunu söylüyor. Sonuna kadar doğru! Bugün kötüyü durdurmak için çaba sarf edilmezse, kötülük her yanı sarıp iyinin var olmasını engelleyecektir. İyilik mücadelesiz değil.

Özetle ahlaklı olabilmek için en temel gereksinimler insanı daha ileriye götürmek, kendine ve diğer insanlara faydalı olmak ve her daim iyiliği korumaktır. Bu üç olgu zaman ne kadar değişirse değişsin evrenseldir. Somut bir davranışı spesifik olarak belirtmek doğru olmaz. Bundan anlaşılacağı üzere modern dünyanın değer yargıları ile ahlaki seviyeyi ölçmek doğru olmayacaktır. Bu yargılar ile olsa olsa bugüne bakabilirsiniz. (ki onun için bile yeterli gelmeyebilir)

Ahlaklı olmak günümüzde o kadar ağır değer yargılarına maruz bırakılıyor ki eğer iyilik perisi falan değilseniz bu şartları taşımanız mümkün değil. Üstelik bu yargılardan bazıları aslında insanı ahlaksızlığa itiyor. Kişinin düşüncelerine bile müdahale ettiriyor bu değer yargıları. Bir saniye oturup düşünmek lazım.

Soylu Romalıların zar zor ortaya koyduğu ve onları ahlaklı saymamızı sağlayan özgürlük bugün çiğneniyor. Batı toplumu ne istediğim gibi düşünmeme izin veriyor ne de davranmama. İnsanoğlu istediğini düşünemedikten sonra ne iyi olabilir ne de kötü. Sıkıştırılmış boş vatandaşlar oluşur sadece. Kötülüğü yok etmek için iyiliği de yok etmek anti-bakteriyel sabun gibidir. Hasta olmazsınız ama sağlıklı da olmazsınız. Yaşarsınız sadece. Bu yüzden mümkün değildir ahlaklı olmak bu toplumda. Ve ahlaklı bireyin olmadığı toplum yıkılmaya mahkûmdur. Bu yıkılış da şüphesiz Roma'ninkinden çok daha büyük olacaktır.

En son olarak görülüyor ki ahlaki değerler insanoğlunun (hele ki bu insanoğlu Cermenler ya da Yahudilerse) kendi başına yürütemeyeceği kadar yüce şeylerdir. Tanrısızlığın tarih boyunca hiç görülmediği kadar zirvede olduğu 21. Yüzyılda bu tarz ahlaki çöküşlerin meydana gelmesi pek tabidir. Bu toplum için çıkış reçetesini hazırlamaktan aciz olan filozoflar Hazreti Peygamber'in ahlaklı bireyi anlattığı şu hadisini dikkatle okumalıdır: "İnsan ölünce, şu üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir: Sadaka-i Cariye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı evlat. ■

Yapay Zekâ Mümkün Müdür?

Zeynep Betül KAYA

“Çünkü o bir makine, yani tabiatın esir edilmiş bir parçasıydı. Frenklerin mekanik diye adlandırdıkları hiyel ilmi de tabiata emretmenin yegâne yoluydu. Müzik kutusu haline soktuğu demir külçesine böylece şarkı söylemesini emreden hiyelci ise, elbette padişahın sadık bir bendesi olarak, gerçek bir büyücüydü. Kısacası hiyel ilmi; emirlere asla karşı gelmeyecek sadık köleleri, yani makinaları yaratma sanatıydı. Makinaları çalıştıran yedi tabiat kuvveti, hiç şüphesiz ki hiyel ilmi sayesinde insanların kudreti ve iktidarı olacaktı.” der Yafes Çelebi, İhsan Oktay Anar’ın eski zaman mucitlerinin inanılmaz hayat öykülerini kaleme aldığı Kitab-ül Hiyel romanında. Ne var ki Yafes Çelebi’nin insanların kudreti ve iktidarı olacağını öngördüğü hiyel ilmi, tabiri caizse 21.yy terminolojisinde makine bilimi, son yıllarda spesifik bir

araştırma dalı olarak ortaya çıkan ve araştırmacılar tarafından yapay zekâ veya bir diğer adıyla makine öğrenmesi olarak adlandırılan çalışma sahası ile beraber toplum içinde az çok eli kalem tutan herkesi gelecek adına endişelendirmeye başladı.

Birçoğunuzun başrolünü ünlü İngiliz oyuncu Benedict Cumberbatch'ın canlandırdığı 'Yapay Oyun: Enigma' filminde de hatırlayabileceği gibi dünya çapında bilgisayar biliminin kurucusu sayılan İngiliz matematikçi Alan Turing'in "Sizi makineler düşünebilir mi sorusunu sormaya davet ediyorum." cümlesi fitili ateşleyen ilk kıvılcım oldu. İnsanın kendi benzerini tasarımıyıp kendi eliyle inşa etmesi fikri uzun yıllardır insan zihnini meşgul etmiş, üzerinde hem çok mürekkep dökülmüş hem de çok kol gücü harcanmış olsa da, dijital bilgisayarlarla bu işe kalkışmak bir devrim niteliği taşıyordu. Hatta MIT Bilgisayar Bilimleri laboratuvarı yöneticilerinden Edward Frenklin "Tarihte üç büyük olay vardır: Bunlardan ilki kâinatın oluşumudur. İkinci yaşamın başlamasıdır. Üçüncüsü de yapay zekânın ortaya çıkışıdır." der. Bu durumda elbette popüler kültür de bu bilmece dolusu her gün yeni bir sır perdesi aralanan yapay zekânın ekmeğini yemekte geri durmamıştır. Milyonlarca bütçe ayrılarak çekilen Hollywood filmleri mi dersiniz yoksa muhtemel felaket senaryolarını dinlemek için gidilen fahiş fiyatlı konferanslar mı veya yapay zekâ legallığının konuşulduğu kısır tartışmaların döndüğü tartışma programları mı? Tüm bu popüler kültür ürünleri ve akademik çalışmaları bir kenara konulursa, araştırmacıların aklında hala ciddi soru işaretleri var. Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Cem Say kendi tecrübelerine dayanarak şu cümleleri aktarıyor "Yapay zekâ şu işi yapamaz diyen birileri oluyor. Genellikle o çok da uzun olmayan bir süre sonra bilgisayar-

lar tarafından insanlardan daha yüksek bir performansla yapılmaya başlanıyor. Bu ilk başta bir çalkantı yaratıyor, ama çok geçmeden bir ses duyuluyor: "O iş insan özü gerektirmeyen mekanikleştirebilmiş bir işmiş zaten! Esas şu diğer işte bilgisayarlar insanları geçemez." Döngü böylece sürüyor, mühendisler sürekli kayan hedefi tutturmak için o diğer işe odaklanıyor." Tabi tüm bunların yanı sıra hala cevaplanamayan çok temel bir soru var. Yapay zekâ mümkün müdür sorusunu sordüğümüzde karşımıza: Zekâ nedir? Akıl nedir? Akıl sadece beyinsel faaliyetlerden mi ibarettir? Zihin ile beden arasında nasıl bir ilişki vardır? Bilinç nedir? gibi felsefe tarihinde uzun tartışmalara yol açmış sorular çıkmaktadır. Yapay zekâ ile ilgili kaygılarımızı ve endişelerimizi dile getirdiğimizde karşımızda kesin bir yapay zekâ örneği olmadığını da hesaba katarsak, çözüme ulaşabileceğimiz yegâne kaynak felsefedir.

İnsan doğasının madde ve ruh olarak birbirlerinden ayrı iki cevherden mi, yoksa bir tek maddi cevherden mi oluştuğu sorusu, modern felsefede birçok farklı konuyla irtibatlandırılarak tartışılmaktadır. Bu konulardan biri de yapay zekâdır. Modern dönemde dualizm (ikicilik) yani varlığı hem maddi hem de düşünsel olarak kabul eden yöntem ile en çok özdeşleşmiş isim Fransız Filozof Descartes olmuştur. Descartes Dünya da yaşayan varlıklardan sadece insanın, madde dışında bir cevhere (zihne/ ruha) sahip olduğunu düşündüğünden, hayvanları birer makine olarak görüyordu. Descartes'e göre bu makineler tanrı tarafından yapıldığı için insan üretimi makinelerden çok daha üstün özelliklere sahip olsalar da bu husus hayvanların hareketlerinin mekanik kanunlar çerçevesinde açıklanabileceği gerçeğini değiştirmiyordu. Descartes'in fikirlerinden etkilenen diğer filozoflar hayvanları birer makine gibi görmesini ele alarak

insanın da bu şekilde açıklanabileceğini, insanda maddi bedenden ayrı bir cevher tasavvur etmeye gerek olmadığını söylediler.

Bedenin madde dışında ayrı bir cevhere sahip olamayacağı fikri ise tarih boyunca özellikle materyalist filozoflarca savunuldu. Materyalist felsefeye inananlar için insanın tüm özelliklerinin (düşünme, sevinç, acı gibi zihinsel özelliklerinin de) sadece maddi cevher ile açıklanabilmesi daima çok kritik bir konu oldu. Bu noktada aynayı 21.yy şartlarına çevirdiğimizde nörobilimin hızla gelişmesiyle beraber, beyni hasarlı hastalar üzerinde yapılan incelemeler, beynin biyokimyasal fonksiyonlarının zihinsel durumlar ile yakın ilişkisinin anlaşılmasına sebep oldu. İnsan zihninin biyokimya ile yakın ilişkisine dair bu bulgular, insanı karmaşık bir makine olarak gören yaklaşımın doğruluğunun delilleri olarak değerlendirildi. Eğer zihin sadece maddi ham maddeden oluşuyorsa ve zihnin gizemleri tamamen çözülebilirse elimizdeki ham madde ile zihni taklit etmeyi umabilirdik. Hatta insanlar dâhil evrendeki her şeyin fiziksel sistemler olduğunu, fiziksel sistemlerin büyük düzeydeki davranışlarının onları oluşturan parçacıkların basit yasalarca daha küçük davranışlara bağlı olduğu, bu yasaların da hesaplanabilir bir takım yasalar olduğunu kabul ettiğimizde; bir hesap makinesinden ibaret olarak gördüğümüz bilgisayarlar çok değerli bir anlam kazanıyordu. Materyalist işlevci yaklaşımın zihinsel olguları,

beyin içerisindeki nedensellik ilişkileri ile açıklamasıyla beraber bu anlayışı benimseyenler bilgisayarlara uygun program yazılıp, yapay zekâ içinde benzer nedensellik ilişkileri kurulursa insanların bilincinin ve duygularının aynısına yapay zekânın da sahip olacağını düşündüler. Hatta kimi zaman beyni tam teşekküllü bir bilgisayar olarak tanımlamakta geri durmadılar.

Her ne kadar bu materyalist model kapsamından beden/ruh ilişkisini donanım/yazılım ilişkisi ile bağdaştırabilecek olsak da insan zihninin içerisinde açıklanamayan en önemli özelliği bilinçtir. Öyle ki yapay zekâ tartışmaları bilinç kavramında genel olarak evrensel bir fikir birliği olmamasından ileri gelir. Materyalist düşüncenin destekçilerinden İngiliz biyolog Francis Crick bile “Bilinç öyle bir konu ki sorunun ne olduğu üzerinde bile ortak görüş yok.” demektedir. Oysaki bilince sebep olan nöronlardaki elektrik sinyalleri ve beyindeki biyokimyasallar olsa da zihindeki deneyimlerimizi bu sinyaller ve biyokimyasallar ile özdeşleştirilemeyecek bir şekilde yaşarız. Şimdilik bilinci ele aldığımızda bilincin maddeye indirgenemediğini söyleyebiliriz. Bu da insan zihninin bilgisayarlarla taklit edilemeyeceği anlamına gelmektedir. Yani felsefe günümüz şartları içinde yapay zekâ mümkün müdür sorusuna ‘değildir’ demekle yetiniyor. Ama söz konusu bilim olduğundan hiçbir zaman asla dememiz gerektiğini de buraya not düşeyim. ■

TASLAMAN Caner, Modern Bilim Felsefe Ve Tanrı, İstanbul Yayınevi, 2014

SAY Cem, 50 Soruda Yapay Zekâ, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2018

ANAR İhsan Oktay, Kitab-ül Hiyele, İletişim Yayınevi, 2009

ÇELEBİ Ömer Faruk, Yapay Zekâ Felsefesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2015

Felsefi Açıdan Yapay Zeka, kenandabirkuyu.com, 2019

Panteizm ve Vahdet-i Vücûd

Ali Said AĞIRALOĞLU

Panteizm ilk defa felsefi bir fikir olarak Elea okulunun da kurucusu olan Ksenofanes tarafından ortaya atılmıştır. Paganizmin en yaygın olduğu dönemlerde Paganizme karşı olarak doğmuştur. Parmenides, Elealı Zeon, Ksenofanes gibi önemli filozofların varlığın birliği ve bölünemezliği hakkındaki fikir olmuşlardır ve bu sayede Panteizm ve tek tanrılı felsefi inançların temeli oluşturulmuştur. Panteizmin temelinde tanrının birliği ve bölünemezliği vardır. Bütün kainatın ve her varlığın tanrıdan geldiği ve tanrının bir parçası olduğu düşünülür. Panteizm’de her şey tanrıdır.

Vahdet-i Vücûd ilk defa tasavvufî bir düşünce sistemi olarak Muhyiddin İbnü’l Arabî (Muhyiddin Muhammed bin Ali bin Muhammed el-Arabî et-taî el-Hatimî) tarafından ortaya atılmıştır. Vahdet-i Vücûd; Allah’ın bütün varlıklarla bir olmasına, bütün varlığın onunla bir olmasına dayanır. Vahdet-i Vücûd’da Allah vacibü’l vücûd (zorunlu varlık), kâinattaki diğer canlı ve cansız bütün varlıklar da mümkünü’l vücûddur (muhtemel varlık). Muhyiddin İbnü’l Arabî vahdet-i vücûdu İslamî temel alarak Allah’ın vahdaniyetin sıfatına ters düşmeyecek şekilde oluşturmuştur. Günümüzde Vahdet-i Vücûd ve Panteizm Globalizm sayesinde batıdan ve do-

ğudan gelen aynı anlama sahip iki farklı kelime zannedilsede aralarındaki fark büyüktür. “Temel farkları nelerdir?” diye soracak olursak; Panteizm ile Vahdet-i Vücûdu ayıran en temel özellik; panteizmin feslefî bir olgu, Vahdet-i Vücûdun tasavvufî bir öğreti olmasıdır.

Panteizm bütün kâinatın tanrısı olduğunu, her varlığın tanrı olduğunu iddia eder. Buna karşın Vahdet-i Vücûd Allahın her varlıkta olduğuna inanır, Allahın vacibü’l vücûd (zorunlu varlık) evrendeki varlıkların da mümkünü’l vücûd (isteğe bağlı varlık) olduğuna inanır. Panteizm’de tanrı olmazsa evren olmaz, evren olmazsa tanrı olmaz. Bu ikilik birbirlerine bağlanma zorunluluğundadırlar. Vahdet-i Vücûd’da sadece evren Allah’a bağlanma zorunluluğundadır. Evrenin var olup olmaması vacibü’l vücûda etki edemez. Sadece mümkünü’l vücûd var olsa idi, mümkünü’l vücûdun var olma anlamı kalmaz, yokluğun içinde varlık olurdu ve hiçbir şey var olmazdı. Panteizm salt akıl kullanılarak özgür bir düşünce sistemi olarak Ksenofanesun varlığı anlamlandırma çalışmalarının sonucu olmuştur. Vahdet-i Vücûd Allah merkezli tasavvufî bir düşünceyle Muhyiddin İbn-i Arabî’nin evrenin Allahla ilişki ve bağlantılarının incelenmesinin bir ürünüdür. ■

İntihar Cebri

Yunus Emre GÜNEŞ

1.

besmeleyle başlar gece
karanlık doğarken toprağımdan
üşür yatılı çocuklar
anne olur üstündeki battaniye
korku vardır böyle anlarda

adem saklı bedeniyle yaşadı
dünyadan ilk yansımayı
insan sınırı aşmakla
layık görüldü dünyaya
bunu bakınca sızlayan
bir yara gibi hatırla

avluda kan lekesi
vardım kattım alnıma
dinseydi yağmur sesi
kaçmazdım karanlığa
mevsim sonlarında titreyen
bir sesteki benimkisi
göç yollarında susardı

2.

sonraları uzaklaşarak artan bir bağırsı;
ölüm yasak meyve içimde
sancısı yaşadıkça anlaşılacak
sabrınızı bu kıyamda benim için bırakın

hayır, acıdıkça susmayın
bırakın sabrı bir kenara
yalnız bir başınayken unutun kendinizi

3.

biz çok memleket aradık
geçerek aranızdan
hem yağmur yağmadı deyip
sürü sürecektir yerler gözledik
o yaz
hem bazen, metruk istas-
yonlarda efkara oturduk
çok iken azlığa dayandık

zümrüttü günah
hayat bir toprak
adem babam hayata
yalnız başladı
dünyaya hasretle

Maniler

Kerem SEZEN

Vakit

Çok israf ediyoruz vakti...
Ne kadar zamanımız kaldı,
-biliyoruz sanki-
Harcıyoruz hiç düşünmeden,
Elimizdeki en değerli nakdi.

Zekat

Veriyor istediğine rızkı,
İstiyor vermeni kırkta biri.
Veriyor isteyene ilmini,
Var düşün sana düşen zekâtı.

Zahmet ve Rahmet

Zahmet de rahmet de ondan,
Ancak O'dur derde درمان.
Derdi en büyük imtihan,
Dermanına gerek şükran.

Son Nefes

Yaşayıp gidiyoruz ama ne için,
Hiç mi hiç düşünmeden sorar insan.
Aldığı her nefes, son nefes için.
Ey insan! Ölürsün nasıl yaşarsan.

H'an

Elif Leyal UĞRAŞ

Buğulu bir yaz gecesi, bir damda leyl-i afaka karşı oturmaktaydım
Bir rüzgâr esti, bir meczup bağırdı da "dertlidir" dedim, aldırmadım
Siyah kadifenin üzerindeki yıldızları ve dolunayı seyre daldım
Sokaklar, evler, insanlar ve zaman uykudayken
Yüreğimden hüznü ve kederi kaldırdım
Yalnız derin bir huzur, dalga dalga
İçime yayılan, içimde yayılan
Derken biri çıkageldi

Bir yolcu,
Esrarıyla geldi
Sırtında yalnız bir hırka,
Kurumuş dudaklarında bir ılık
Elleri ceplerinde, gözleri kısık
Aşağıdan bana seslendi
"Boş odan var mıdır?"
Bana seslendi
Bana
Hancıya

Bir yolcu
Han arayan
Hancı arayan
"Olmaz mı var"
"Oda bulunur elbet,
Hele sen gel şöyle otur"
Oturdu
Leyl-i afaka karşı oturdu
Meczup bir daha bağırdı
Aldırmadık

Bir yolcu
Yanımda oturan
"Nereden geliyorsun" dedim
"Kalû beladan" dedi ve ekledi
"O sıcaktan sonra bu damda üşüyorum"

Sırtında incecik hırkasıyla bir yolcu
Benim hanımda
Üşüyorsa
Kalktım, iki battaniye bir semaver getirdim
Yolcu battaniyeyi sırtına geçirdi usulca
Ben ince belli iki bardak doldurdum
Birkaç damla tavşan kanı geceyle
Dudaklarımızı ıslatmaya bile yetmedi
Aldırmadık
Bir yolcu
Adını bilmediğim
Delicesine merak ettiğim
Fakat sormak istemediğim
Baksam anlarım ben
Yılların hancısıyım
Saçları kırçilli, yaşı kırklı
Yorgun bir ritimle inip kalkıyor göğsü
Dudaklarındaki gülümseme tek süsü
Kısık gözleri ufka kilitlenmiş
Benden yana bakmıyor
Burada ama burada değil,
Burada, benim yanımda
Burada değil benim hanımda

Bir yolcu
Susuyor
Susuyoruz
Susadıkça
Yudumluyoruz
Soruyorum
Sessizliği bozarak
"İstikamet nere?"
Gözlerini ufuktan ayırmadan
Yarım ağız yanıtlıyor beni,
Yanıttan çok mırıltı gibi
"Ümit ki cennet" diyor

“O hepimize gerek”

“En nihayetinde

Cennetine varmalı

Her nefis”

“Hancıların cenneti olur mu?” diyor

“Bu ne küstahlık!” demiyorum

Benim hanımda bana cennet biçiyor

“Niçin olmasın ya,

Cennete varmak için illa yolculuk mu etmek gerek?”

Haddini biliyor, susuyor

İsabet oldu,

Düşünüyorum,

Cennetine kavuşan ben hancı

Düşüncesi bile güzel

Düşüncesi

Düşünceli

Hancı düşünceli

Yolcu düşünceli

Bir yolcu

Bu defa o sordu

“Hancı bildin mi şu meczupu?”

Bağırıp duran geceden beri, kaldırımda

“Tanımıyorum” dedim

Tekrar sustu

Yeter sustuğu

“Sen tanıyor musun?”

“Yoldaşımdır” dedi

“Olamaz” dedim

“Omuz omuza yürür yoldaşlar

Biri düşerse diğeri haya eder yola devam etmeye,

Sen

Bir handa

Gece içiyorsun

Yudum yudum,

O, kaldırımda

Sürünüyor,

Bağırıyor,

Ađlıyor
Ne o senin yoldaşın

Ne sen onun badenuşu
Değilsiniz aynı yolun yolcusu”
Güldü,
Ne garipti gülüşü
“Damdakiler yoldaş deyince kaldırımdakilere
Kaldırımlar utanır yalanın büyüklüğünden de meczuplar inanır ya
Yıllar yılı damdakiler, meczuplara böyle hükmetti ya”
Meczup tam o anda bağırđı,
Daha doğrusu bir çığlık attı
Yolcu aldırmadı
Ben...
Söz bitti
Sustuk yine

Bir yolcu
Ansızın konuştu
“Bana müsaade” kalktı
“Müsaade senindir” dedim
Gecenin iliklerime işleyen buğusu
Nihayet dağılmıştı
Güneş buğuya inat
Nazlı nazlı, ılık ılık
Doğdu üzerimize
Ben neyse de
Yolcumu
Meczupu
Isıttı

Bir meczup
Köşede sızıp kalmış

Bir Yolcu
H’andan ayrılmış

PERDE

Aybüke Büşra MUMCU

zihnimin suları durulsun
ne diyorsun, iyice duyayım seni
takatim var mı bir perdeyi
daha aralamaya
güneş batılara meyletmeden
bugün yine küskünüm ben
duymamalıydım hiç sesleri
onlar, karanlığın cisimleri
bir rüya gibi silik
kelimelerin şekli
bir anı besledim, bir ayrılık buldum
renkleri sildim yüzüme
ıslak toprağın kokusunu çaldım bir de
burukluk
sahip olamadığım bir çocukluk
karanlıkta düşledim hikayemi
boyadım ilk defa yeniden
hatırlamıyorum oysa nasıl gülerdim küçükken
olacağı bu, ışıkları kovarsam odamdan
yıldızlar oynar durur gözlerimi
sımsıkı kapamaya söz verirsem
gece okşar geçer beni
üzerime örtüverir
çaldığı tüm renkleri
elim temiz çıkarım sabaha
perdeler aralanır
bir lütuftur esintin içeri
ve beyaz duvarlara parlar öğle güneşi
ikindi vakti yüzümü yoklarım
ayaklarım kesilir yerden
konuşurlar ben koşarken
zihnimin suları durulsun
ne diyorsun, iyice duyayım seni
takatim var bir perdeyi daha
aralamaya
güneş batılara meylederken